

**АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ФАЛСАФА, СИЁСАТШИНОСӢ ВА ҲУҚУҚИ БА
НОМИ А.БАҲОВАДДИНОВ**

Бо ҳуқуқи дастнавис

**ТДУ - 323: 329.78 (575.3)
ТКБ – 66.3+66.61 (2) 5 (2таджик)
М-87**

МУРОДЗОДА МУҲСИН МУҚИМ

**МАСОИЛИ ТАҲКИМИ ҲУВИЯТИ МИЛЛИИ ҶАВОНОН ДАР
ЗАМОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИИ ТОҶИКИСТОН:
ҶАНБАИ СИЁСӢ-ИҶТИМОӢ**

**ДИССЕРТАТСИЯ
барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои
сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, раёндҳо
ва технологияҳои сиёсӣ**

Роҳбари илмӣ: **Комилбек Амид Ёрбек,**
доктори илмҳои сиёсӣ

Душанбе - 2024

Т-р	МУНДАРИҶА	САҲ
	НОМГЌИ ИХТИСОРАҶО	3
	МУҚАДДИМА	4
	ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ	12
БОБИ I.	АСОСҶОИ НАЗАРИЯВЌ ВА МЕТОДОЛОГИИ ОМЌЗИШИ ҲУВИЯТИ МИЛЌ	
1.	Масъалаҳои назариявӣю методологии омӯзиши ҳувияти миллӣ дар илмҳои иҷтимоӣ ва гуманитарӣ	21
2.	Ҳувияти миллӣ ҳамчун тарҳи сиёсӣ: замина ва омилҳои ташаккули он.....	51
БОБИ II.	ТАҲКИМИ ҲУВИЯТИ МИЛЛИИ ҶАВОНОНИ ТОҶИК ДАР ШАРОИТИ ДИГАРГУНШАВИИ ҶОМЕА: САМТҶО ВА УСУЛҶОИ МУОСИР	
1.	Сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун омили калидии ташаккули ҳувияти миллии насли наврасу ҷавони тоҷик....	80
2.	Нақши истиқлоли давлатии Тоҷикистон дар таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони кишвар	105
3.	Таҳкими ҳувияти миллӣ ҳамчун воситаи муҳими ҳифзи ҷавонони тоҷик аз таъсири идеологияи экстремизми динӣ...	128
	ХУЛОСА	158
	РУЙҲАТИ АДАБИЁТ	163
	ИНТИШОРОТ АЗ РЌИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ	177

НОМГЎИ ИХТИСОРАҶО

КЧВ – Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиш

ҲМҚ – Ҳувияти миллии ҷавонон

СММ - Созмони Милали Муттаҳид

ИДМ - Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

ИА – Иттифоқи Аврупо

ИҚТ - Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон

ТҒБҚ - Ташкилоти ғайридавлатии байналхалқии ҷавонон

СААД – Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастаҷамъӣ

ИА - Иттиҳоди Аврусиё

ОМ – Осиёи Марказӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Проблемаи ташаккул ва таҳкими ҳувияти миллию ҷавонон дар Тоҷикистони муосир дар сохтори афзалиятҳои сиёсатшиносии ватанӣ мавқеи назаррасро ишғол мекунад.

Даҳсолаҳои охир таваҷҷуҳ ба мафҳумҳои “шинохт” (идентификатсия) ва “ҳувиёт” дар саросари ҷаҳон афзоиш ёфтааст. Ҳувияти милли ба заррабине монанд аст, ки тавассути он бисёр хусусиятҳои муҳимми ҳаёти муосири дилхоҳ ҷомеа баррасӣ, арзёбӣ ва омӯхта мешаванд.

Мусаллам аст, ки ҷавонон аз нуқтаи назари сиёсӣ ва равонӣ як мавзӯи махсуси иҷтимоӣ мебошанд, ки бояд дар ояндаи наздик мундариҷаи воқеияти сиёсии Тоҷикистонро муайян кунанд. Аз ин лиҳоз омӯзиши раванди ташаккул ва ҳувияти миллии ҷавони тоҷик, дарки назариявии давраи ҳозираи рушди ҷомеа, арзёбии таъсири падидаҳои ҷаҳонишавӣ, технологияи муосири иттилоотӣ ба ҳувияти ҷавонони тоҷик имрӯз барои илмҳои ҷомеашиносии ватанӣ, хусусан барои сиёсатшиносӣ басо муҳим аст. Чунин таҳқиқот имкон медиҳад, ки бо назардошти таҳаввулоти ҳаррӯза дар ҷаҳони муосир сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон такмил ёбад.

Яке аз дастовардҳои бузурги даврони соҳибистиклолӣ маҳз ба таври нодир ва мутобиқ ба сабку усули тоҷикона ташаккул ёфтани сиёсати давлатии ҷавонон ва тадриҷан фароҳам овардани имкониятҳои васеи рушди такомули ҷавонон дар шароити мураккаби тағйирёбии сохториву ҷамъиятӣ арзёбӣ мегардад.

Шароити кунунӣ дар Тоҷикистон фароҳамовардашуда, баҳри рушду инкишофи имкониятҳои зеҳнии ҷавонон ва барои ҳамчун як шахси комили бо донишҳои замонавӣ мусаллаҳ гардидани насли наврасу ҷавони кишвар мусоидат менамояд.

Дар олами муосир барои ҳар як давлат масъалаи ҳувияти миллӣ яке аз масъалаҳои муҳимтарин ба ҳисоб меравад. Давлати тавоно ва пойдорро бидуни ваҳдати миллӣ, ҳисси дарки ҷомеаи миллӣ, манфиатҳо ва арзишҳои муштаракӣ миллӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Ваҳдати миллӣ ҳар қадар қавитар бошад, масъулияти шахрвандӣ ҳамон қадар баландтар ва эҳтимолияти амалҳои муштарак аз номи миллати мушаххас зиёдтар мешавад.

Яке аз қазияҳои умда ва мубрами имрӯзу фардои ҷаҳони муосир, ки мавриди омӯзиш, таҳлил ва чорачӯӣ қарор дорад, ин шомилшавии ҷавонон ба ҳизбу ҳаракатҳои экстремистиву террористӣ ба шумор меравад. Масъалаи мазкур қазияи ҷалталаби рақами як дар тамоми ҷаҳон шуморида шуда, сарони тамоми кишварҳои дунёро водор сохтааст, ки пайи дарёфти чораҳои фаврии пешгирӣ ва бартараф намудани чунин чараёну равияҳои номатлуб андеша намоянд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин иброз доштанд, ки “Созмонҳои террористӣ бо истифода аз технологияҳои муосири иттилоотӣ ва бо роҳи тафсири ғаразнокӣ сарчашмаҳои динӣ дар мафкураи ҷавонони камтаҷрибаву ноогоҳ ғояҳои тундгароиро ҷой карда, онҳоро ба қатлу куштор, барҳам задани амну субот ва оромӣ дар мамлакатҳои гуногун ташвиқ менамоянд. Аз ин лиҳоз, сохтору мақомотҳои марбутаро зарур аст, ки дар роҳи ташвиқу тарғиби тундагаройӣ сатҳи устувор гузошта, ҷавононро ба ҳушёриву зиракӣ ҳидоят кунанд ва онҳоро дар рӯҳияи садоқат ба халқу Ватан тарбия намоянд”.¹

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ. 26 декабри 2019 [Манбаи электронӣ]. URL: <http://president.tj/node/21975>. (санаи муроҷиат: 15.01.2021)

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бештар ҷавонон ҳамчун қишри камтаҷрибаи ҷомеа ҳадафи ин гурӯҳҳои ифротгарои динӣ қарор мегиранд. Дар аксар вақт ҷавонон оид ба сарчашмаҳои идеологӣ, оқибатҳои мудҳиш ва манфии ҳаракатҳои ифротӣ тасаввурот надоранд ва зери таъсири шиорҳои ба ном “олӣ”, инчунин ҳилаю найранги ин гурӯҳҳо мемонанд.

Омили дигаре, ки боиси шомилшавии ҷавонон ба гурӯҳҳои ифротӣ мегардад, ин истифодаи васеи сомонаҳои интернетӣ мебошад. Созмонҳои экстремистӣ ва террористӣ аз ин усул бо паҳн кардани сабтҳои видеоӣ ва наворҳои таблиғотӣ ба психологияи ҷавонон таъсир расонида, тарафдорони худро зиёд намуда, ба ҷиҳод ва ҷанг даъват намуда, ваъдаҳои фардои бихиштро талқин намуда, даҳҳо нафар одамони гумроҳро ҷавонмарг месозанд.

Ба назари мо таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон метавонад барои шомилшавии ҷавонон гурӯҳҳои ифротгаро монеа эҷод намояд. Ба ҳамин хотир зарур аст, ки роҳи усулҳои нави таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон дар шароити соҳибистиқлолии Тоҷикистон омукта шавад. Дар ин радиф зарур, ки мафҳуми ҳувияти миллӣ, механизмҳо, замина ва омилҳои ташаккули он саҳеҳ ва объективона дарк карда шавад.

Масоили таҳқиқот аз зарурати муайян ва таҳлил кардани хусусиятҳо, механизмҳо ва роҳҳои таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик дар давраи дигаргуншавии ҷомеа дар Тоҷикистон иборат аст.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Омӯзиши падидаи ҳувияти миллӣ барои кишварҳои пасошӯравӣ хеле мубрам аст, зеро ки онҳо баъд аз ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ ба бухрони ҳувиёт дучор гаштанд. Раванди ташаккули ҳувияти нави миллӣ дар кишварҳои пасошӯравӣ дар асоси омӯзиши таҷрибаи давлатҳои миллӣ, коркарди назарияҳо оид ба ҳувиёт ва тарроҳии моделҳои ҳувияти миллӣ идома ёфт

Пажӯҳиши падидаи ҳувият аз миёнаҳои асри XX амалӣ шуда истодааст. Ин ҳолат аз бисёр ҷиҳат аз он вобаста буд, ки мафҳуми «ҳувият» дар соҳаҳои гуногуни донишҳои илмӣ дар робита бо ҷустуҷӯи парадигмаи нави таҳқиқоти сиёсӣ-иҷтимоӣ идома меёфт.

Дар афкори илмии хориҷӣ, масоили ҳувият ва инчунин ҳувияти миллӣ, анъанавӣ муайяни таҳқиқотӣ дорад. Пеш аз ҳама бояд аз таҳқиқотҳои илмии олими англис Э.Эриксон¹ ёдовар шавем, ки ӯ солҳои 70-ум асри XX бори аввал мафҳуми “ҳувият”-ро ба муомилоти илмӣ ворид сохт. Баъдан масъалаи ҳувият ва хусусан ҳувияти миллӣ аз ҷониби олимони соҳаҳои гуногун мавриди пажӯҳиш қарор гирифт. Дар ин самт корҳои назарраси илмӣ аз ҷониби Э.Гидденс¹, А. Д.Смит², Ҳ.С. Келман³, Ю.Хабермас⁴, Дж.Бройн⁵, С.Хантингтон⁶, П.Бёрнер⁷, Ч.Тейлор⁸, Д.Миллер⁹, Ҳ.Таҷфел¹⁰, Э.Геллнер¹¹ таълиф гадидаанд. Ба ақидаи ин олимони ғарбӣ ҳувият ҳамчун объекти таҳлили сиёсатшиносӣ мувофиқи равиши сохторию функционалӣ тавсиф мешавад. Онҳо мутмаинанд, ки модернизатсияи иҷтимоӣ, ташаккули институтҳои демократӣ ва

¹ Ниг.: Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. [Текст] / Э.Эриксон. – М.: Флинта. 2006. – 353с.

¹ Ниг.: Giddens A. Modernity and Self [Text] /A. Giddens. – Identity. Stanford. 1991. – 264 p.

² Ниг.: Smith A.D. Nationalism in the Twentieth Century [Text] /A.D. Smith. – N. Y., 1979. – 257 p.; Smith A.D. National Identity [Text] / A.D. Smith. - Reno (Nevada). -1991.-236p.

³ Ниг.: Kelman H.C. Nationalism, Patriotism, and National Identity: Social-Psychological Dimensions [Text] / H.C. Kelman / Patriotism in the Lives of Individuals and Nations / ed. by D. Bar-Tal, E. Staub. Chicago. – 1997. – P. 165–189.

⁴ Ниг.: Хабермас Ю. Гражданство и национальная идентичность – Демократия. Разум. Нравственность: московские лекции и интервью. [Текст] / Ю. Хабермас. – М.: Academia. -1995. – 250с.

⁵ Ниг.: Бройн Дж. Подходы к исследованию национализма // Андерсон Б., Бауэр О. Нации и национализм. [Текст] / Дж. Бройн – М.: Праксис, 2002. С. 201-235.

⁶ Ниг.: Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. [Текст] / С. Хантингтон. - М., 2004. - 448с.

⁷ Ниг.: Boerner P. Concepts of National Identity. An Interdisciplinary Dialogue[Text] / P. Boerner. - Baden-Baden, 1986. – 262p.

⁸ Ниг.: Taylor Ch. Sources of the Self. The Making of the Modern Identity [Text] / Ch. Taylor. – Cambridge, 1996. – 601 p.

⁹ Ниг.: Miller D. Citizenship and National Identity. [Text] / D. Miller Cambridge: Polity. 2000. – 216p.

¹⁰ Ниг.: Tajfel H., Turner J. C. An integrative theory of intergroup conflict [Text] / H. Tajfel, J. C. Turner // The social psychology of intergroup relations / Ed. W. G. Austin, S. Worchel. – Monterey, CA: Brooks-Cole, 1979. – P. 33–48.

¹¹ Ниг.: Геллнер Э. Нации и национализм. [Текст] /Э. Геллнер. – М.: Прогресс. 1991. – 320с.

иштироки фаъоли шаҳрвандон дар ҳаёти сиёсии дилхоҳ кишвар, заминаи асосии ташаккули ҳувиат мебошад.

С.Хантингтон ва А.Д.Смит дар таҳқиқоти худ бештар ҳувиати миллиро ҳамчун тарҳ (конструкт) - и сиёсӣ арзёбӣ карда, мақоми ин падидаҳо дар сиёсатшиносӣ муаррифӣ ва муайян карданд.

Дар фазои пасошӯравӣ таҳқиқоти масоили ташаккул ва таҳкими ҳувиат, хусусан ҳувиати миллиро бештар дар Россия ба анҷом расонидаанд. Дар ин ҷо зикр намудани номи олимони барҷасти рус В.А. Тишков¹, В.А.Ядов², В.М. Пивоев³, Н.Г.Скворцов⁴ ҷоиш аст.

Роҷеъ ба паҳлуҳои гуногуни ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллии шаҳрвандони Тоҷикистон, хусусан ҷавонон, асарҳои пурарзиши Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон (Раҳмонов Э.)⁵ ба ҳайси бунёди назариявӣ-методологии диссертатсияи мо қарор гирифтааст. Татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон, тарбияи онҳо дар рӯҳияи ватандӯстӣ, таҳкими ҳувиати миллии онҳо аз рӯзҳои аввали ба арсаи сиёсӣ омадани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар меҳвари фаъолиятҳои ҷойгир буд. Ба ҳамин хотир дар тамоми асарҳои илмӣ, суҳанронӣҳо дар назди ҷавонон, паёмҳои ҳарсолаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мардуми кишвар ҳатман мавзӯи ҷавонони тоҷик баррасӣ мегардад. Андешаҳои стратегии роҳбари кишвари мо оид ба ҷавонони мамлакат аз ҷониби ҳамаи қишрҳои ҷомеаи тоҷик ба сифати дастури методӣ, роҳнамои фаъолият дар ин самт истифода бурда мешавад.

¹ Ниг.: Тишков В.А. Реквием по этносу. [Текст] / В.А. Тишков. – М.: Наука, 2003. – 497 с.

² Ниг.: Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности [Манбаи электронӣ]. URL: [https:// cyberleninka. ru/ article /n/sotsialnye-i-sotsialno-psihologicheskie-mehanizmy-formirovaniya-sotsialnoy-identichnosti-lichnosti](https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-i-sotsialno-psihologicheskie-mehanizmy-formirovaniya-sotsialnoy-identichnosti-lichnosti) (санаи мурочиат: 15.01.2021)

³ Ниг.: Пивоев В.М. Этнос и нация: проблемы идентификации. [Текст] / В.М. Пивоев. – М: Директ-Медиа, 2013. – 111 с.

⁴ Ниг.: Скворцов Н.Г. Проблема этничности в социальной антропологии. [Текст] / Н.Г. Скворцов– СПб.: СПбГУ, 1996. – 183 с.

⁵ Ниг.: Раҳмонов Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби 3.[Матн] / Э.Раҳмонов. Душанбе: «Ирфон», 2006. – 228 с. Раҳмон Э. Ҷавонон - созандагони фардои ҷомеа. [Матн] / Э.Раҳмон. –Душанбе: Деваштич, 2008. – 222с.; Раҳмон Э. Забони миллат-ҳастии миллат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, «Эр-граф», 2016. – 516с.; Раҳмон Э. Уфуқҳои Истиқлол. [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: "Ганҷ-Нашриёт", 2018. – 436с.;

Дар даврони Истиқлоли давлатии Тоҷикистон аз ҷониби донишмандони ватанӣ дар мавзуи ҳувияти миллӣ, идеяи миллӣ ва худшиносии миллии тоҷикон як силсила китобу мақолоти илмӣ ба нашр расидааст, ки дар ин миён метавон аз таҳқиқотҳои арзандаи Г.Н.Зокиров¹, С.Ҷононов², П.Шозимов³, Х.У. Усмонзода (Идиев Х)⁴., А.С.Саидов⁵, Р.Ҷ.Ҳайдаров⁶, М.У. Хидирзода⁷, М.А.Абдуллоев (М.А. Абдуллозода)⁸ номбар намуд.

Дар таҳқиқоти худ С.Ҷононов бо таҳлили омилҳои маънавӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ сиёсӣ ташаккули худшиносии миллӣ, бар асоси наватарин абзорҳои методологӣ машғул гардидааст. П.Шозимов бошад бори аввал мушкилоти марбут ба ташаккули ҳувияти муосири тоҷиконро дар мисоли омӯзиши чунин шаклҳои рамзӣ, аз қабилӣ: забони миллӣ, ёдгориҳо, кӯчаҳо, пули миллӣ ва рамзҳо, нишони давлатии ҷумҳурий таҳқиқ мекунад.

¹ Ниг.: Зокиров Г.Н. Истиқлолияти сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 158 с.; Зокиров Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2011. – 350 с.

² Ниг.: Джононов С. Формирование национального самосознания в условиях государственного строительства Таджикистана [Текст]: дис ... д-ра филос. наук / С. Джононов. – Душанбе, 2010. – 257 с.;

³ Ниг.: Шозимов П.Д. Таджикская идентичность и государственное строительство в Таджикистане [Текст]: дис ... д-ра филос. наук. / П.Д. Шозимов. – Душанбе, 2006. – 251 с.;

⁴ Ниг.: Идиев Х.У. Тоҷикистон дар масири тағйироти иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе, 2016. – 119 с.

⁵ Ниг.: Саидов А.С. Национальный образ жизни и традиционное общество [Текст] / А.С. Саидов. – Душанбе, 1989. – 132 с.; Боз вай. Нация как субъект социального действия. [Текст] / А.С. Саидов. – Минск, 1999. – 247 с.; Саидов А.С. Национальная синергия и переходный период. [Текст] / А.С. Саидов. – Душанбе, 2005. – 196 с.

⁶ Ниг.: Хайдаров Р.Дж. Влияние процесса глобализации на трансформацию таджикского общества: дис. ... д-ра филос. наук [Текст] / Р. Дж. Хайдаров. – Душанбе, 2007. – 265 с.; Боз вай. Тоҷикистон дар масири таҳкими истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. [Матн] - Душанбе: “Шохин С”.-2020.-108с.; Боз вай. Роҳҳои пешгирӣ намудани раванди ҷалби ҷавонон ба ҳаракатҳои ифротгароии динӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ [Матн] / Р.Ҷ.Ҳайдаров Р.Ҷ., Ҳ.Ҳ.Ҳоҷаев // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатиносии ва ҳуқуқи АИ ҚТ. №2, 2018. -С.90-93.; Боз вай. Моҳият ва хусусияти ватандӯстӣ: таҳлили концептуалӣ [Матн] / Р.Ҷ. Ҳайдаров, С.М.Курбонов // Паёми ДМТ Ҷумҳурии Тоҷикистон. №11, 2018. – С.268-274.; Боз вай. Низоми шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон: сабабҳо ва омилҳои асосӣ [Матн] / Р.Ҷ.Ҳайдаров // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатиносии ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ №3. – 2020. – С. 105-111.

⁷ Ниг.: Хидирзода, М.У. Пешвои миллат ва таҳкими истиқлолияти давлатӣ [Матн] / М.У. Хидирзода // Пешвои миллат. – Душанбе, 2016. – С.148- 158.

⁸ Ниг.: Абдуллоев М.А. Проблемы эволюции национальной идентичности в таджикской публицистике: конец XIX - первая половина XX веков [Текст]: дис ... д-ра филол. наук / Абдуллоев М.А. – Душанбе, 2011. – 343с.; Абдуллозода М.А. Масъалаҳои эҳёи ҳувияти ориёӣ дар замони истиқлоли давлатӣ [Матн] / М.А. Абдуллозода // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза. №1(73). – 2021. – С. 268-280.

Дар таҳқиқоти Р.Ҷ. Ҳайдаров масоили ҳувияти миллӣ бештар дар иртибот бо мавзӯи ҷаҳоншавӣ, набардҳои геополитикӣ, мубориза бар зидди паҳншавии ақидаҳои ҷоҳилона ва ифротгароии мутаассибони динӣ дар ҷомеаи тоҷик баррасӣ гардиданд. Ба ақидаи ӯ ҳувияти миллӣ абзори калидӣ дар муқовимат бар идеологияи экстремистию динӣ мебошад.

Бевосита дар мавзӯи ҷавонони тоҷик таҳқиқоти Қ.А.Миралиён (Қ.Миралиев)¹, Н.Д.Бӯриев², Р.Н.Асадуллоев³, А.К.Хусайнов⁴, В.М. Набиев⁵ шоистаи таваҷҷуҳ мебошанд.

Дар онҳо масоили марбут ба паҳлӯҳои гуногуни ҳаёти ҷавонони тоҷик, масоили сотсиализатсияи ҷавонон, омилҳои ташаккули ҷаҳобинии ҷавонон, сатҳи ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик дар даврони Истиқлоли давлатии Тоҷикистон, тарбияи ватандӯстии ҷавонони тоҷик, баланд бардоштани эҳсоси худшиносии миллии ҷавонон, татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар замони соҳибистиқлолии кишвар, нақши Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, нақши Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар амалишавии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор гирифтаанд.

¹ Ниг.: Миралиев Қ.А. Президент ва ҷавонон. [Матн] / Қ.А. Миралиев. - Душанбе: Тараққиёт. 2013.-55с.; Боз вай. Ҷавонон ва 20 соли истиқлолият. [Матн] / Қ.А. Миралиев. - Душанбе. 2012. -272 с.; Боз вай. Рушди сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон дар асри XXI. [Матн] /Қ.Миралиев // Душанбе: Шӯҷоиён. 2010. – 225 с.; Боз вай. Реализация государственной молодежной политики и её роль в укреплении потенциала молодежных движений Таджикистана в условиях современного общества. [Текст]/ Қ.Миралиев. – Душанбе: Рафиграф. 2006. – 186с. Боз вай. Эълон гардидани соли 2017 “Соли ҷавонон” амри таърихист [Матн] / Қ.Миралиён //Ваҳдат. Давлат. Президент. Ҷ. XXVII. – Душанбе: “Истеъдод”. 2017. –С.180-199

² Ниг.: Буриев Н.С. Государственная молодежная политика в Республике Таджикистан [Текст]: дис. ... канд.полит. наук / Н.С. Буриев. – Душанбе, 2014. – 161 с.

³ Ниг.: Асадуллоев Р. Н. Молодежь в процессах демократизации общественной жизни: На примере Республики Таджикистан дис. ... канд. полит. наук [Текст] / Р.Н.Асадуллоев. – Душанбе, 2004. – 163с.

⁴ Ниг.: Хусайнов А. К. Формирование мировоззрения молодежи в условиях демократизации общества: опыт Таджикистана Молодежь в процессах демократизации общественной жизни: на примере Республики Таджикистан дис. ... канд. полит. наук [Текст] / А.К.Хусайнов. – Душанбе, 2007. – 169с.

⁵ Ниг.: Набиев В.М. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиқлол. [Матн] / В.М.Набиев. –Душанбе: Ирфон. 2013. – 340с.

Хусусан дар асарҳои Қ.А.Миралиён, ки бештар бо таҳқиқоти масоили ҷавонони тоҷик машғул шудааст, мавзӯҳои сиёсати давлатии ҷавонон, ювенология, ҳамкориҳои давлат бо ташкилотҳои ҷавонон, иштироки ҷавонони тоҷик дар идоракунии давлат, сотсиализатсияи сиёсии ҷавонон, тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ташаккули ҳувияти миллии ҷавонон баррасӣ шудаанд.

Дар баробари ин, бояд таъкид кард, ки хусусиятҳои пайдоиш, ташаккул ва рушди худшиносӣ ва ҳувияти миллии тоҷикон, хусусан ҷавонони тоҷик дар даврони Истиқлоли давлатӣ ва дар шароити дигаргуншавии ҷомеаи тоҷик ҳанӯз ҳамаҷониба омӯхта нашудаанд. Барои дақиқтар омӯхтани масоили таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон, мо таҳқиқоти худро дар доираи методи таҳқиқоти байнисоҳавӣ, яъне дар ҳудуди илмҳои сиёсатшиносӣ, фалсафаи иҷтимоӣ, сотсиология, психология, муносибатҳои байналмилалӣ ва таърих ба анҷом расонидем. Ин усул ба мо имкон медиҳад, ки ҳама паҳлуҳои масъалаи таҳқиқшаванда мавриди пажӯҳиши дақиқ ва таҳлил қарор гирад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия мутобиқи нақшаи корҳои илмӣ–таҳқиқотии шӯбаи сиёсатшиносии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ таҳти унвони «Мавқеъ ва нақши ниҳодҳои давлатӣ дар таъмини суботи сиёсии ҷомеаи тоҷик» барои солҳои 2021-2025 ба анҷом расонидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот омӯзиши ҷанбаҳои сиёсӣ-иҷтимоии масъалаҳои таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик дар замони соҳибистиқлолии Тоҷикистон ва муайян кардани роҳу равишҳои нав дар ин раванд аст.

Объекти таҳқиқот ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик дар даврони соҳибистиқлолии Тоҷикистон мебошад.

Предмети таҳқиқот асосҳои арзишӣ, усулҳо ва механизмҳои таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик дар раванди дигаргуншавии ҷомеа мебошад.

Барои дар амал расидан ба мақсадҳои таҳқиқот, вазифаҳои зерин муайян карда шуданд:

- таҳлил ва муқоисаи равишҳои концептуалӣ оид ба падидаи ҳувиёт дар илмҳои иҷтимоӣ ва гуманитарӣ;
- муайян кардани замина ва омилҳои сиёсӣ-иҷтимоии ташаккули ҳувияти миллии ҳамчун тарҳи сиёсӣ;
- арзёбии сиёсати давлатии ҷавонон дар ташаккул ва таҳкими ҳувияти миллии насли наврасу ҷавони тоҷик
- омӯзиши нақши Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон дар ташаккул ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони кишвар
- таҳқиқи имкониятҳои падидаи ҳувияти миллии дар ҳифзи ҷавонони тоҷик аз таъсири идеологияи экстремизми динӣ.

Фарзияи таҳқиқот. Сатҳи олии ҳувияти миллии ҷавонон уснури муҳими ташаккули руҳияи ватандӯстии ҷавонон ва омили муҳими пешгирӣ намудан дар раванди ҷалби ҷавонон ба сафҳои ифротгароён маҳсуб меебад. Ҳувияти миллии ҳамчун воситаи муҳимму муассир дар ҳалли мушкилоти мухталифи ҷомеа фаъолият менамояд. Мақом ва нақши он дар амалишавии самтҳои эътирофгаштаи сиёсати бузург ва

соҳавӣ, дар ҳалли мушкилот ва рафъи монеаҳои мухталифи ҷамъиятӣ муҳим аст.

Асосҳои назариявии таҳқиқоти мазкурро асарҳои замонавии сиёсӣ, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, таҳқиқоти сиёсии махсуси ташаккул ва таҳкими ҳувиёти миллӣ ташкил медиҳанд. Дар раванди таҳқиқот муаллиф ба асарҳои классикии таҳқиқи масъалаҳои мухталифи ҷомеаи ҳувиёти миллӣ, айният ва тафовутҳои он, асарҳои муҳаққиқони макон ва замони мухталиф, аз ҷумла асарҳои муҳаққиқони замони муосир, ки ифодагари раванди ташаккули ва таҳкими ҳувиёти миллии ҷавонон, таънама, дар доираи таҳлили мантиқӣ ва хулосабарориҳои илмӣ назариявӣ тарҳи нави муносибати методологӣ ва ҳалли масъалаҳои инкишофи пешниҳод менамояд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асоси методологии таҳқиқотро усулҳои иҷтимоӣ-фалсафии маърифат (диалектикӣ, таърихӣ-мантиқӣ, системавӣ-таҳлилӣ) ташкил медиҳанд. Барои ноил шудан ба ҳадафи ин таҳқиқот, усулҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, сохторӣ ва функционалӣ васеъ истифода шуданд. Методи таҳлил ва таҷзия имкон дод, ки таърифҳои гуногуни мафҳуми ҳувиёти миллӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, хусусиятҳои бевоситаи онҳо нишон дода шаванд. Истифодаи методи муқоисавӣ барои омӯзиши назарияҳои ҳувиёти миллӣ, ки дар мактабҳои илмӣ давлатҳои пешқадами дунё ба вуҷуд омаданд, шароити хуби методологӣ фароҳам овард. Таҳлили системавӣ ва сохторию функционалӣ барои омӯзиши унсурҳои таркибии ҳувиёти миллӣ шароити мусоид муҳайё сохта, ба воситаи он роҳи усулҳои муосир таҳкими ҳувиёти миллии ҷавонони тоҷик муайян карда шуд. Дар раванди таҳқиқоти мазкур муаллиф ба концепсияҳои классикӣ ва назарияи замони муосир таънама, қонуниятҳои рушди инкишофи ҳувиёти миллиро дар ҷомеаи тоҷик бо назардошти онҳо муайян

намудааст. Манбаъ ва заминаи амалии таҳқиқотро инчунин асарҳои олимон, сиёсатшиносони аз хориҷи дур, Россия ва Тоҷикистон; маводи омили давлатӣ ва идоравӣ, фармонҳо ва суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақолаҳои илмӣ ва оммавии матбуоти даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил доданд.

Навгони илмӣ таҳқиқот – дар диссертатсияи мазкур бори аввал дар илмҳои сиёсии ватанӣ масъалаи таҳкими ҳувиати миллии ҷавонон ба дар даври Истиқлоли давлатии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Дар раванди таҳқиқот масъалаҳои асосӣ дар алоқамандӣ бо объект ва предмети таҳқиқот мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор дода шудаанд, ки онҳоро мушаххасан ба таври зерин нишон додан мумкин аст:

- равишҳои концептуалӣ оид ба падидаи ҳувиат дар илмҳои иҷтимоӣ ва гуманитарӣ муқоиса ва таҳлил гардиданд ;
- замина ва омилҳои сиёсӣ-иҷтимоии ташаккули ҳувиати миллии ҳамчун тарҳи сиёсӣ муайян ва асоснок карда шуданд;
- сиёсати давлатии ҷавонон дар ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллии насли наврасу ҷавони тоҷик арзёбӣ гардид;
- нақши Истиқлоли давлатии Тоҷикистон дар ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллии ҷавонони кишвар мавриди омӯзиш қарор гирифт;
- имконияти ҳувиати миллии дар ҳифзи ҷавонони тоҷик аз таъсири идеологияи экстремизми динӣ таҳқиқ шуд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Асри XXI муҳаққиқон барҳақ асри иттилоот меноманд. Ин падидаи нав дар ҳаёти инсоният дар натиҷаи ҷаҳонишавӣ ба вуҷуд омад ва ба мундариҷаи ҳаёти онҳо тағйирот ворид сохт. Хусусан марҳилаи ниҳоии ҷаҳонишавӣ, яъне дар асоси Интернет ташаккул ёфтани фазои яғони иртиботӣ ба тақдири сиёсӣ ва истиқлоли давлатҳои миллии таъсири

амиқ расонида истодааст. Дар натиҷаи интиқоли босуръат ва беназорати иттилооти гуногунмазмун ва фарҳангҳои гуногунмундариҷа дар тамоми дунё, хусусан дар муҳити ҷавонон, марҳилаи ташаккули ҳувиати космополитӣ ё худ ҳувиати ба ном фароинсонӣ сурат гирифта истодааст, ки он ба ояндаи давлатҳои миллӣ, фарҳангу забони миллӣ, менталитет ва ҳувиати миллӣ таъсири манфӣ расонида метавонад. Аммо асоси ҳувиати космополитикиро боз ҳамон меъёрҳои ҳаёти ғарбӣ, фарҳанги амрикоӣ ташаккул медиҳанд. Аз ин ҷост, ки таваҷҷуҳи олимони дар мамлакатҳои гуногун ба дарку маънидод ва коркарди моделҳои нави ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллӣ зиёд шуда истодааст. Муҳаққиқон ба чунин хулоса омадаанд, ки маҳз таҳкими ҳувиати миллӣ метавонад Истиқлоли давлатии дилхоҳ кишвари дунёро ҳифз намояд. Таърихи кишварҳо исбот намуд, ки ҳувиати миллӣ ҷавҳари Истиқлоли давлатиро ташкил медиҳад ва унсуре калидии низоми сиёсии кишварҳои мустақил ба ҳисоб меравад. Азбаски мафҳуми ҳувиати миллӣ ҳамагӣ якчанд даҳсола ба муомилоти илмӣ овардааст, олимони соҳаи гуногун ба он таърифи гуногун медиҳанд. Ба ҳамин хотир ин падида имрӯз дар илмҳои ҷомеашиносӣ ва гуманитарӣ бо усули бисёрсоҳавӣ таҳқиқ мегардад. Сарфи назар аз тафовути таҳлили шароити ташаккул ва самти ҳувиати миллӣ, онро метавон, ҳамчун нуқтаи ниҳой дар раванди дарк ва эътирофи як шахс ё гурӯҳи иҷтимоӣ аз мансубияти онҳо ба ҷомеаи мушаххас дар натиҷаи пазируфтани арзишҳо, меъёрҳо, идеалҳои идоракунандаи як миллат шарҳ дод.

2. Дар ҳалли масъалаҳои консолидатсияи ҷомеа тарҳи (конструкт) ҳувиати миллӣ омили муҳим ба ҳисоб меравад. Ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллӣ ба самти афзалиятноки фаъолияти давлати муосир ва ҷомеаи шаҳрвандӣ табдил меёбад. Омӯзиши сохтори ҳувиати миллӣ ҳамчун механизми рушди ҷомеаи муосир дар заминаи омӯзиши чунин

чузъҳо, аз қабилӣ таърихи миллат, хислат ва менталитети миллӣ, хотираи таърихӣ, идеологияи миллӣ, мансубияти фарҳангӣ ва тамаддунӣ бояд андешида шавад. Гузаштаи таърихӣ рисолат ва орзуҳои мардумро ба андозаи зиёд муайян мекунад. Огоҳӣ аз ҳувиати миллӣ, танҳо тавассути ворид шудан ба гузаштаи таърихӣ ба даст оварда мешавад ва омили муҳимми муттаҳидсозии ҷомеа мебошад. Истиқлоли сиёсӣ, забони миллӣ, фарҳанг ва иқтисодиёти миллӣ ҷаҳорҷӯбаи ҳувиати миллии ҳар давлатро ташкил медиҳанд. Дар ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллӣ ҳамчун тарҳи сиёсӣ чунин омилҳо ба мисоли сиёсати муваффақи забон, сиёсати мустақили хориҷӣ, сиёсати фарҳангӣ, сиёсати иқтисодии давлати миллӣ нақши муассир мебозанд.

3. Ҷавонон як категорияи калони муайянкунандаи аҳоли мебошад, ки дар рушди ҷомеа нақши бузург дорад. Ҷавонон ҳамчун объекти манфиатҳои миллӣ-давлатӣ, яке аз омилҳои асосии таъмини рушди давлат ва ҷомеа мебошанд. Ояндаи наслҳои афзоянда бояд бо вазифаҳои ҳифз ва рушди кишвар, давомнокии рушди таърихӣ ва фарҳангии аҳоли ва эҳёи Ватан пайванди ногузастанӣ дошта бошанд. Ҷаҳонбинӣ, сифат ва хусусиятҳои маънавии ҷавонони тоҷик, ки дар оянда ба идоракунии давлат меоянд, аз сатҳи ҳувиат ва худшиносии миллӣ онҳо вобастагии амиқ дорад. Дар навбати худ барои дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ки ҷавҳари ҳувиати миллиро ташкил медиҳад, тарбия намудани ҷавонон маҳз сиёсати муваффақи давлатии ҷавонон нақши муҳим дорад.

Сиёсати давлатии ҷавонон қисми таркибии сиёсати давлатӣ дар соҳаи рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ ва миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, системаи ҷудонашавандаи тадбирҳои иҷтимоӣ-ҳуқуқӣ, фарҳангӣ, идоракунӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, илмӣ, иттилоотӣ мебошад. Он хусусияти кадрӣ дорад, ки ба фароҳам овардани шароити зарурӣ барои ҷавонон барои интиҳоби роҳи зиндагии худ ва иштироки

онҳо дар равандҳои демократии Тоҷикистони соҳибистиқлол равона карда шудааст.

4. Истиқлоли давлатии Тоҷикистон яке аз омилҳои калидӣ дар раванди ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллии шаҳрвандон, хусусан ҷавонони тоҷик ба ҳисоб меравад. Маҳз Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон имконият фароҳам оварад, ки ҳар як шаҳрванд, алалхусус ҷавонон, дар асоси Конститутсия аз ҳуқуқи конституционии худ дар интихоби касбу кор, дастрасӣ ба маориф ва тандурустӣ, истифодаи забони миллий, қонеъ гардонидани талаботҳои маънавии худ, пешбурди зиндагӣ дар асоси фарҳангу анъанаҳои миллии тоҷикон роҳ пеша намояд. Дар замони муосир доштани Истиқлолияти давлатӣ яке аз рукнҳои асосӣ доништа мешавад, ки бе он ҳеҷ миллате бақои худро ҳифз карда наметавонад. Ғояи истиқлол ҳамчун яке аз рукнҳои бунёдии озодии инсон дар тамоми даври замонҳо ҷузъи таркибии андеша ва ҳувиати миллии мо мебошад. Яке аз хусусиятҳои асосии миллати тоҷик доштани ҳисси мустақилият ва озодихоҳӣ ҳаст ва боқӣ хоҳад монд.

5. Дар давраи ҷаҳонишавӣ таъсири шабакаҳои иҷтимоии Интернет ба корҳои дохилӣ ва хориҷии кишварҳои соҳибистиқлол ба маротиб афзуда, аҳолии ин кишварро хусусан ҷавонон объекти мағзшӯӣ (манипулятсия)-и гурӯҳҳои гуногуни таҳрибкори террористӣ мегарданд, ки ин хатари ҷиддӣ барои Истиқлоли давлатҳои миллий мегардад. Гурӯҳҳои террористӣ бо воситаи шабакаҳои иҷтимоӣ дар муҳити ҷавонони ноогоҳу бесавод идеологияи экстремизм ва радикализми динии худро паҳн намуда, онҳоро ба сафҳои худ мекашанд. Таҳкими ҳувиати миллии ҷавонон, ки насли ояндаи идоракунандаи дилхоҳ давлат мебошанд, барои паҳншавии идеологияҳои таҳрибкор монеаи ҷиддӣ эҷод месозад. Яке аз воситаҳои навини таҳкими ҳувиати миллии ҷавонони тоҷик, ба назари мо ғанӣ сохтани фазои маҷозӣ, хусусан

сегменти тоҷикии шабакаҳои иҷтимоӣ бо иттилоот дар бораи таърихи Тоҷикистон, асарҳои илмӣ ва адабӣ, дастовардҳои илму фарҳанги тоҷик, дастовардҳои иқтисодиёти кишвари мо аст. Ҷавононро ҳар чӣ бештар бояд барои эҷодкорӣ ва навоарӣ, идоракунии давлат ҷалб ва ҳавасманд намуд, то ин ки онҳо ҳамчун қишри фаъоли ҷомеа масъулиятро барои тақдири кишвар эҳсос намоянд.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Диссертатсияи мазкур дар заминаи таҳлили адабиёти илмӣ ва омӯзиши равишҳои назариявӣ оид ба ҳувиати миллӣ анҷом дода шуда, дар он нисбат ба хусусиятҳои ташаккул ва таҳкими ҳувиати миллии ҷавонон дар давраи Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон хулосаҳои илман асоснокшуда баён гардидаанд. Бинобар ин, таҳқиқоти мазкур, пеш аз ҳама, дар шароити Тоҷикистон барои таҳқиқоти минбаъдаи масоили ҳувиати миллӣ заминаи илмию назариявӣ ба шумор меравад. Инчунин, дар асоси таҳлилу таҳқиқи концепсияҳои илмӣ зарурати коркарди самтҳои нави таҳкими ҳувиати ҷавонони тоҷик дар замони дигаргуншавии ҷомеа нишон дода шудааст, ки барои асоснок намудани дурустии стратегияҳои давлатӣ ва сиёсати ҷавонон манфиатовар мебошад. Хулосаҳои бадастомада ба ҳаллу фасли масъалаҳои алоқаманд бо соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон мусоидат намуда, ба сифати асоси назариявӣ барои гузаронидани таҳқиқотҳои минбаъдаи илмӣ, инчунин таҳияи сиёсати давлатии фарҳангӣ ва маориф хизмат мекунанд. Маводи кори диссертатсиониро зимни корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, гузаронидани чорабиниҳои давлатӣ, таҳияи курсҳо, дастурҳои таълимӣ, барномаҳо доир ба фанҳои муассисаҳои таҳсилоти олӣ, инчунин гузаронидани машғулиятҳо бо донишҷӯён ва аспирантон истифода бурдан мумкин аст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро дақиқӣ ва саҳеҳии маълумот, кифоя будани ҳаҷми

мавод, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, гузаронидани таҳқиқи эътимодноки рисолаи диссертатсионӣ тасдиқ мекунад. Хулоса ва тавсияҳо ба таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ асос ёфтаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзӯи “ Масоили таҳкими ҳувиёти миллии ҷавонон дар замони соҳибистиқлолии Тоҷикистон: ҷанбаи сиёсӣ-иҷтимоӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии доктараби дарёфти дараҷаи илмӣ. Таҳия, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи таҳқиқоти диссертатсионӣ натиҷаи фаъолияти чандинсолаи илмии муаллиф мебошад. Муаллиф дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот иштироки бевосита намуда, натиҷаҳои таҳқиқоти мазкурро мустақилона ҷамъбаст кардааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Рисолаи диссертатсионӣ дар маҷлиси васеъи Шӯбаи сиёсатшиносии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон 17 январи соли 2021 (суратмаҷлиси №1) ва Шӯрои олимони Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон 20 апрели соли 2023 (суратҷаласаи №4,) муҳокима гардида, бо қарори ҷаласаи шӯбаи сиёсатшиносӣ ҳамчун кори илмии асли баҳогузори ёфта, барои дифоъ дар Шӯрои диссертатсионии 6D. КОА-001 тавсия гардидааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва муҳтавои асосии диссертатсия дар се маърузаи илмӣ дар конфронсҳои илмӣ-амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ пешкаши олимону муҳаққиқони соҳа гардонидида шудааст.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Натиҷа ва дастовардҳои таҳқиқот дар шаш мақолаи илмӣ муаллиф, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ва аз ҷониби КОА–и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда ба ҷоп расидаанд,

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, панҷ зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва интишорот аз рӯи мавзӯ дар ҳаҷми 179 саҳифаи компютерӣ иборат аст.

БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА МЕТОДОЛГИИ ОМУӢЗИШИ ҲУВИЯТИ МИЛЛӢ

1.1. Масъалаҳои назариявӣю методологии омузиши ҳувиати миллӣ дар илмҳои иҷтимоӣ ва гуманитарӣ

Масоили таҳқиқи ҳувиати миллӣ барои ҷомеаи тоҷик хеле муҳим мебошад ва он ба андозаи зиёд бо таъсири рағбатҳои ҷаҳонишавӣ иртибот дорад. Дар замони муосир таваҷҷуҳ ба мушкилоти ҳифзи ҳувиати миллӣ дар давраи афзоиши ҷаҳонишавӣ шури ҷамъият ба маротиба афзудааст, ки албатта ин рағбат тасодуфан ба амал наомадааст.

Ҷаҳонишавӣю муосир, ҳамчун рағбати тамаддунсози гуногунҷабҳа, падидаҳои зиёдеро ба бор меорад. Яке аз онҳо «бедоршавӣ»-и ҳувиатҳои гуногун мебошад, ки бо болоравӣю намудҳои анъанавӣ ва пайдоиши шаклҳои нави он тавсиф карда мешаванд. Имрӯз кишварҳо ва халқҳои муосир худ ба нуқтаҳои бархурди ҳувиатҳои гуногун мубаддал гаштаанд. Агар бо ибораи дигар бигӯем, бархурди тамаддунҳо пеш аз ҳама бархурди ҳувиатҳо дар сатҳи глобалӣ мебошанд.

Имрӯз падидаи «ҳувиат» мавзӯи таҳқиқоти кулли илмҳои ҷомеашиносӣ ва гуманитарӣ мебошад. Мафҳуми “ҳувиат” дар психология, сотсиология, сиёсатшиносӣ ва илмҳои дигар дар робита бо инсон, шахрванд, миллат, давлат ва ғайра истифода мешавад. Баррасӣ ва таҳлили равишҳои гуногуни концептуалӣ фаҳмиши амиқ ва заминаи васеи назариявиро барои ин категорияи илмӣ ташкил медиҳанд. Муҳаққиқони ин масъалаи илмӣ то имрӯз дар мавриди он, ки “ҳувиат” ҳамчун падида аз ҷониби кӣ кашф гардидааст, ба тавофуқ нарасиданд. Худи масъалаи ҳувиат дар замонҳои қадим аз ҷониби файласуфони қадим ба миён гузошта шуда буд.

Масоили ҳувият дар афкори фалсафии қадим ҳам мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Суқрот низ дар асари «Худро бишнос»-и худ ин падидаро мавриди таҳлил қарор додааст. Дар анъанаҳои таърихи фалсафа ҳувият тавассути концепсияи ҳувият (фалсафаи классикӣ) ё тавассути категорияи тафовут тавсиф мешавад, ки онро фалсафаи муосир фаъолона истифода мекунад. Сарчашмаҳои фаҳмиши классикии ҳувиятро дар Арасту ёфтани мумкин аст¹.

Аммо, мафҳуми «ҳувият»-ро бори аввал дар муомилоти илмӣ олими англис Э.Эриксон солҳои 70-ум асри XX қорӣ карда буд. Э.Эриксон ҳувияти психологиро ҳамчун тасвири устувори «Ман» ва роҳҳои мувофиқи рафтори инсон мешуморад, ки дар тӯли ҳаёт ташаккул ёфтаанд ва шартҳои солимии равонӣ мебошанд².

Тибқи ақидаи Э.Эриксон, ҳувият дар ду сатҳ вучуд дорад. Сатҳи аввалини инфиродӣ “ман-ҳувият” худро ҳамчун падидаи воҳид дарк мекунад ва давом ёфтани ҳаёти худро дар замон ва фазо эҳсос мекунад. Дуюм, сатҳи иҷтимоӣ, аз дарки он воқеият иборат аст, ки дигарон ҳувият ва давомнокии ҳаёти манро эътироф меkunанд. Ҳар яке аз ин сатҳҳои ҳувият дорои ду қутб аст: мусбат - шахс бояд аз нигоҳи муҳити иҷтимоии худ чӣ гуна бошад; ва манфӣ - он чизе, ки инсон набояд бошад. Барои рушди пешрафт зарур аст, ки ҳувияти мусбӣ бар ҳувияти манфӣ бартарӣ дошта бошад, аз ин рӯ Э.Эриксон тамоми давраи ҳаётро ба ҳашт марҳила тақсим кард, ки ҳар яки онҳо вазифаҳои мушаххасдоранд ва метавонанд мусбат ё номусоид ҳал карда шаванд. Э.Эриксон инчунин мафҳуми “буҳрони шахсият”-ро қорӣ кард. Ба назари ӯ инсон намефаҳмад, ки ҳувият, хоҳишҳо ва ҳиссиёти ӯ аз кучо сар мешавад ва хотима меёбад ва ҳудуди “Дигарон” (дигар инсон) аз кучо оғоз меёбад. Ҳар як инсон буҳрони ҳувиятро метавонанд дар ҳар лаҳзаи ҳаёти худ

¹ Ниг.: Аристотель. О душе / Аристотель // Сочинения. В 4 т. Т. 1. – М.: Мысль, 1975. – С. 439.

² Ниг.: Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М.: Флинта. 2006.-353с.

эҳсос кунанд. Ин ҳолат инчунин дар натиҷаи аз ҷониби шахс ё давлат эътирофи нагардидани вежагӣ ва арзиши дигарон пайдо мешавад. Аз ин гуна бухрон бо ду роҳ баромадан имконпазир аст – бо роҳҳои конструктивӣ (созанда) ва ё деструктивӣ (тахрибкор). Роҳи аввал ба ҷустуҷӯи ҳувияти нав ва роҳи дувум ба баланд шудани мақом бо мақсади ба даст овардани қудрат бар “дигарон” амалӣ мегардад.

Назарияҳои ҳувиятро ба чор гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст: назарияҳои психоаналитикӣ, интераксионализми рамзӣ, психологияи маърифатӣ ва конструктивизм.

Дар афкори назарияи психоаналитикӣ, истилоҳи «идентификация» (шинохт)-ро бори аввал асосгузори психоанализ З.Фрейд ба муомилоти илмӣ ворид кард¹.

А.Адлер ташаккули ҳувиятро бо назарияи ҷубронпазирӣ шарҳ медиҳад². Баръакси З.Фрейд, ки ангеаҳои рафтори инсонро дар ғаризаи ҷинсӣ медид, А.Адлер чунин мешуморид, ки хоҳиши бартарият доштан (нисбат ба дигар ашхос) муҳаррики ҳаёти инсон аст. Ҳар як инсон бо чунин хоҳиш таваллуд мешавад, аммо онро на ҳамеша, вобаста ба хусусиятҳои физиологӣ ё психологӣ амалӣ кардан имконпазир аст. Аз ин рӯ, тамоми инсоният аз сабаби мавҷудияти камбудихо ё ноқисҳо дар ҳаёташ ҳисси нокифоягӣ дорад. Барои рафъи ин эҳсос, шахс дар ҷустуҷӯи ҷуброн мешавад ва дар ин қарина тарзи ҳаёти инфиродиро инкишоф медиҳад, ки он дар навбати худ ба ҳувият мубаддал мегардад.

Асосгузори интераксионализми рамзӣ, ки яке аз назарияҳои ҳувият мебошад, Ч.Кули мебошад. Тибқи гуфтаи Ч.Кули, шахс “ман” -и худро тавассути инъикос дар дигарон дарк мекунад, аз ин рӯ, дар ташаккули ҳувияти шахс назари атрофиён нақши бузург дорад. Мо ба ғояҳои дигарон дар бораи худамон чун оина нигариста, ба худ аз рӯи

¹ Ниг.: Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я». - М.: Азбука-классика. 2008.-192с.

² Ниг.: Адлер А. Наука жить. Комплекс неполноценности и комплекс превосходства. - Киев. - 1997. -228с.

инъикос дар он ҳукм мекунем. Маҳз тавассути муносибатҳо бо атрофиён, тавассути арзёбии онҳо ҳар як шахс муайян мекунад, ки ӯ зирак ё аблаҳ, ҷаззоб ва ё зишт аст¹.

Таҳқиқоти ҳувиат дар психологияи маърифатӣ бо ташаббуси равоншиносони иҷтимоӣ Ҳ.Тачфел ва Д.Тернер, ки назарияи ҳувиати иҷтимоиро таҳия кардаанд, оғоз ёфтааст. Ба ақидаи онҳо, ҳувиати иҷтимоӣ бо гурӯҳбандӣ алоқаманд аст, ки фарқиятҳо байни «мо» ва «душманон»-ро муқаррар мекунад. Дарки одии мансубият ба гурӯҳ барои эҷоди муносибати мусбии дохили гурӯҳӣ ва муносибати табъизомез нисбат ба гурӯҳи бегона кофӣ аст. Ташаккули ҳувиат аз се марҳила мегузарад. Аввалин гурӯҳбандии иҷтимоӣ (шинохти сохти иҷтимоии ҷаҳони атроф); дар дувум, инсон гурӯҳеро интихоб мекунад, ки ба ӯ бештар мувофиқ аст, қоидаҳо ва арзишҳои онро меомӯзад; дар марҳилаи сеюм инсон ҳисси ҳувиатро бо ин гурӯҳ инкишоф медиҳад ва худро бо он шинос (идентификатсия) мекунад².

Назарияи Ч.Келли дар бораи сохтори шахсӣ ба он асос ёфтааст, ки одамон олами атрофро бо ёрии моделҳои дақиқ-конструксияҳо дарк мекунанд³. Мо дар бораи олами атроф гипотезаҳо (фарзияҳо) пешкаш менамоем ва сипас онҳоро мувофиқи воқеият тағйир медиҳем. Масалан, дар асоси эълумияҳои беруна метавонад як сохтори давлати сулҳдӯст ва башардӯст ба вуҷуд ояд, аммо дар асл чунин шуда метавонад, ки ниятҳои таҷовузкор дар паси эълумияҳои сулҳҷӯён пинҳон мондаанд. Дар ин ҳолат, сохтори аслий тасҳеҳ карда мешавад. Ба давлатҳое, ки сохторҳои шабеҳ доранд ва воқеияти байналмилалиро ба ҳамин тарз дарк мекунанд, ба даст овардани созишҳо ва бастании иттифоқҳо осонтар аст.

¹ Ниг.: Кули Ч.Х. Человеческая природа и социальный порядок. - М.: Идея-Пресс. -2001.-320с.

² Ниг.: Tajfel H., Turner J. C. An integrative theory of intergroup conflict // The social psychology of intergroup relations / Ed. W. G. Austin, S. Worchel. – Monterey, CA: Brooks-Cole, 1979. – P. 33–48.

³ Ниг.: Келли Дж. Теория личности: психология личных конструктов. - СПб.: Речь. -2000. -249с

Фаҳмиши конструктивистии ҳувият ба концепсияи сохтмони иҷтимоии воқеият аз ҷониби П.Бергер ва Т.Луман асос ёфтааст¹. Ин сотсиологҳои амрикоӣ нишон медиҳанд, ки ягонагӣ дар дарки олами беруна аз ҳуди ҷомеа вобаста аст. Объектҳои ҷаҳони беруна худ аз худ вучуд надоранд, балки маъное доранд, ки ҳуди ҷомеа ва одамон ба он гузоштаанд. Дар ин раванд олимони диққати худро ба се масъала равона мекунанд: дониши оммавӣ, воқеияти иҷтимоӣ ва ҳувият чист?

Фаҳмиши “дониши оммавӣ”-и П.Бергер ва Т.Лакман аз ақидаи К.Маркс бармеоянд. К.Маркс итминон дошт, ки дониши одамонро ҳастии иҷтимоии онҳо муайян мекунад. Ҳамин тариқ ғояи асосии онҳоро метавон чунин маънидод кард-дилхоҳ тафаккур бо фазои маънавии даврони худ иртибот дорад.

Концепсияи конструктивии ҳувияти давлат, ки дар асарҳои П.Бергер ва Т.Лукман инъикос ёфтааст, аз ҷониби А.Вендт таҳия шудааст². Ӯ дар қиёс бо фард, дар бораи иҷтимоигарии давлатҳо ва аз ҷониби онҳо байналмилаликунонии меъёру қоидаҳо изҳори ақида мекунад.

Ҳувиятҳо дар алоҳидагӣ аз заминаи иҷтимоӣ муайян кардан номумкин аст. Онҳо бо ҳам алоқаманданд ва бояд ҳамчун маҷмӯи маъноҳои баррасӣ карда шаванд, ки давлат ба худ нисбат медиҳад ва ба рафтору амалҳои дигарон арзёбӣ кунад. Ҳувияти давлатҳо аз концепсияҳои “Ман” дар нисбати дигар иштирокчиёни муносибатҳои байналмилалӣ иборат мебошанд, ки манфиатҳои милли ва қарорҳои қабулкардаи роҳбаронро ташаккул медиҳанд.

Мувофиқи ақидаҳои конструктивистҳо рафтори давлатҳо аз он вобаста аст, ки ҷаҳон чӣ гуна аст (яъне онро чӣ гуна дарк мекунанд) ва

¹ Ниг.: Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. - СПб.: Медиум. 1995. -323с.

² Ниг.: Wendt A. Social Theory of International Politics. Cambridge. -1999. -452p.

чӣ гуна кишварҳои алоҳида нақши худро дар ин ҷаҳон тасаввур мекунад (яъне инъикоси худро дар ин ҷаҳон).

Консепсияи дигари ҳувият аз ҷониби сотсиолог А.Гидденс таҳия шудааст, ки тафсири дигарро пешниҳод кардааст: ҳувият аз ду қутб иборат аст. Аз як тараф - мутобиқшавии мутлақ (конформизм), аз тарафи дигар – таваҷҷуҳ танҳо ба худ.¹ С. Хантингтон дар нимаи дуюми асри XX мансубият ба тамаддуни муайянро ҳамчун асоси худшиносии шахсият ва сабаби бӯҳрони ҳувият қайд мекунад².

Дар заминаи ин афкор дар фарҳангшиносӣ ҳувият ҳамчун мутобиқшавии шахс ба олами берунӣ муайян карда мешавад. Ҳадафи асосии ин раванд ҳифзи «худ» ва вижагии фард аст³. Фарҳангшиносон инчунин ҳувиятро бо масъалаи «бегонапарастӣ», ки бевосита ба намудҳо ва шаклҳои истеҳсолот, сатҳи иқтисодии рушди ҷомеа, муҳити зист ва вазифаҳои иҷтимоии аз ҷониби шахс иҷрошаванда алоқаманд аст, рабт медиҳанд. Аз ин рӯ, хусусияти равиши фарҳангшиносӣ дар таҳлили падидаи ҳувият муайян кардани ҷойгоҳ ва нақши фарҳанг дар раванди худшиносии инсон аст.

Дар таърихнигории асри XX ду шакли ҳувияти дастаҷамъӣ фарқ карда мешаванд: этникӣ (фарҳангӣ) ва миллӣ (давлатӣ), ки бар ивази шаклҳои динӣ, хонаводагӣ ва дигар омаданд⁴. Дар даҳсолаҳои охир, дар робита ба пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ, ин мавқеъҳои дар болозикргардида ба тағйироти ногузир дучор омаданд ва мундариҷаи худро мутобиқ ба ҷаҳорҷӯби нав таъсисёфтаи сиёсӣ, ҷуғрофӣ ва фарҳангӣ иваз доданд. Аммо мавқеъи таърихнигорон дар мавриди он,

¹ Ниг.: Giddens A. Modernity and Self – Identity. Stanford. - 1991. - p. 47.

² Ниг.: Хантингтон С. Столкновение цивилизации // Полис. -1994. - №1. -С. 42.

³ Ниг.: Грицанов А.А. Проблемы человека и его идентичности в современной культурологии // Вопросы социальной теории: научный альманах. Т. IV. - М. 2010. -С. 115.

⁴ Ниг.: Тишков В.А. Реквием по этносу. - М.: Наука. - 2003. -497 с.

ки арзёбии хувияти ҳақиқӣ танҳо тавассути таҳлили ретроспективии таърихӣ имконпазир аст, бетағйир монд.

Падидаи хувият яке аз масоили муҳим дар афкори илмӣ ҷомеашиносӣ маҳсуб меёбад. Ҷомеашиносон ба хусусиятҳои иҷтимоӣ фарҳангии он диққати махсус медиҳанд. Таҳқиқоти онҳо ба худмуайянкунии гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва таҳлили механизмҳои шинохт (идентификация)-и шахсони алоҳида дар ҷомеаҳо асос ёфтааст, ки дар он зери мафҳуми «шинохт» (идентификация) гуфтугӯи шахс бо худ ва воқеияти атрофи ӯ, одамони дигар фаҳмида мешавад. Ин мавзӯ дар робита бо таҳлили хувияти қавмӣ ва бӯҳрони хувият дар шароити муосири гузариш маъмул гаштааст. Ҳамин тавр, ба ақидаи олими рус Л.М. Дробижева, диққати равияи ҷомеашиносӣ дар раванди таҳлили хувият "... ба таносуби шахс бо гурӯҳ, тасаввурот дар бораи гурӯҳ, механизмҳои иҷтимоии худмуайянкунии шахсони алоҳида дар гурӯҳҳои гуногун равона шудааст... Ҳар яке аз онҳо хувияти инфиродӣ ва коллективиро дар миқёс ва мундариҷаи гуногун дар бар мегирад"¹.

В.А. Тишков мафҳуми хувиятро як унсур асосӣ дар падидаи қавмӣ мешиносад ва онро ҳамчун амалиёти сохтмони иҷтимоии «ҷамъаҳои ҳаёли» дар асоси эътиқод ба робитаҳои одӣ ва табиӣ мепиндорад².

Хувият, ки низомӣ кушод аст ва намудҳои гуногунро дар бар мегирад, хусусияти гуногун дорад. Ҳамин тавр, олими рус М.Н. Губогло чунин мешуморад, ки "хувияти бисёрсатҳа як ҳолати махсуси хувияти сершумор аст ё хувияти сершуморест, ки дар он хувиятҳои қавмӣ, иҷтимоӣ, касбӣ, ҷинсӣ, шаҳрвандӣ, динӣ, моликиятӣ, наҷодӣ ба назар мерасанд"³.

¹ Дробижева Л.М. Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России. - М., 2003. - С. 366.

² Ниг.: Тишков В.А. Реквием по этносу. - М.: Наука. 2003.-С.116.

³ Губогло М.Н. Идентификация идентичности: Этносоциологические очерки. - М: «Наука». 2003. - С.29.

Масоили сершумори хувияти муосирро таҳлил намуда, олими дигари рус В.А. Ядов мафҳумҳои хувиятро ҳамчун як ҳолати муайян мешиносад ва шинохт (идентификатсия)-ро ҳамчун раванде, ки ба чунин ҳолати муайян оварда мерасонад, маънидод мекунад. Яъне «хувият» ҳолат аст ва «шинохт» (идентификатсия) раванд мебошад. Идентификатсияи иҷтимоӣ, ба назари ӯ, инъикосгари “шинохти гурӯҳии шахс, яъне худмуайянкунии шахсони алоҳида дар фазои гурӯҳии иҷтимоӣ нисбат ба ҷамъаҳои гуногун ҳамчун «худӣ» ва «бегона» мебошад”¹.

Тибқи таҳқиқоти муосир, хувият - сохтори тағйирёбанда аст ва он дар тӯли ҳаёт инкишоф меёбад, бухронҳоро паси сар мекунад, метавонад дар самти прогрессивӣ ё регрессивӣ тағйир ёбад. Олимон бо як овоз чунин мешуморанд, ки хувият аслан зухуроти иҷтимоӣ аст, зеро он дар натиҷаи ҳамкорӣ бо одамон ва дар раванди муошират бо забон ва фарҳанги ташаккулёфта, таъсис меёбад. Инчунин тағйирот дар хувият дар натиҷаи тағйироти иҷтимоӣ ба вуҷуд меояд.

Қадами аввал барои он ки шахс худро ҳамчун як намоёндаи гурӯҳ эҳсос кунад, ин тартиби шинохт (идентификатсия), яъне муайян кардани меъёрҳо ва ҳудуди ҷомеа, муайян кардани ҷойгоҳи “Ман” дар ҷомеа мебошад. Барои возеҳтар кардани мундариҷаи хувият, дарк намудан муҳим аст, ки ба маънои умум шинохт (идентификатсия), бояд ҳамчун раванди ташаккули ғояҳои гурӯҳи иҷтимоӣ ва шахс дар бораи худ ва мавқеи онҳо дар ҷаҳон баррасӣ карда шавад.

Дар илми сиёсатшиносӣ хувият ҳамчун сифате шарҳ дода мешавад, ки натиҷаи худшиносии инфиродӣ ё гурӯҳӣ дар шакли як субъекти муайян аст. Дар ин қарина шинохт (идентификатсия), барои фард як

¹ Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности // URL [https:// cyberleninka. ru/ article /n/sotsialnye-i-sotsialno-psihologicheskie-mehanizmy-formirovaniya-sotsialnoy-identichnosti-lichnosti](https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-i-sotsialno-psihologicheskie-mehanizmy-formirovaniya-sotsialnoy-identichnosti-lichnosti) [дата обращения: 15.02.2021]. Электронный ресурс.

раванди психологии мушаххас кардани худ бо одам, гурӯҳ, ҷомеаи дигар мебошад. Падидаи шинохт (идентификатсия) ба фард кумак мекунад, ки намудҳои гуногуни ғайолияти иҷтимоиро бомуваффақият аз худ кунад ва меъёрҳои арзишҳои ин ҷомеаро биомӯзад.

Ба андешаи мо, зери мафҳуми ҳувият бояд мутаалиқ будани шахс ё гурӯҳ бо ҷомеаи муайяни сиёсӣ ё иҷтимоӣ-фарҳангӣ ғайида шавад, яъне ҳамгироии инсон ва ҷомеа, қобилияти онҳо барои дарк намудани шинохти худ ва посух додан ба саволи: «Ман кистам?».

Дар адабиёти илмӣ мафҳуми “ҳувият” бо мафҳумҳои чун худшиносӣ, мутабиқат, асолат, якпорчагӣ, ваҳдат, ҳувият, худӣ, асли иртиботи қавӣ дорад. Аммо чунин падидаҳо ба мисли ноустуворӣ, номувофиқӣ, номуайяни мутақодир мафҳуми «ҳувият» мебошанд. Дар мафҳуми “ҳувият” унсурҳои итминон, ваҳдат дар гуногунрангӣ, вазифаи муҳофизатӣ ва динамики мавҷуданд.

Ҳам шахсон ва ҳам гурӯҳҳо соҳиби ҳувият мебошанд. Фард метавонад якбора узви бисёр гурӯҳҳо бошад ва аз ин рӯ қобилияти иваз кардани ҳувиятро дорад. Аммо ҳувияти гурӯҳӣ ба тағйирпазирӣ моил нест. Афрод, ба монанди гурӯҳҳо, ҳувиятҳои гуногун доранд, масалан ҳувияти оилавӣ, ҷинсӣ, касбӣ, қавмӣ, миллӣ. Аҳаммияти ин ҳувиятҳо бо мурури замон имкони тағйир ёфтаниро дорад ва онҳо ё ҳамдигарро такмил медиҳанд ё бо ҳам дар ихтилоф қарор мегиранд.

Ба ташаккули ҳувияти фард афкори дарки атрофиёнаш таъсири калон мерасонад. Агар ҳангоми ворид шудан ба муҳити нав шахс худро дар он ҷо ғариб эҳсос наояд, пас худӣ ӯ худро ғариб ҳисобидан мегирад. Агар аксарияти аҳолии кишвар ақаллиятро ақибмонда ва нодон шуморанд, пас намояндагони ин ақаллият ин муносибатро дарк хоҳанд кард ва ин як ҷузъи ҳувияти онҳо хоҳад шуд.

Масоили шинохт (идентификатсия), дар давраи бухронӣ дар таърихи кишварҳо аҳаммияти махсус ба худ касб мекунанд. Худшиносӣ дар фаъолияти гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва институтҳои сиёсӣ зоҳир мешавад, он бо мақом ва нақши иҷтимоӣ алоқаманд аст, аммо онро на танҳо онҳо, балки хусусиятҳои фардии шахсӣ муайян мекунанд.

Аз таҳлилҳои боло бармеояд, ки дар тафсири чунин падидаи мураккаб, ба монанди ҳувият фаҳмиши муштарак вучуд надорад. Ҳар як равиш эътимод ва низоми асосноккунии муайяни худро дорад. Сарфи назар аз мавҷудияти бархӯрдҳои гуногун ба омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни масоили ҳувият дар афкори илмӣ-иҷтимоӣ, миқдори назарраси ҷанбаҳои таҳқиқнашудаи ин масъала то имрӯз боқӣ мондаанд. Ин ҳолат чунин маънидод мешавад, ки ҳар як марҳилаи рушди таърихӣ ҷомеа талаботи худро барои концептсияи ҳувият пешкаш мекунад ва таҳлили он барои муҳаққиқони дилхоҳ замон майдони васеъ фароҳам меорад.

Ба назари мо, ҳувият ҳамчун категорияи муҳимтарини донишҳои муосири иҷтимоӣ ва гуманитарӣ бояд низоми мураккаби диалектикий таъсири мутақобилаи якпорчагӣ, итминон, «худшиносӣ»-и ҷомеаҳо ва гурӯҳҳои иҷтимоиро инъикос намояд. Шинохт (идентификатсия), яке аз механизмҳои воқеии иҷтимоишавии шахс аст, ки аз қабули нақшҳои иҷтимоӣ, азхудкунии намунаҳо ва моделҳои рафтори иҷтимоӣ иборат аст. Масъалаи баррасишаванда муносибати бисёрназариявиро ба омӯзиши ҳувият, аз ҷумла ҳувиятҳои иҷтимоию фарҳангӣ, ҷавмӣ, динӣ, геополитикӣ ва ғайра тақозо мекунад.

Дар ҳақиқат мафҳуми «ҳувият» аз ҳад зиёд сермаъно аст, ки онро муаллифони гуногун бо тарзҳои гуногун шарҳ медиҳанд, яъне он ҳамчун назария, концепсия, хусусияти психикаи инсон, категорияи амалияи иҷтимоӣ ва сиёсӣ, мавзӯи инъикоси илмӣ, омили сиёсӣ маънидод мегардад.

Хувият, албатта, унсури асосии воқеияти субъективӣ мебошад. Мисли ҳама гуна воқеияти субъективӣ, он дар муносибатҳои диалектикий бо ҷомеа қарор дорад. Хувият тавассути равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ шакл мегирад. Пас аз шакл гирифтани муносибатҳои иҷтимоӣ онро метавонад маҳфуз дорад, тағйир диҳад ё ҳатто ислоҳ кунанд. Равандҳои иҷтимоие, ки бо ташаккул ва нигоҳ доштани хувият алоқаманданд, аз ҷониби сохтори иҷтимоӣ муайян карда мешаванд. Ва баръакс, хувиятҳое, ки тавассути ҳамкориҳои шуури инфиродӣ ва сохтори иҷтимоӣ ба вучуд омадаанд, ба сохтори муайяни иҷтимоӣ вокуниш нишон медиҳанд, онро дастгирӣ мекунанд, тағйир медиҳанд ё ҳатто ислоҳ мекунанд. Хувият падидаест, ки аз муносибати диалектикий байни шахс ва ҷомеа бармеояд.

Имрӯз мафҳуми «хувият» хусусияти бисёрназариявӣ ва байнисоҳавиро ба худ касб намудааст. Равишҳои мухталиф оид ба омӯзиши хувият инъикосгари мураккаб ва гуногунҷанба будани ҳам падидаи воқеии хувият ва ҳам худ мафҳум мебошанд. Албатта на ҳама вақт, мафҳумҳои ғарбии хувиятро ба шароити воқеияти Тоҷикистон ба таври кофӣ татбиқ кардан мумкин нест, зеро онҳо дар асоси хусусиятҳои менталитети барои тоҷикон бегона бунёд ёфтаанд. Дар сохтори дониши илмӣ тоҷик ғояҳо ва таҳқиқот оид ба хувият дар заминаи психология, сотсиология, фалсафа, сиёсатшиносӣ инкишоф меёбанд.

Бешубҳа мавзӯи хувият, хусусан хувияти миллӣ дар илми муосири давлатҳои пасошӯравӣ ҷойгоҳи муҳимро ишғол мекунад, ки афзоиши таваҷҷуҳ ба масъалаи гувоҳи он аст. Бо вучуди ин, дар бораи ҳамфикрӣ ва ҳаммаъноии равишҳо ҳарф задан аз имкон дур аст, баръакс, ин мавзӯ аз посух ба онҳо, бештар саволҳо ба миён меорад. Зарурати посух додан ба саволи «мо кистем?» моро ба омӯзиши хувият ҳамчун калиди имконпазири эҷоди ҷомеаи сулҳу субот, ҳавасманд мекунад. Мо

мутмаинем, ки ҳувияти миллӣ ин шароити иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва фазоӣ мебошад, ки боиси муттаҳидшавии ҷомеа мегардад ва аксар вақт ҳувияти миллӣ бо падидаи давлатдорӣ иртиботи қавӣ дорад.

Бешубҳа ҳувияти миллӣ як меъёри фарҳангӣ мебошад, ки аксуламали эҳсосоти афродро нисбат ба миллат ва низоми миллии сиёсии худ инъикос мекунад. Вақтҳои охир аҳаммияти ҳувияти миллӣ зиёд шуда истодааст.

Муҳаққиқон Киселев И.Ю. ва Смирнов А.Г. сабабҳои зерини афзоиши ҳувияти миллиро дар ҷаҳони муосир қайд мекунад: рушди нобаробарии миллатҳо, ки боиси тавсеаи кишварҳои бештар тараққикарда мегардад; рақобати ҷаҳонӣ барои захираҳо; таъкид кардани таҳаммулнопазирии қавмӣ дар ВАО; зарурати амният ва ассотсиатсия барои ин мақсад дар гурӯҳҳои дорои арзишҳои шабех; ҷустуҷӯи ҷойгоҳҳо ва устуворӣ дар ҷаҳони ноустувор, ки бо иттилоот пур аст; тақвияти робитаҳои байни миллатҳо, ҳам мустақим (муҳоҷирати меҳнатӣ, сайёҳӣ) ва ҳам тавассути миёнаравии васоити муосири коммуникатсионӣ¹.

Дар илмҳои иҷтимоӣ ҳувияти миллӣ ҳамчун ҷузъи ҳувияти иҷтимоии фард ва ҳамчун падидаи дастаҷамъӣ ба назар мерасад, ки одамонро ба гурӯҳҳои миллӣ муттаҳид мекунад. Ҳувияти миллӣ ин худмуайянкунии дастаҷамъӣ, ҳамбастагӣ бо гурӯҳ, пазируфтани концепсия оид ба хусусиятҳои пайдора ва арзишҳои асосӣ, тарафҳои қавӣ ва сулҳ, умед ва тарс, обрӯ ва шароити мавҷудият, муассисаҳо ва анъанаҳо, таърихи гузашта, ҳадафҳои кунунӣ ва дурнамо барои оянда ин гурӯҳ мебошад ... Худшиносии миллӣ натиҷаи ҳам таърихи этникӣ ва ҳам шахсияти ҷомеа, дин ва низоми эътиқод ва инчунин идеологияи

¹ Ниг.: Киселев И.Ю., Смирнова А.Г. Формирование идентичности в российской провинции. – М., Ярославль: ДИА-пресс, 2001. -152с.

ҳукмфармо ва дасткорӣ кардани шуур, аз ҷумла хотира, идеология ва рамзбандӣ мебошад¹.

Ба гуфтаи Г.Келман, ҳувияти миллӣ барои иҷрои чанд вазифа доимо таҷдид карда мешавад: ташаккули ҳисси ваҳдат ва ҷамъият, инчунин мансубият ба аъзои гурӯҳ; ташаккули тасвири мусбии худ; пешниҳод кардани чорчӯба барои рушди фарҳангӣ, эътиқодоти динӣ ва тарзи ҳаёт; додани ҳуқуқ ба замин ва захираҳо ва дар ниҳоят, ҷонибдорӣ даъво ва шикоятҳои гурӯҳ².

Ҳувияти миллӣ, ба гуфтаи Смит Э. дар худ маънидоди муайяни ҷомеаи сиёсӣ, таърих, қаламрав, шахрвандӣ, арзишҳо ва анъанаҳои муштаракро дар бар мегирад. Ў таъкид мекунад, ки халқҳо бояд як андоза фарҳанги муштарак ва мафкураи шахрвандӣ, маҷмӯи мафҳумҳо ва орзуҳои муштарак, ҳиссиёт ва ғояҳои дошта бошанд, ки аҳолиро дар ватани худ ба ҳам пайванданд. Смит А. ҳувияти миллиро бисёрҷанба мешуморад ва панҷ хусусияти асосии онро номбар мекунад: 1) қаламрави таърихӣ ё ватан; 2) афсонаҳои умумӣ ва хотираҳои таърихӣ; 3) фарҳанги умумӣ, оммавии иҷтимоӣ; 4) ҳуқуқҳо ва уҳдадорӣҳои умумии қонунӣ барои ҳамаи аъзоён; 5) иқтисоди умумӣ бо таҳрики ҳудудӣ барои аъзо³.

Концепсияи ҳувияти миллӣ хусусияти дастаҷамъии ҷомеаро таъкид мекунад, ки онро барои қонунигардонӣ ва сафарбар намудани дастгирии ҳукумати мавҷуда мувофиқ месозад. Яъне, он моликияти қонуният, тасдиқи низоми сиёсӣ, мутобиқати онро бо интизориҳои ҷомеа ва ғояҳо дар бораи қудрати дурусти давлатӣ таъмин ва маҳфуз медорад. Дар чунин шароит, шартӣ имконпазир ва зарурии суботи давлатдорӣ

¹ Ниг.: Smith A.D. National Identity. Reno (Nevada), -1991.-236p.

² Ниг.: Kelman H.C. Nationalism, Patriotism, and National Identity: Social-Psychological Dimensions // Patriotism in the Lives of Individuals and Nations / ed. by D. Bar-Tal, E. Staub. Chicago, 1997. P. 165–189.

³ Ниг.: Smith A.D. Nationalism in the Twentieth Century. N. Y. 1979. -257 p.

“рушди ҳаракатҳои сиёсӣ мебошад, ки ба доираи васеи гурӯҳҳои ишғолкунандаи қаламрави муайян ҳадафмандона равона карда мешаванд ва инро танҳо бо идеологияи миллии иҷро кардан мумкин аст”¹.

Барои ҳама илмҳои иҷтимоӣ, таърифи ҳувиёт ҳамчун раванде ки ғояҳои субъектро дар бораи худ инъикос мекунад, истилоҳи маъмултарин ба ҳисоб меравард.

Чӣ тавре ки дар боло зикр намуда будем, Эрик Эриксон, яке аз пажӯҳишгарони маъруфи бухрони ҳувиёт, ду сатҳи ҳувиётро муайян кардааст. Дар сатҳи аввал “ман” -и шахс ҳифз карда мешавад, шинохти (идентификатсия) шахси нисбат ба худ амалӣ карда мешавад. Сатҳи дувум барои “шахсияти иҷтимоӣ, коммуналӣ - барои шомил шудани шахс ба ҷомеаи муайяни иҷтимоӣ ва парвариши арзишҳои муайяне, ки дар ин ҷомеа қабул шудаанд”² масъул аст. Ҳувиёти сатҳи дувум ба гардиши концептуалии сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ ворид шуд. Аз ҳамин хотир, ҳувиёти миллии як категорияи сиёсӣ, ки «ҷомеаи тасаввуротӣ»-и одамонро ташкил медиҳад, ки хусусияти асосии он шинохти (идентификатсия) шахс ба давлат мебошад. Бо ёрии ин категория миллат умумияти ҳадафҳо ва воситаҳои расидан ба онҳоро дарк мекунад.

Дар доираи омӯзиши ҳувиёти миллии назарияшиносон диққати худро пеш аз ҳама ба масъалаи пайдоиши миллат ҳамчун як ҷомеаи воқеӣ равона кардаанд. Дар ин росто инсон дар раванди иҷтимоисозии ибтидоӣ дар оила худро тавассути гурӯҳи этникӣ-миллӣ мешиносад. Ҳамзамон ё баъдтар, вай метавонад худро бо давлати миллии шиносад (идентификатсия мекунад).

¹ Бройи Дж. Подходы к исследованию национализма // Андерсон Б., Бауэр О. Нации и национализм. – М.: Практис, 2002. С. 225.

² Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. - М.: Флинта, 2006. С.232

Ба ақидаи Ю.Хабемарс “Миллати шахрвандон ҳувияти худро на дар муҳити этникӣ ва фарҳангӣ, балки дар амалияи шахрвандоне пайдо мекунанд, ки ҳуқуқҳои демократии худро барои иштирок дар муошират ғаёлона истифода мебаранд”¹.

Ҳамин тариқ, маҳз ҳувияти миллӣ миллатро ҳамчун як воқеият муаррифӣ мекунад, ки исботи зарурияти мавҷудияти онро талаб намекунад. Мо мутмаинем, ки миллат ҳамчун ташаккули табиӣ бо кумаки ҳувияти миллӣ метавонад иттиҳоди ҳудудӣ ва иҷтимоии давлати миллиро тақвият диҳад.

Ба назари мо қариб ҳама намудҳои ҳувиёт дар марҳилаи дарки шахс аз мансубияти худ ба ин ё он ҷомеа ташаккул меёбанд. Ин ба ҳувияти ҳудудӣ-истиқоматӣ, қавмӣ, минтақавӣ, миллӣ, гендерӣ дахл дорад, ки дар раванди дарки шахс дар бораи мансубияти ӯ ба «ватани хурд» ба миён меоянд.

Ҳувияти миллиро метавон, ҳамчун нуқтаи ниҳии раванди дарки як шахс ё гурӯҳи иҷтимоӣ аз мансубияти онҳо ба ҷомеаи мушаххас дар натиҷаи пазируфтани арзишҳо, меёрҳо, идеалҳои идоракунандаи як миллат ва ҳамчун натиҷаи аз ҷониби шахсият азхудкунии маъхази дониш оид ба роҳи таърихии тайкардаи миллат, шарҳ дод.

Ба ҳувияти миллӣ маҷмӯи хусусиятҳои объективӣ ва субъективӣ хос мебошанд, ки бо воситаи он як ҷомеаи миллиро аз дигараш фарқ мекунанд. Вобаста ба ин ҳисси тақдирӣ муштарак, таҷрибаҳои умумӣ, хотираи дастаҷамъона, яъне ҳар чизе, ки ба ташаккули коллективии “мо” мусоидат мекунад, аҳамияти махсусро ба худ касб мекунад.

Хусусияти ҳувияти миллӣ дар зуҳури хусусиятҳои беруна (иҷтимоӣ) ва дохилӣ (психологӣ) ифода меёбад. Он як маҷмӯи аломатҳои мебошад, ки омезиши онҳо як намуди махсуси ҳисси

¹ Хабемарс Ю. Гражданство и национальная идентичность – Демократия. Разум. Нравственность: московские лекции и интервью. - М.: Academia. -1995. -С. 239.

мансубият ба ҷомеаро ба вуҷуд меоварад. Аъзои ин ҷомеа аз рӯи параметрҳои гуногун метавонанд мухталиф бошанд, аммо дар аини замон иттиҳоди худро аз он сабаб эҳсос мекунанд, ки ҳамаи онҳо «аз як миллат» мебошанд¹.

Аз ин рӯ, ҳувиати ҳар як ҷомеаи миллиро пеш аз ҳама ҳамчун худшиносии коллективӣ, муайян кардани симо ва мундариҷаи худшиносии он муаррифӣ кардан мумкин аст. Он дар асоси парадигмаи дахлдори миллий, дар чорроҳаи соҳаҳои миллий-таърихӣ, иҷтимоӣ-равонӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, сиёсӣ-фарҳангӣ ва ғайра ташаккул меёбад. Мазмунӣ он хусусиятҳои муқарраршудаи фарҳанги миллий, вижагиҳои қавмӣ, урфу одатҳо, эътиқодҳо, афсонаҳо, амрҳои ахлоқӣ, ҷаҳонбинӣ, ҳувиат ва менталитети миллий, хислати миллий, хотираи таърихӣ, архетипҳо, анъанаҳои миллий, рамзҳо ва қолибҳои рафторро дар бар мегирад. Аён аст, ки ҳувиати миллий ҷанбаҳои гуногун дорад: фазоӣ-ҷуғрофӣ, таърихӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, этникӣ-миллӣ, мазҳабӣ, хурофотӣ, рамзӣ ва ғайра.

Сохтори ҳувиати миллий, тавре ки Э.Смит дар ибтидои солҳои 90 асри XX, қайд карда буд, ченакҳои дар боло зикршударо дар дараҷаҳои гуногун ва шаклҳои гуногун дар бар мегирад. Дар баъзе ҳолатҳо, қисме аз онҳо бартарӣ доранд, дар ҳолатҳои дигар, ҷузъҳои мухталиф бартарӣ доранд.²

Омили муҳимтарини ҳифзи ҳувиат хотираи таърихӣ аст, зеро аз он шуури ҳар як шахс, коллектив, ҷомеа ғизо мегирад. Аз сабаби он ки шахсияти фард дар раванди иҷтимоигардии иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва сиёсӣ-фарҳангӣ ташаккул меёбад, фаромӯш кардани гузаштаи худ ба ҷомеаи муайян барои фаҳмидани шинохти (идентификатсия) худ мушкилот эҷод

¹ Ниг.: Скворцов Н.Г. Проблема этничности в социальной антропологии / Скворцов Н.Г. – СПб.: СПбГУ. -1996. -с.11

² Ниг.: Смит Э. Национальная идентичность / Энтони Д. Смит, [пер. с англ. П. Тарашука]. – М.: «Основы». -1994. -С.30

мекунад. Мутаносибан, ҳувияти ҷомеа, мардум, давлатро анъанаҳои таърихӣ ташкил медиҳанд, ки дар тӯли асрҳо дар таҳкурсии ривоятҳо, рамзҳо ва қолибҳои миллий ташаккул ёфтаанд.

Ҳувияти милливу давлатӣ, дар муносибатҳои байналмилалӣ ҳамчун як самти сиёсати давлатӣ, нақши асосиро мебозанд, зеро субъектҳои муносибатҳои байналмилалӣ давлатҳо ва миллатҳо мебошанд.

Ҳувияти миллий бояд аз ҳувияти қавмӣ, ки дар ҳисси садоқат ва мансубият ба гурӯҳи этникӣ ифода меёбад, фарқ карда шавад. Ҳувияти қавмӣ бо ниҳодҳои давлатӣ, ки одатан боиси пайдоиши ҳувияти миллий мешаванд, рабте надорад.

Дар сохтори ҳувиёти миллий се унсуро ҷудо кардан мумкин аст: маърифатӣ - дониш дар бораи хусусиятҳои миллати худ ва огоҳӣ аз худ ҳамчун узв; аффеktivӣ(эҳсосотӣ) - муносибати эҳсосотӣ ба миллатҳои дохилӣ ва хориҷӣ; рафторӣ - риояи меъёрҳои рафтори миллати худ¹.

Тағйирот дар ҳувияти миллий дар натиҷаи ташаннуҷи афзояндаи байни маънидодҳои куҳна ва нав ба вуҷуд омадааст (ки ин буҳрони ҳувиётро нишон медиҳад). Ин тағйирот ба шакл ва мундариҷа дахлдоранд. Вобаста ба шакли ҳувияти миллий ду намуди тағйирот мавҷуданд: эволюсионӣ ва инқилобӣ. Аввалин дар натиҷаи мутобиқсозии тадриҷии кишвар ба фишори дохилӣ ё байналмилалӣ ба амал меояд. Дувумӣ дар шароите рух медиҳанд, ки ҷомеа бояд ба як таҳдиди азим ва фарогир ҷавоб диҳад.

Тағйироти ҳувияти миллий ҳам дар раванди таърихӣ (филогенез) ва ҳам дар раванди рушди инфиродӣ (онтогенез) ба амал меояд. Тағйирёбии ҳувиёт аз ибтидои мавҷудияти миллатҳо, дар раванди рӯ ба рӯ шудан бо мушкилоти дохилӣ ва хориҷӣ мунтазам ба амал омада истодаанд. Ба

¹ Ниг.: Андерсон Б. Воображаемые сообщества. - М.: Канон-Пресс-Ц.- 2001. -288с.

назари мо ташаккулёбии ҳувият як равандест, ки ҳамеша тағйирпазиру идомаёбанда аст ва ҳеҷ гоҳ ба анҷом намерасад. Ҳувият дар раванди маънидод кардани воқеият тавассути барқарорсозӣ ё барқароркунии арзишҳои муайян ташаккул меёбад.

Аксар аз соҳибназарон муътақиданд, ки ҳувият ба унвони як падидаи сиёсӣ иҷтимоӣ маҳсули замони нав аст ва ба унвони мафҳуми илмӣ аз сохтаҳои навини илмҳои иҷтимоӣ ба ҳисоб рафта дар нимаи дуюми асри 20 ба ҷои мафҳуми халқ ва фарди ҷамъӣ ҳамчунин равишҳои ҷамъӣ густариш ёфтааст. Вобаста ба таҳаввулоти сиёсӣ иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷаҳон пайдоиши баҳсҳои назарӣ ва мактабҳои андешаи сиёсии навин низ ба оғози паӯ ҷишҳои навин дар бораи ҳувият ба таври он ва ҳувияти миллию миллият ба таври хос кумак кард. Дар ин миён ду ҳавзаи назарӣ дар доман задан ба баҳсҳои навин перомунӣ ҳувияту миллият муассир буданд. Ҳувияти миллиро аз лиҳози таҳлилӣ метавон аз ҷанбаҳои зерин мавриди баррасӣ қарор дод.

1. Андозаи (параметри) иҷтимоии ҳувияти миллий. Ҳар шахсе аз тариқи муҳити иҷтимоӣ, ки ба он муталлиқ аст ё ба он рӯчӯ мекунад, ҳувияти худро месозанд ва тавсия медиҳанд. Ҷанбаи иҷтимоии ҳувияти миллий дар иртиботи ҷиғунагии робитаи фард ба иҷтимоъ ошкор мегардад. Дар сурати тақвияти муносибатҳои фарду ҷомеа ҳувияти ҷамъии фард дар сатҳи миллий шакл мегирад. Ҳувияти миллий то ҳадде васеъ ва баёнғари равобити иҷтимоии фард бо низоми калони иҷтимоӣ яъне кишвар вобастагӣ дорад. “Ба ибораи дигар нишонаи иҷтимоии ҳувияти миллий ба афзоиши теъдоди касоне ки дар як кишвар дорои эҳсоси тааҳуди муштарак ҳастанд, вобастагӣ дорад”.
2. Андозаи (параметри) таърихии ҳувияти миллий. Огоҳии муштарак афроди як ҷомеа аз гузаштаи таърихӣ ва эҳсоси дилбастагӣ ба он

ва эҳсоси ҳувияти таърихӣ аст. Ҳувияти таърихӣ пиндори пайвандиҳандаи наслҳои мухталиф ба якдигар ва монеи ҷудо шудани як насл аз таърихаш мешавад. Аз ин рӯ ҳар ҷомеае бо ҳувияти таърихии худ таъриф мешавад. Ҳувияти таърихино метавон огоҳию дониш ба гузаштаи таърихӣ ва эҳсоси тааллуқияти хотираи таърихӣ ва эҳтимоми таърихӣ донист.

3. Андозаи (параметри) ҷуғрофиёии ҳувияти миллий. Ҳувияти миллии ҳар миллат дар дараҷаи нахуст зояндаи муҳити ҷуғрофиёии он миллат аст. Муҳити ҷуғрофиёӣ бо вазъи умумии иқлимӣ, рустани растаниҳои анвои муайян, вучуди ҳайвоноти муайян, ҳаводиси муайяни ҷуғрофиёӣ ва зехнияи мардумон таъсиргузори мекунанд ва то андозае ба тарзи зиндагӣ урфу одат баробар накардани ниёзҳои иҷтимоию сиёсии онҳо саҳмгузоранд.
4. Андозаи (параметри) сиёсии ҳувияти миллий. Ҳувияти миллий дорои буъди сиёсиест, ки дар он ба унвони як унсури миллии зарурӣ тааллуқият ба давлат низоми сиёсӣ арзишҳои машруъияти бахши ҳукумат дар ҳувияти миллий аст. Узвияти афрод дар як низоми сиёсӣ ва пазириши арзишҳо ва қонунҳои он шохиси мақбулияти низоми сиёсӣ ва машруъияти он аст. Ин амр илова бар пайванди миллий миёни аъзои низоми сиёсӣ омили ҳамбастагии миллий низ мешавад.
5. Андозаи (параметри) динии ҳувияти миллий. Буъди динӣ низ метавонад дар шаклгирии навъи ҳувияти миллий таъсиргузор бошад. Махсусан дар ҷаҳони имрӯз қудратҳои сиёсӣ гоҳо барои расидан ба ҳадафҳои худ аз ҳувиётҳои динӣ истифода менамоянд¹.
6. Андозаи (параметри) фарҳангии ҳувияти миллий. Пайванд миёни фарҳанг ва ҳувиёт чунон амиқ аст, ки бештари муҳаққиқон

¹Ниг.: Хангинтон С. Столкновение цивилизаций. –М. : АСТ. -2016.-С.153

хувиятро падидаи фарҳангӣ медонанд ва барои фарҳанг мақоми мустақиле дар хувият қоиланд. Дар ҷаҳони муосир хувияти фарҳангӣ дар муқоиса ба дигар буъдҳои хувият дорои аҳамияти зиёд аст. Зеро ба хувияти фарҳангӣ забон, мероси моддию маънавии гузаштагон ва мероси таърихӣ ба ҳисоб мераванд. Бо таҳлилҳои дар боло анҷомдода метавон ба чунин хулоса расид, ки як фард метавонад дорои чандин хувият бошад, ки гоҳо ин хувиятҳо метавонанд дар рақобати якдигарӣ қарор бигиранд. Ва аммо гоҳо онҳо метавонанд дар ҳамзистӣ низ тақвият пайдо намоянд. Барои эҷоди як хувияти комил муштаракоти фарҳангӣ саҳт таъсиргузори корсоз аст. Қобили зикр аст, ки ҷанбаи фарҳангии хувият метавонад бар соири абъоди дигар таъсиргузор бошад ва аз тариқи эҷоди як биниш ва фаҳми муштарак ба созгорӣ миёни дигар бахшҳои хувият ёрӣ расонад.

Хувияти милли аз тариқи огоҳию эҳсоси таалуқу вафодорӣ ба унсурҳое, ки марбут ба тамоми ҷомеаанд ва ба таъбири дигар сармояи миллии ҷомеаанд, дар зеҳни мардум шакл мегирад ва нақш мебандад. Бинобар ин огоҳӣ, эҳсос, таалуқ ва вафодории мардуми як ҷомеа (арзишҳои суннатӣ ахлоқӣ, динӣ, адабӣ, ҷамъӣ ва ғайра) категорияҳои хосе ҳастанд, ки аз онҳо хувияти милли шакл гирифтааст. Аз ин рӯ, ҳар гуна таҳқиқу баррасӣ перомунӣ оғоз ва шаклгирии хувияти милли дар ҳар ҷомеа, бояд бар асоси санҷиши шохисҳои дар боло зикргардида сурат бигирад. Дар воқеъ, ҳар миллат аз хусусиятҳои шароити таърихӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ҷуғрофиёии худ бархурдор аст ва бар зами ин сармояҳои миллии хос нисбат ба онҳо дораду онҳо тавассути огоҳии ҷамъӣ эҳсоси таалуқу вафодорӣ ба ин мафҳумҳоро доранд. Бинобар ин ба осонӣ наметавон танҳо чанд унсурро мушаххасан ба унвони хувияти милли ном бурд. Чуноне ки унсурҳои собитшуда ва шинохта дар миёни

мачмуи дидгоҳҳои назарӣ мушоҳида мешавад, ки соҳибназарон дар онҳо ишора намудаанд, аз ҷумла он таҷриботи миллии дар ҷомеаҳои гуногун ба даст омада аз қабилҳои онҳоянд. Бинобар ин, дар як ҷамъбандӣ метавон гуфт, ки ҳувиати миллии дар кул дорои унсурҳои собит ва шинохта шудааст, ки пояҳои онро ташкил медиҳанд. Дар айни ҳол баъзе аз унсурҳои хос низ ба маҷмуи унсурҳои зикргардида меафзоянд. Ҳамчунин эътибору ҷойгоҳ ва ҳар як аз унсурҳои ҳувиати миллии дар миёни миллатҳо тафовут дорад ва дорои тағйирот аст.

Ҳувиат низ дорои омилу унсурҳои худ аст ва омилҳои асосии онро метавон чунин зикр намуд: омилҳои айнии монанди забон, фарҳанг ва нажод таъкид кардаанд. Аммо баъзе аз соҳибназарон бар унсурҳои зеҳние мисли худогоҳӣ, ҳамбастагӣ ва андешамандӣ ба таркибе аз унсурҳои айнию зеҳнӣ алоқаманд нишон додаанд. Энтони Смит (1939-2016) донишманди бритониёӣ бо тарҳи ин идея, ки меъёрҳои ҳувиати миллии боис шудааст, то ҳар миллат ба гурӯҳе аз онҳо рӯй овардаанд ва ӯ барои миллатҳои англосаксонӣ меъёрҳои зеринро тарҳи асосӣ меҳисобад:

1. Сарзамини таърихӣ.
2. Ҷамъияти ҳамагонӣ бо сарзамини муттаҳид.
3. Иқтисоди ягона.
4. Фарҳанги ягона ва таҷрибаҳои забонии ягона.
5. Маҷмӯае аз хотираҳо ва устураҳои мутамоиз бо таърихи ягона.
6. Ҳуқуқ ва вазифаҳои муштарак.

Вай дар ҷои дигар одобу русуми муқаддаси миллатҳоро чунин мешуморад. Эътиқод ва баргузидагии қавмӣ, дилбастагӣ ба сарзамини

хеш ва муқаддас шуморидани он, хотироти муштарак аз давраҳои гуногуни таърихӣ ва тиллоӣ шуморидани давраи муайян¹.

Бештари муҳаққиқон ҳувияти миллиро масхули чор унсури асосии зермедонад:

1. Омили нахуст ва бунёдӣ: монанди забон ва фарҳанг (санъат, адабиёт, мусиқӣ, арзишҳои ахлоқиву зебоипарастӣ ва ғ).
2. Омили сохторӣ. (сиёсӣ); монанди давлат, артиш, қонуни асосӣ ва ғ.
3. Омили таалуқият, касабият дараҷаи шинохт ва маърифати ҳуду қаҳон, мисли низоми маориф, омӯзиши оӣ, тахассусият, офаринандагӣ дар заминаи дастовардҳои илмӣ, фанноварӣ ва ғ.
4. Омили воқунишӣ (ватандӯстӣ, патриотизм) монанди дифоъ аз сарзамин ҳангоми ҳуҷуми бегонагон ба он, муқаддас шумурдани сарзамин, эҳсоси баланди ватанпарастӣ.

Ҳамчунин баъзе аз муҳаққиқон ҳувияти миллиро маҳсули низоми унсурҳо қаламдод намудаанд, ки аз тариқи унсурҳои зеринтиқол мешаванд: тасаввурот, дostonҳо, асotир, парчами миллий, навъи пушиш, фарҳанги умумӣ, суннатҳо, унсурҳои миллий².

Мушкилоти арзёбии ҳувияти миллий барои ҷомеаи тоҷик хеле муҳрам аст ва он ба андозаи зиёд вобаста ба ташдиди равандҳои ҷаҳонишавӣ амалӣ мегардад. Шарҳу тафсири динамикаи муосири иҷтимоии ҷомеаи тоҷик бинобар сабабҳои субъективӣ ва омилҳои объективӣ, ки дар байни онҳо, пайдоиши самтҳои нави рушд ва дигаргуншавии ҷомеа мавқеи махсусро ишғол мекунад, хеле мушкил аст.

Албатта, тағйироти низомӣ ба ҳама падидаҳо ва зухуротҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла ба падидаи ҳувият таъсир мерасонад. Дар робита ба

¹ Ниг.: Смит Э. Национализм и модернизм: критический обзор теорий современных наций и национализма. М.: Праксис. -2004. -464 стр.

² Ниг.: Woodward K. Identity and Difference. SAGE Publications. -1997.-P.134

таҳқиқоти худ, дар ин ҷо мо бояд таъсири зиддунақизонаи ҷаҳонишавӣ ба фаъолияти ҳувиати миллиро қайд намоем.

Дар ҳақиқат, дар ҷаҳони муосир раванди «бухрони ҳувиат» таҳти таъсири ҷузъи фарҳангии ҷаҳонишавӣ бештар мушоҳида мешавад. Аммо сиёсисозии ҳувиати милли, ки дар зери таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ дар сиёсат ва иқтисод ба амал омада истодааст, низ назаррас аст.

Барои касе пӯшида нест, ки равандҳои ҷаҳонишавӣ воқеан бо ғояҳои бунёди миллат муҳолифат мекунанд. Ба ибораи дигар, равандҳои ҷаҳонишавӣ воқеан ба миллатҳо таҳдид эҷод мекунанд ва аксар вақт ҳолатҳои бухрониро барои рушди давлати милли фароҳам меоранд.

Ғайр аз ин, дар шароити ҷаҳонишавӣ дар минтақаҳои гуногуни ҷаҳон равандҳои модернизатсия аз бисёр ҷиҳат авҷ мегиранд, ки он боиси мураккаб гардидани силсиланизоми ҳувиатҳо дар ҷомеаҳои муосир мегардад.

Ҷаҳонишавӣ, аз ҷумла дар соҳаи фарҳанг, шиносоиро бо сабқҳо ва стратегияҳои гуногуни рафтори инфиродӣ барои ҳамагон дастрастар мекунад ва аз бисёр ҷиҳат ба ташаккули ҳувиати фардӣ мусоидат мекунад. Аён аст, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ ҳувиати милли ба маънои муайян таҳти ҳамлаи сабқҳои инфиродӣ ва нақшаҳои мушаххас қарор мегирад, ки ба конфигуратсияҳои умумии ҳувиати милли мувофиқат намекунанд.

Ҳар як миллати бузурге, ки давлати миллии худро бунёд кардааст, идеяи миллии худро ташаккул медиҳад ва ҳадафи асосии он муайян кардани ҳувиати миллию давлатӣ дар байни миллатҳои дигар мебошад. Идентификатсия ё худшиносии давлати милли бо идеология саҳт алоқаманд аст.

Ҳувиат дар асоси парадигмаи мувофиқи милли, дар чорроҳаи соҳаҳои милли-таърихӣ, иҷтимоӣ-равонӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, сиёсӣ-

фарҳангӣ ва ғайра ташаккул меёбад. Мазмуни он дорои хусусиятҳои муқарраршудаи фарҳанги миллий, хусусиятҳои этникӣ, урфу одатҳо, эътиқодҳо, афсонаҳо, амрҳои ахлоқӣ ва ғ. мебошад. Он бо мафҳуми “хусусияти миллий” иртиботи наздик дорад.

Ҳамин тариқ, ҷаҳонишавӣ, ки тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъияти-иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва дигарҳоро фаро гирифтааст, хусусияти мураккаб ва мутазодро дорад. Аз як тараф, ин раванди объективист, зеро бо инкишофи инсоният ҳамзамон равандҳои ҳамгироии фарҳангҳо, тамаддунҳо, халқҳо ва давлатҳо амиқтар мешаванд. Аммо, аз тарафи дигар, ҷаҳонишавӣ боиси аз даст додани менталитети миллий, ҳувияти миллий, арзишҳо ва фарҳангҳои миллий мегардад. Ҷаҳон космополитӣ ва якранг мешавад. Аммо барои ислоҳи оқибатҳои манфии ҷаҳонишавӣ ҳама асосҳо мавҷуданд. Зеро одамон ҳудудҳои таърихи худро месозад.

Масъалаи ҳифзу бақои ҳувияти миллий дар шароити нави ҷаҳонишавӣ мавриди омӯзиши марказҳои илмӣ гуногун қарор гирифтааст. Дар ин масъала муҳаққиқон ба ду гурӯҳ тақсим шудаанд. Як гурӯҳ бар он аст, ки раванди ҷаҳонӣ шудан ба ҳувияти миллии миллатҳои гуногун таъсири манфӣ гузошта, онҳоро ба ҳам шабеҳ месозад ва вижагиҳои хосашонро аз миён мебардорад. Гурӯҳи дигар назари мутафовит доранд ва бар инанд, ки баръакс, раванди ҷаҳонишавӣ ҳувияти миллиро тақвият мебахшад. Чунки миллатҳои алоҳида бо рӯ ба рӯ шудан бо дигарон вижагиҳои хешро равшантар дида, ҳувияти худро тақвият медиҳад ва дар баробари дигарон ҳифз мекунанд.

Бешак, таъсирпазирии миллатҳо аз якдигар дар шароити ҷаҳонишавӣ хеле бештар аст ва ин наметавонад ба ҳувияти миллии мардум бетаъсир бошад. Аммо ин таъсирот на ҳамеша манфӣ ҳастанд. Бо дарназардошти манофеи худ дар сатҳи ҷаҳонӣ қишри созандаи ҳар ҷомеа ислоҳоти фарҳангиро ба роҳ мемонанд. Дар ин раванд таъсири

чаҳонишавӣ назаррас аст. Аммо бе он ҳам фарҳанг ҳамеша дар ҳоли тағйир аст. Инсонҳо фарҳангро месозанд ва фарҳанг дар навбати худ инсонҳоро месозад. Яъне инсонҳои эҷодкору созанда фарҳангро тағйир дода, бо назардошти талаботи замон ва манфиати ҷомеаи худ ба он ислоҳот ворид мекунанд¹.

Аз ин рӯ, миллатҳо метавонанд ва бояд ҷанбаҳои манфии чаҳонишавиро рафъ кунанд. Ҳифз доштани ҳувиёти миллий ва фарҳанги миллий имконпазир ва зарур аст. Ба ақидаи муҳаққиқи тоҷик Р.Ҷ.Ҳайдаров “ҳар миллате, ки ҳувиёти миллии худро ҳифз карда натавонист, ба ботлоқи қаҳолату таассуби динӣ фуру рафт. Мо ин гуна падидаи фалаҷсози миллатҳоро дар баъзе давлатҳои минтақа баръало мушоҳида карда истодаем, зеро ягон идеология ва афкори динмехвар натавонист ва наметавонад кафили рушди давлатдорӣ миллий гардад. Мо дар оғози Истиқлоли давлатамон шоҳиди он будем, ки мутаассибони динӣ ҳар гуна анъана ва идҳои миллии моро, ки аз аҷдодонамон ба мо мерос мондааст, бидъат меҳисобанд ва то ҳол аз ин афкори ҷоҳилонаи худ даст накашидаанд. Аммо миллати тоҷик, ки бо тамаддунофариаи дар қаҳон ном баровардааст, дар таърихи инсоният маҳз бо дастовардҳои илмӣ ва зеҳнӣ, асарҳои бадеӣ, мусиқӣ ва наққошии худ муаррифӣ шудааст. Миллати озодаи тоҷик давоми таърихи худ маҳз аз ҳисоби фарҳангсолориаи ҳамчун миллат боқӣ мондаасту истилогарони сарзамини аҷдодони мо маҷбур мешуданд ба воситаи ассимилятсияи фарҳангӣ фарҳангу забони моро аз худ намоянд”².

¹ Ниг.: Собирӣ М. Сарнавишти ҳувиёти миллий дар шароити чаҳонишавӣ//<https://ravshanfikr.tj/shinokhtimasoili-i-timo-va-sijos/sarnavishti-uviyati-mill-dar-sharoiti-a-onishav.html>[Санаи мурочат: 15.04.2021]. Манбаъи электронӣ.

² Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими истиқлоли давлатӣ:ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. Монография.- Душанбе: “Шоҳин С”.- 2020.-С.59-60

Бояд тазаккур дод, ки оид ба масоили ташаккули ҳувияти миллӣ ва нақши он дар сохтмони давлат муҳаққиқони тоҷик ҳам чандин таҳқиқотро ба анҷом расонидаанд. Дар ин радиф бояд аз пажӯҳишҳои олимони тоҷик, ки метавонанд ҳамчун методология барои таҳқиқоти мо хизмат кунанд, ёдовар шавем. Дар замони Истиқлолият яке аз аввалин таҳқиқоти ҷиддӣ дар масоили ташаккули ҳувияти миллӣ ба қалами Шозимов П.¹ дахл дорад. Ба ақидаи ӯ дар ҷараёни сохтмони давлатӣ дар Тоҷикистон ташаккул ва бунёди таърихи нави рамзии халқи тоҷик, ки мустақиман ба мушкилоти ҳувияти тоҷикӣ рабт дорад, нақши бузург дорад. Тағйир додани параметрҳои рамзӣ дар фазои маркази сиёсӣ нишондиҳандае мебошад, ки тағйирот дар стратегияҳои сиёсии ҳукумати марказиро нишон медиҳад.

Шозимов П.Д. мутмаин аст, ки миллат маҳсули муосирӣ аст ва дар он принсипи универсалии иҷтимоӣ, ки дар шаклҳои унсурҳои давлатии қудрат ифода ёфтаанд, бо хусусиятҳои фарҳангии як ҷомеаи мушаххаси иҷтимоӣ мувофиқат мекунад. Баръакс давлат, миллатҳо ба нигоҳ доштани тавозуни байни хусусиятҳои ҳудудӣ ва фарҳангии ҷомеаи худ диққат медиҳанд.

Шозимов П.Д. барои таҳқиқи масоили ҳувият равишҳои зеринро истифода намудааст: ҳувият ҳамчун додшуда (назарияи примодиализм); ҳувият - интихобшуда (назарияи интихоби оқилона ё инструментализми оқилона) ва ҳувияти сохта (назарияи конструктивизм).

Дар таҳқиқоти Ҷононов С.², ки ба таҳқиқи худшиносии миллӣ бахшида шудааст, муаллиф иртиботи ин падидаҳо бо ҳувияти миллӣ хеле хуб нишон додааст. Ба ақидаи ӯ чунин падидаи иҷтимоӣ, ба

¹ Ниг.: Шозимов П.Д. Таджикиская идентичность и государственное строительство в Таджикистане// диссертация ... доктора философских наук: 09.00.11 / Шозимов П.Д.; Душанбе, 2006. - 251 с.

² Ниг.: Жононов С. Формирование национального самосознания в условиях государственного строительства Таджикистана: диссертация ... доктора философских наук : 09.00.11 / Жононов Саидамир; Душанбе, 2010.- 257 с.

монанди худшиноси миллӣ барои Тоҷикистони ҷавони соҳибхитӣ масъалаи ҳаётан муҳим аст, зеро возеҳ дарк намудани табиат, моҳият ва механизмҳои фаъолияти худшиносии миллӣ метавонад ба табиати ташаккули давлатдорӣ дар Тоҷикистон дар қаринаи он мушкилот, ки кишвар бо он рӯ ба рӯ аст, таъсири мусбат расонад.

Ба ақидаи Ҷононов С. Тоҷикистон торафт бештар ба фазои марбут ба равандҳои ҷаҳонишавӣ ворид мешавад, ки он илова бар таъсири мусбат, як қатор таъсири манфӣ, хусусан ба раванди ташаккули ҳувиати миллӣ дорад.

Равандҳои муносири дигаргуншавӣ, ки инъикоси равандҳои мадании гуногунҷанба мебошанд, дар тағйироти куллии иҷтимоӣ ифодаи худро меёбанд ва яке аз тағйиротҳо ташаккули ҳувиатҳои мухталиф, мураккаб ва мушаххас аст.

Дар ҳақиқат муайян кардани сатҳи таъсири ин омилҳо ба ташаккули ҳувиати миллӣ дар Тоҷикистон ва пайдо кардани механизмҳои муносиб барои пешгирӣ ё кам кардани таъсири манфии раванди ҷаҳонишавӣ ба ҳувиати миллӣ муҳим аст.

Бояд тавозун байни равандҳои миллӣ ва ҷаҳонишавӣ дар сиёсати давлатӣ бо мақсади аз як тараф нигоҳ доштани ҳувиати фарҳангӣ, таърихӣ ва сиёсии миллии худ ва аз тарафи дигар, ба даст овардани имкониятҳои мусбати ҷаҳонишавӣ, пайдо кардан шавад. Дар ин замина, донишҳои механизмҳои фаъолияти ҳувиати миллӣ дар фазои фарҳангӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ ба Тоҷикистон имкон медиҳад, ки барои пешгирӣ аз оқибатҳои манфии раванди ҷаҳонишавӣ низ заминаҳои зарурӣ фароҳам оранд.

Муҳаққиқи дигари масоили ҳувияти миллӣ дар Тоҷикистон Абдуллоев М.А.¹ мебошад, ки масоили ташаккули ҳувияти миллии тоҷиконро дар заминаи инкишофи ВАО-и кишвар таҳлил намудааст. Ба ақидаи Абдуллоев М.А. дар харитаи сиёсии ҷаҳонӣ пайдо шудани давлати соҳибистиқлоли тоҷик пеш аз ҳама мушкilotи марбут ба ташаккули ҳувияти нав ва ҳудогоҳии миллиро ба вуҷуд овард. Аз рӯзҳои аввали истиқлолият то ба имрӯз дар Тоҷикистон раванди ҷустуҷӯ ва ташаккули ҳувияти миллии дунявӣ идома дорад-аз як тараф, дар шароити ҷаҳонишавӣ, аз тарафи дигар, дар заминаи тақвият ёфтани ҷараёнҳои бунёдгари динӣ. Дарвоқеъ, равандҳои давлатсозӣ, ки ҳадафи асосии онҳо ташаккули ҳувияти нави миллии тоҷикон мебошад, ҳоло аҳамияти хос пайдо кардаанд.

Дар мавриди мубрамияти масоили марбут ба ташаккули ҳувияти тоҷикӣ изҳороти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, ки борҳо дар бораи аҳамият ва саривақтии баланд бардоштани сатҳи ҳудогоҳии миллӣ ва ватандӯстӣ дар шароити таъсири афзояндаи идеология ва равияҳои барои ҷомеаи Тоҷикистон бегона, гувоҳӣ медиҳанд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баромадҳои худ таъкид мекунад, ки ташаккули давлатдорӣ нав ва рушди ҳамаҷонибаи он бо эҳёи ҳувияти миллӣ ва беҳамтоии фарҳангӣ пайванди ногусастанӣ дорад.

Дар ҳақиқат дар таълимоти Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба мавзӯи ташаккули ҳувияти миллии тоҷикон диққати аввалиндараҷа дода шудааст. Яке аз шаклҳои ҷустуҷӯи ҳувиёт ва баланд бардоштани сатҳи ҳудогоҳии миллии омма, ки аз ҷониби давлати Тоҷикистон амалӣ карда мешавад. Бояд таъкид дод, ки Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ

¹Ниг.: Абдуллоев М.А. Проблемы эволюции национальной идентичности в таджикской публицистике: конец XIX - первая половина XX веков: диссертация ... доктора филологических наук: 10.01.10 / Абдуллоев М.А.; Душанбе, 2011.- 343 с.

Раҳмон дар эҳёи анъанаҳои миллӣ, ҳифзи забон ва фарҳанги тоҷикон корнамоии ҷавкуллода кардаанд.

“Бо ибтиқори Пешвои миллат дар даврони Истиқлолияти давлатӣ оину ҷашнҳои миллӣ ва арзишҳои фарҳангӣ, ки дар давоми асрҳои ҷонагии маънавии мардумро ҳифз мекарданд, аз қабилҳои Наврӯз, Меҳргон, Сада, Шашмақом, Фалак, атласу адрас, чакан ва монанди инҳо, эҳё гардиданд.

Дар даврони Истиқлоли давлатӣ бо кӯшишҳои пайвастаи Пешвои миллат сатҳи ҳувиати миллии мардуми тоҷик ба маротиб баланд гашта, тоҷикон дар ҳифзи ёдгориҳои мардуми ориёасл саҳми асосӣ гузошта истодаанд.

Ёдгориҳои таърихӣ яке аз рӯкнҳои муҳими ҳувиати миллии мо мебошад. Ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ миллат ва арзишҳои миллӣ, ҳифзи забони тоҷикӣ, тарғиб ва муаррифии фарҳанги башардӯстонаи тоҷикон барои ҷаҳониён, таҳкими рӯкнҳои ҳувиати миллӣ, ҳифзи манфиатҳои миллӣ, ташаккул ва таҳкими фарҳанги ваҳдатгарой, муттаҳид намудани тоҷикони ҷаҳон ва дигару дигар фаолияти назаррас дар мавриди муаррифӣ, ҳифз ва рушди манофеи миллат, бешубҳа рисолати Пешвои миллат мебошад, ки онро муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон хеле муваффақ иҷро карда истодаанд”¹.

Гузариши муназзамӣ чунин ҷорабиниҳо, ки ба раванди ташаккули худшиносии миллӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва таърихӣ мардуми Тоҷикистон таъсири мусбат мерасонанд, нишон медиҳад, ки бо вуҷуди мавҷудияти сисолаи истиқлолияти давлатӣ, дар самти ташкили давлати дунявӣ миллӣ мушкилоти мазҳабӣ ва идеологӣ дар мамлакати мо мавҷуд аст. Ҳамин тариқ, дар охири даҳаи аввали асри XXI мушкилоти хеле ҷиддии сиёсӣ ва идеологӣ дар роҳи бунёди давлати дунявӣ миллии

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. Монография.-- Душанбе: “Шоҳин С”.- 2020.-С.19-20

тоҷикон ба миён омаданд. Хусусан таъсири идеологияи ифротагарои динӣ ба ҷавонон дар ҳолати афзоиш аст. Дар айни замон, ин дар ҷараёнҳои динии радикалӣ ва экстремистӣ зоҳир мешавад, ки моҳияти миллӣ ва дунявии давлатро зерӣ шубҳа мегузоранд. Аз ин лиҳоз, мушкилоти ташаккул ва тарбияи ҳувиати миллии дунявӣ, хусусан дар байни ҷавонон дар ҷомеаи Тоҷикистон, аҳамияти боз ҳам бештар пайдо мекунад.

Аз ҳамаи гуфтаҳои боло бармеояд, ки дар марҳилаи кунунии рушд акнун ҷомеаи мо ба омӯзиши илмӣ ва фаҳмиши паҳлуҳои гуногуни мушкилоти ҳувиати миллии тоҷикон, аз ҷумла дар соҳаи сиёсатшиносӣ ниёзманд аст.

Дар ҳақиқат бо афзоиши шумораи давлатҳои миллӣ ва бухрони ҳувиати кишварҳои муосир омӯзиши моҳияти падидаи ҳувиат ва хусусан ҳувиати миллӣ бениҳоят муҳим мешавад. Бухрони ҳувиат дар ҷаҳон, бешубҳа, бо раванди ҷаҳонишавӣ алоқаманд аст ва дар робита бо тағйирёбии низоми сиёсӣ ва амалҳои гуногуни субъектҳои сиёсӣ дар кӯшиши таъсиси ҳувиати нави сиёсӣ аҳамияти бештар ба худ касб мекунад.

Аҳамияти ҳувиати миллӣ аз ҳисоби пешрафтҳо дар соҳаи матбуот ва наоварӣ, рушди робитаҳои миллат ва фарҳанг ва пайдоиши гуногунранги забонӣ, яъне афзоиш ёфтааст.

Ҳамин тариқ таҳқиқоти мо собит намуд, ки ба маънои васеъ, ҳувиат маҷмӯи он омилҳое аст, ки шахс мавқеи худро чӣ гуна дар ҷомеа муайян мекунад.

Гуногунрангии намудҳои ҳувиат-миллӣ, давлатӣ, этникӣ ба мо тасаввуроти гуногунро дар бораи мансубияти шахс ба давлати муайян тавассути муассисаи шахрвандӣ ва иштирок дар ҷорабиниҳои сиёсӣ нишон медиҳад. Инсон метавонад шахрванди давлати муайян бошад,

мансуб ба миллат ё этнос бошад. Дар ҳолатҳои гуногун, шахс худро бо роҳҳои гуногун бо давлат, миллат ё этнос иртибот медиҳад. Мафҳуми ҳувияти миллии ҳамчун падидаи сиёсии ҷомеа бо фаъолияти субъекти асосии низомии сиёсӣ-давлат алоқаманданд. Ба ҳамин хотир падидаи ҳувияти миллии ҳамчунин тарҳи сиёсӣ дар параграфи минбаъда бештар баррасӣ хоҳад шуд.

1.2. Ҳувияти миллии ҳамчун тарҳи сиёсӣ: замина ва омилҳои

ташаккули он

Яке аз тарҳҳои маъмултарин, ки назарияи сиёсиро бо ниёзҳои иштирокчиёни раванди сиёсӣ мепайвандад, мафҳуми «ҳувияти миллии» мебошад, ки барои таъмин намудани таҷдиди тартиботи ҷамъиятӣ-сиёсӣ дар маҷмӯъ ва қонунигардонии самтҳои мушаххаси сиёсӣ пешбинӣ шудааст.

Дар ҷаҳони муосир барои ҳар як давлат масъалаи ҳувияти миллии яке аз масъалаҳои муҳимтарин ба ҳисоб меравад. Давлати тавоно ва пойдорро бидуни ваҳдати миллии, ҳисси ҷомеаи миллии, манфиатҳо ва арзишҳои муштаракӣ миллии тасаввур кардан ғайриимкон аст. Ваҳдати миллии ҳар қадар мустаҳкамтар бошад, масъулияти шаҳрвандӣ ҳамон қадар баландтар ва эҳтимолияти амалҳои муштарак ба номи миллати онҳо зиёдтар мешавад.

Давраи муосири рушди давлатҳои пасошӯравӣ давраи бунёди миллат ва ташаккули ҳувияти миллии мебошад, ки дар аксар давлатҳои минтақа ба анҷом нарасидааст. Дар аввали солҳои 90-уми асри гузашта аз ҳаритаи сиёсии ҷаҳон як давлати беназир - Иттиҳоди Шӯравӣ ва бо он як ҷомеаи беназири сермиллат ва сохтори иҷтимоию идеологӣ – “мардуми шӯравӣ” нопадид шуд.

Ба даст овардан Истиқлолият барои давлатҳои пасошӯравӣ маъноӣ онро надошт, ки шахварндони он боиси фавран ба як миллати воҳиду ягона муттаҳид мегарданд.

Азбаски миллат на танҳо дар раванди рушди тӯлонии таърихӣ ташаккул меёбад, балки натиҷаи кӯшишҳои мақсадноки элитаи зеҳнӣ ва давлат мебошад, элитаи миллии давлатҳои тозаистиқлол ба ташаккули стратегияҳои бунёди миллат ва ҳувияти миллии ӯ оварданд.

Мо мутмаинем, ки ҳувияти миллии ин як тарҳи сиёсӣ ва иҷтимоӣ мебошад, ки аз ҷониби элитаҳои миллии ва давлат ташаккул меёбад. Барои ташаккули фазои ягонаи фарҳангӣ, таърихӣ, сиёсӣ ва эҷоди як системаи идентификация аз ҷониби давлат сиёсати миллии, таърихӣ, забонӣ амалӣ карда мешавад.

Ҳувияти миллии дорои хусусияти таҳрикий мебошад ва ба ҳамин хотир он метавонад марҳилаҳои гуногуни ҳастии таърихӣ миллатро сабт намояд. Натиҷаҳои марҳилаи мушаххаси таърихиро арзёбӣ карда, барои рушди миллат самти навро сохтан мумкин аст. Хотираи гузашта дар сохтори шуури коллективии ҷомеаҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла ҷамъиятҳои миллии мавҷуд аст. Хотираи иҷтимоӣ яке аз омилҳои сохтани ҳувияти миллии мебошад. Ҳувияти миллии дар раванди дарки миллат аз таърихи худ, вазъи кунунии он ва инчунин дурнамои эҳтимолии сохта мешавад. Раванди таърихӣ ба расмӣ дароварда шуда, идеализатсия мешавад ва он ба сохтор, барнома мубаддал мегардад, ки инкишофи онро бо раванди таърихӣ метавон моделсозӣ ва барномарезӣ кард.

Сиёсати таърихӣ муҳимтарин омили бунёди миллат ва ҳувияти миллии мебошад. Сиёсати таърихӣ тавассути эҷоди инфрасохтори хотираи миллии, таъсир ба фазои рамзӣ, эҷоди мифологияи миллии, тавассути асосноккунии идеологӣ иштироки сиёсӣ дар навиштани китобҳои дарсии таърих ва қонунгузорӣ амалӣ карда мешавад.

Дар зери мафҳуми “сиёсати таърихӣ” мо пеш аз ҳама таъсири ҳадафноки давлатиро бо роҳҳои сиёсӣ ба ҳофизаи дастаҷамъӣ ва ҳувияти миллӣ мефаҳмем. Вобаста ба ин зикр бояд кард, ки сарварони сиёсӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, муассисаҳои илмӣ анъанавӣ, васоити ахбори омма, системаи маориф нақшофарони асосии сиёсати таърихӣ маҳсуб меёбанд.

Бо вучуди омӯхтани техникаю технологияи муосир ва илмҳои замонавӣ ҳар як ҷавонро мебояд, ки баҳри дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ҳештаншиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ тарбия ёфтани талош намояд. Худшиносиву ҳудогоҳии миллӣ барои шахсиятҳои бофарҳангу бомаърифати ҳар як қавму миллат беҳтарин ҳислат ва муҳимтарин машғулият ба ҳисоб меравад. Вақте ки шахс ҳудро мешиносад, ӯ на танҳо ба қадри мероси ниёгон, анъанаву суннатҳои халқи худ ва дигар арзишҳои фарҳангии миллати хеш мерасад, балки ӯ ба ҳамин восита тамоми сарватҳои маънавии аҳли башариятро ҳам арҷгузори мекунад.

Ҳамчун ҷавон таҳқиқоти ҳудро дар бораи яке аз омилҳои, ки дар рӯҳияи ватандӯстӣ, худшиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ тарбия ёфтани шаҳрвандон баҳусус қишри фаъоли ҷомеа ҷавонон, замина мегузорад пешниҳод кардаем. Ба андешаи мо, яке аз ин омилҳои заминавӣ дар ин самт, дуруст ба роҳ мондан ва омӯзиши фанни таърих мебошад.

Таърих илмест, ки дар он ҷамъи ҳаводиси муҳимми гузаштаи дуру наздик ва имрӯзаи халқу миллатҳо инъикос меёбанд. Омӯзиши ин илм танҳо барои донишмандони ҳодисаю воқеаҳои гузашта набуда, балки он барои шукуфоии ҳар як миллату давлат зарур аст¹ ва пешомадҳои давлатдориро равшан менамояду барои ҳудогоҳии миллӣ, ваҳдату ягонагӣ ва рушди тафаккури таърихӣ наслҳои оянда, ҳамчун парварандаи ҳисси баланди худшиносӣ ва ватандӯстӣ хизмат мекунад.

¹ Ниг.: Гафуров Б. Точикон. Китоби 1,2.-Душанбе, нашриёти «Ирфон».-2008. с.4

Ҳамчун заминаи асоси барои тарбияи хештаншиносӣ ва ватандӯстии шаҳрвандони ҷумҳурӣ бахусус ҷавонон зарур аст.

Ба ҳамин хотир, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар пайи татбиқи сиёсати таърихи, ки яке аз унсурҳои муҳимми ташаккули ҳувияти миллӣ мебошад, тасмим гирифтааст, ки дар соли 2021 китоби “Тоҷикон”-и Бобоҷон Ғафуровро бознашр намуда ба ҷамаи хонаводаи тоҷикон дар кишвар тақсим намояд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ таъкид намуданд, ки “бо мақсади омӯзиши амиқи таърихи пурифтихори халқи тоҷик шоҳасари Бобоҷон Ғафуров китоби “Тоҷикон” –ро аз ҳисоби Фонди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп карда, то ҷашни 30 солагии Истиқлолияти давлатӣ аз номи Роҳбари давлат ба ҳар як оилаи кишвар тухфа намояд. Вазоратҳои маориф ва илм, фарҳанг ва Академияи миллии илмҳо вазифадор карда мешаванд, ки китоби мазкурро ба забонҳои байналмилалӣ тарҷума ва чоп карда, нусхаи электронии онро тавассути шабакаҳои иттилоотӣ паҳн созанд.

Арзиши илмӣ ин асари бунёдӣ бениҳоят бузург аст ва Бобоҷон Ғафуров бо заҳмати ҷадинсолаи худ мо ва мардуми ҷаҳонро бо саҳифаҳои таърихи рангини миллатамон ошно кард.

Фикр мекунам, ки дар шароити кунунӣ, яъне замоне, ки ҳар як фарди ҷомеа ба худшиносӣ ва ҳифзи хотираи таърихӣ худ беш аз пеш ниёз дорад, чопи ин шоҳасар ва дастраси тамоми мардуми кишвар гардонидани он ба густариши эҳсоси ватандӯстиву ифтихори миллӣ ва болоравии сатҳи маърифатнокии ҷомеаи мо ҳамаҷониба мусоидат хоҳад кард.

Мо миллати фарҳангӣ, тамаддунсоз ва аз насли ориёӣ буда, бояд ба таърихи гузаштаамон ҳарчи бештар рӯ оварем ва дар қалби

фарзандонамон меҳри китобхонӣ ва ҷустуҷӯи илму донишро ҷой кунем”¹.

Тарбияи ватандӯстӣ ва хештаншиносӣ ин тарбияест, ки дар натиҷаи он шаҳрвандон, миллату давлат сарзамини аҷдодии худро дӯст дошта, ҳимоя аз фарҳангу таърихи гузаштаи худ намуда, баҳри инкишофи он содиқона меҳнат мекунанд ва дар якҷоягӣ аз як гиребон сар бароварда, баҳри пайдории сулҳу ваҳдат, ягонагӣ, дӯстиву рафоқат миёни ҳамдигар умр ба сар мебаранд. Аз ин рӯ омӯхтани таърих яке аз он омилҳои муфиди заминавӣ дар тарбияи ватандӯстӣ ва дар рӯҳияи хештаншиносию, ҳудогоҳии миллӣ ба камол расонидани ҷавонон мебошад. Донишони таърихи кишвари хеш, зодгоҳ ва меҳан дар баробари он воқиф будан аз таърихи гузаштаи аҳли башар яке аз ниёзҳои муҳимми маънавию хештаншиносии ҳар фард ва ҳар миллат аст.

Дар хусуси надоништан ва воқиф набудан аз гузаштаи худ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: «Агар кас гузаштаи худро надонад, инсонӣ комил нест!»² ин гуфтаҳо дар воқеъ инсониятро воқиф месозад, ки ба омӯзиши гузаштаи худ диққати ҷиддие диҳад, то дар ҷомеа мақом ва мартабаи худро ҳамчун инсонӣ комил пайдо карда тавонад. Пас агар мо ки будани худро гузаштаи худро надонем, чаро умр ба сар мебарем, пас аз он зиндагӣ, ки дорем чӣ суд аст баҳри мо, ки мо ҳатто гузаштаи худро намедонем. Надонишони гузаштаи худ ин фоҷиаи басо бузург аст ва зарбаи ниҳоят сахт аст ба пойдевори фарҳангу тамаддуне, ки миллат дар тури таърих бунёд кардааст. Яъне, агар инсон аз таъриху фарҳанг,

¹Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ. 26 декабри 2019// <http://president.tj/node/21975>[Санаи мурочат: 15.01.2021]. Манбаъи электронӣ.

² Набиева Р., Зикриёев Ф., Зикриёева М. Тоҷикистон дар асри XX ва ибтидои асри XXI. -Душанбе : «Матбуот». -2008. - С.3

тамаддун ва гузаштагони худ бархурдор набошад, пас чӣ хел метавонад даъвои ватандӯстиву худшиносӣ кунад ва ба кадом далел ҳимоягари таъриху фарҳанг ва тамаддуни бою пурғановати худ шуда метавонад? Агар аз рӯи ҳамаи он нуқтаҳое, ки дарҷ гардиданд хулоса барорем, пас он шаҳрвандоне, ки ба мероси гаронбаҳои миллати худ таваҷҷуҳ надоранд ва аз таъриху фарҳанг, тамаддуни гузаштаи миллати худ воқиф нестанд дар мудати начандон тӯлонӣ хатари аз байн рафтани миллату тамаддун ва фарҳанг онҳоро таҳдид мекунад. Таърих гувоҳ аст, ки аз рӯи чунин безҳатиётӣ ва воқиф набудан аз гузаштаи хеш қисме аз давлату миллатҳои абарқудрат пора-пора шуда, аз тамаддун ва фарҳанги офаридаи хеш маҳрум гардидаанд. Дар таърих ин гуна фоҷиаҳои даҳшатбор хело зиёд мебошанд.

Ҳангоми омӯзиши таърих шахс дарк мекунад, ки гузаштагони ӯ кӣ буд, дар кадом минтақа умр ба сар бурда, чӣ гуна фарҳанг дошта, чӣ гуна мақомро соҳиб буданд, чӣ гуна бузургони илм доштанд, чӣ гуна робитаи хориҷӣ дар соҳаи сиёсӣ ё иқтисодӣ, илмӣ доштанд ва дар маҷмӯъ аз ҳама бурду бохти гузаштаи миллати худ ва аҳли башар бархурдор мешавад ва сабақи таърихӣ ба худ мегирад. Ҷиҳати дигари омӯхтани таърих аз он иборат аст, ки шахс аз он бохтҳои гузаштаи миллати худ аллакай хабардор мешавад ва кӯшиш мекунад ки чунин бохти дигарро такрор накунад, яъне ӯ соҳибтаҷриба мешавад. Бинобар ин омӯзиши таърих ба мо дар ин ҷода таҷрибаи кофӣ медиҳад. Таҷрибаи таърихӣ ба рӯи мо дарҳои зиёдеро дар оянда боз мекунад.

Ҳар як шахсро мебояд, ки ҳодисаву воқеаҳои таърихӣ, сабаб, натиҷа ва муҳимтар аз ҳама сабақи онро барои имрӯз ва оянда дарк кунад. Ба ҳамин маъно Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: “Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои

вахдати комили миллӣ корҳои бузургеро ба анҷом бирасонем”¹. Таърих ин хотираест, ки дар худ ҳақиқатро дорост. Некро нек ва бадро бад ба қалам медиҳад. Аз ҳар як ҳодисаву воқеаҳои таърихӣ ҳар як шахс сабаб, натиҷа ва муҳимтар аз ҳама сабақи онро барои имрӯз ва оянда бояд дарк кунад. Дар маҷмӯъ, ҳамаи он таҷрибаҳову донишҳое, ки ҷавонон дар рафти омӯхтани таърих ба худ мегиранд, воситаи тарбия дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ҳештаншиносӣ ва худоогоҳии миллии онҳо мегарданд.

Бо туфайли соҳибистиқлол гардидани Тоҷикистон омӯхтани таърихи ватан ва дар баробари он омӯзонидани таърихи аҳли башар мақоми он дар ҷомеа торафт меафзояд. Имрӯз ҳар як шаҳрванд ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотираи таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз доранд. Дар натиҷаи он тағйироти куллии, ки дар даҳсолаи охири асри XX дар ҷомеа ба амал омад, Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон ташкил ёфт. Дар чунин шароит зарурияти пешниҳоди концепсияи нави тафаккури таърихӣ ба амал омад. Дар асару мақолаҳо ва паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, алаҳусус, дар китоби бисёрҷилдаи “Тоҷикон дар оинаи таърих” концепсияи нави тафаккури таърихӣ пешниҳод гардидааст. Ба шарофати ин концепсия шоҳроҳе гузошта шудааст, ки шаҳрвандон таърих ва фарҳанги қадимаи худро омӯхта сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии худро дар асоси анъанаҳои муфидӣ аҷдодон ғанӣ мегардонанд².

Таърих ба ҳайси яке аз фанҳои асосии таълим дар муассисаҳои таълимӣ (новобаста аз забони таҳсил) ба ҳисоб меравад. Ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ, сарфи назар аз кадом миллат буданаш, таърихро бояд омӯзад ва давраҳои асосӣ ва воқеаҳои муҳими

¹ Набиева Р., Зикриёев Ф., Зикриёева М. Тоҷикистон дар асри XX ва ибтидои асри XXI. -Душанбе : «Матбуот». -2008. –С. 4

² Ниг.: Раҳмонов Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби 3[Матн]/Э.Раҳмонов. Душанбе: «Ирфон».- 2006. - 228 с

онро донад. Таълими таърих аз худ кардани давраҳои асосии таърихро барои вусъати ҷаҳонбинии шаҳрвандон, ошно сохтани онҳо бо таъриху тамаддуни халқи тоҷик ва ҷаҳон дар назар дорад. Инчунин он дар замири ҳар як муҳасилин донаи ватандӯстӣ, худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллиро мепарварад. Албатта ҳамаи ин аз таълим додан вобастагӣ дорад. Дар ин самт мутахассисони соҳавие лозиманд, ки ба муҳассилин дар роҳи аз худ намудани донишҳои таърихӣ роҳбалади содиқу мушфиқ ва меҳрубони онҳо бошанд, то тавонанд завқи баланди онҳоро баҳри омӯхтани ин илм бедор кунанд.

Мақсади омӯзиши таърих дар чунин вазифаҳои мушаххас таҷассум меёбад:

- аз худ кардани марҳилаҳои гуногуни таърихи халқи тоҷик ва таърихи аҳли башар, манбаъҳои асосии таърих, таърих ва тамаддунҳои ҷаҳонӣ, рушди таърихии маданият ва санъат, давраҳои пайдоиш, инкишоф ва тақомули қавмҳо;

- аз худ кардани асосҳои илми таъриху ҷомеашиносӣ бо мақсади дарки равандҳои иҷтимоию сиёсии таҳаввулоти ҷаҳони муосир ва таҳлилу пешгӯӣ кардани воқеаҳои минбаъдаи ҷомеа;

- ба даст овардани дониш дар бораи таърих ва анъанаҳои халқи тоҷик ва аҳли башар;

Дар рафти омӯзиш бояд пеш аз ҳама ба омилҳои зерин:

- аз худ кардани таҷрибаи муфиди таърихӣ;
- диққати ҷиддӣ додан ба фарҳангу тамаддуни ниёгон;
- таҳлили обективонаи мушкилиҳо, камбудииҳо ва қавриҳои дар гузашта;

-равшан дониستاني вазифаҳои имрӯза ва ояндаи Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон диққати махсус дода шавад¹.

Бояд гуфт, ки асри ХХI ин асره мебошад, ки дар назди шахрвандон ва мамлакатҳои сайёра масъалаҳои ҷиддӣ пеш мегузарад. Асри ХХI ин асри бархурди қувваҳои ҷаҳонӣ, тамаддунҳо, фарҳангу маданияти халқу миллатҳои сайёраи мо мебошад. Мо ҷавонон дар ин раванди бисёр ҳасос бояд аз манфиатҳои геополитикии ҳеш дифоъ карда тавонем. Ҳеҷ гоҳ зиракии сиёсиро аз даст надихем ва ҳимоятгари таъриху тамаддун, фарҳангу маданият, забон, расму оин ва дар маҷмӯъ ҳимоятгари ҳамаи арзишҳои миллӣ ва давлати ҳеш бошем. Барои ба ин мақсади ниҳойноил гаштан мо ҷавонро мебошад, ки дар рӯҳияи ҳештаншиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ ба камол расем. Дар чунин давраи ҳасос ҳамаи самти фаъолияти давлат ва аҳли илму фарҳангу маданият бояд дар доираи ин матлаб сурат гирад, зеро ҳалли дигар масъалаҳо бо он саҳт марбут аст.

Роҳи ҳудушиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ дар назари тоҷикон арзиши муайян пайдо кардани тоҷикон аст, новобаста ба мансубияти маҳаллии он. Ин маънои онро надорад, ки нисбат ба дигар халқу миллатҳое, ки ҳамроҳи мо бародарона зиндагӣ мекунанд, безътиноӣ кард, ҳаргиз, чунки чунин гузориши масъала ба миллатчигӣ мебарад. Чуноне ки Пешвои миллат қайд кардааст: «Ҳудушиносии миллӣ, ифтихори миллӣ ҳаргиз маънои онро надорад, ки мо ҳудро ба дигар халқҳо муқобил гузорем, зеро ҳар халқ дар таърих мақому манзалати ҳосдорад, мувофиқи шароити ҷуғрофию таърихии ҳеш дар тамаддуни башарӣ саҳм гирифтааст»².

Ҳудушиносӣ яке аз арзишҳои эҷодкардаи инсон аст, зеро он дар ҳама бунёдкорӣ, инсонро ҳамсафар гардида, ўро ба бузургдошти

¹ Ниг.: Ниг.: Набиева Р., Зикриёев Ф., Зикриёева М. Тоҷикистон дар асри ХХ ва ибтидои асри ХХI. – Душанбе: «Матбуот».- 2008. -с.5

² Лутфуллоев М. Вазъи тарбия ташвишовар аст//http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=10048. Санаи мурочат: 15.03.2021]. Манбаъи электронӣ.

арзишҳои суннатӣ ҳидоят мекунад ва ҳамчунин эҳтирому эътиқоди қавму миллатҳо ва фардҳои алоҳидаро ба гузашта, имрӯза ва оянда афзун менамояд. Худшиносӣ пояи устуворест дар роҳи эҳтиром ва дӯст доштани миллати худ ва халқҳои дигар.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба мо ҷавонон ишора мекунад: «Ватанро дӯст доштан, аз он ифтихор кардан, барои ҳимояи он омода будан, ба қадри сулҳу субот, осудагиву Ваҳдат ва Истиқлолият расидан, шукронаи соҳибватаниву соҳибдавлатиро ба ҷо овардан аз ҷумлаи арзишҳои мебошанд, ки ҷавонони мо бояд онҳоро дастури зиндагии ҳаррӯзаи худ қарор диҳанд ва итминон дошта бошанд, ки танҳо дар ҳамин сурат мо метавонем кишвари воқеан ободу пешрафта ва тавоно бунёд намоем».¹ Аз ин рӯ мо ҷавононро зарур аст, ки ба таърихи гузаштаи миллати худ арҷ гузорему ин суҳанҳои бузурги дорони арзиши баландро шиори худ намуда, дар руҳияи ватандӯстӣ, ҳештаншиносӣ ва худоогоҳии миллӣ тарбия ёфта, бо ҳисси баланди ватандӯстӣ ва ҳештаншиносӣ дар рушду нумӯш ва тараққиёти ояндаи кишвари маҳбубамон саъю талош намоем.

Омӯзиши маводи илмӣ муҳаққиқони хориҷӣ имрӯз собит менамояд, ки “ҳувияти миллӣ” имрӯз яке аз категорияҳои маъмултарин ва паҳншудаи сиёсӣ мебошад, ки робитаи устувори муколамаи илмӣ назарияи сиёсиро бо амалияҳои, ки ғайолони раванди сиёсӣ дар саросари ҷаҳон анҷом медиҳанд, таъмин менамояд. Русия, Чин² ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико³, бо тамоми гуногунии тафовутҳои, ки ба анъанаҳои сиёсӣ ва тартиботҳои ин кишварҳо хосанд, ҳадди ақал як

¹ Э. Раҳмон Суҳанронӣ дар мулоқот бо ҷавонони кишвар. 23 майи 2013/<http://president.tj/node/4438> Санаи муруҷат: 15.03.2021]. Манбаъи электронӣ.

² Ниг.: Walton J. (2012). Chinese Nationalism and Its Future Prospects: Interview with Yingjie Guo. http://www.nbr.org/downloads/pdfs/Outreach/Guo_interview_06272012.pdf (дата доступа: 25.02.2021).

³ Ниг.: Prager D. (2015) Is National Identity Necessary in Modern America? URL: <http://www.nationalreview.com/article/424410/national-identity-necessary-modern-america-dennis-prager> (дата доступа: 25.03.2021).

хусусияти умумие доранд, ки раванди сиёсии онҳоро тавсиф мекунанд: дар ҳар кадоми ин кишварҳо кор бо “хувияти миллӣ” ҳамчун як вазифаи ҷудогонаи сиёсати давлатӣ эътироф карда мешавад ва унсури муҳимми рӯзномаи сиёсати ин кишварҳо мебошад.

Зарфияти муттаҳидсозии падидаи “хувияти миллӣ”, чуноне ки таҷрибаи таърих нишон медиҳад, барои сафарбаркунии иҷтимоӣ-сиёсӣ ва қонунӣ кардани дурнамои сиёсии дилхоҳ давлат хеле бузург аст.

Дарки мафҳуми “хувияти миллӣ” ба дарки саҳеҳи мафҳуми “миллат” иртиботи қавӣ дорад. Бинобар ин зарур аст бифаҳмем, ки миллат чӣ гуна падида аст ва ин категория ба ташаккул ва рушди низоми сиёсати давлат чӣ гуна таъсир мерасонад.

Мактабҳои гуногуни афкори иҷтимоӣ-сиёсӣ мафҳуми миллатро ба тарзи гуногун тафсир мекунанд. Аммо аксарияти онҳо розӣ ҳастанд, ки миллатҳо бо нақши муайянкунандаи давлат ташаккул меёбанд, яъне миллат тавассути ваҳдати дугонаи давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ зоҳир мешавад.

В.А.Тишков чунин мешуморад, ки “миллат-ҳамшаҳрвандӣ ё ҷомеаи иҷтимоии шаҳрвандоне мебошад, ки давлатро ташкил медиҳанд”¹.

Э.Балибар ва И.Валлерстайн менависанд, ки миллат ҷомеаест, ки дар заминаи сиёсӣ муттаҳид шуда ва дар атрофи як низоми сиёсии давлатӣ ташаккул ёфтааст².

Тибқи гуфтаи Э.Хейвуд миллат як ҷомеаи одамоне мебошад, ки худро ҳамчун як ҷомеаи табиатан ташаккулёфта дарк мекунанд, ки аксар

¹ Тишков В. А. Российский народ: история и смысл национального самосознания / В.А. Тишков ; Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН. – М.: Наука, 2013. – 649 с

² Ниг.: Балибар Э. Валлерстайн И. Раса, нация. Двухсмысленные идентичности. (Пер с фр. под. ред. О. Никифорова и П. Хицкого). Москва: Издательство "Логос". -2004.-288 с.

вақт хоҳиши ба даст овардан, ё ҳифз кардани давлатдорӣ, инчунин дар шуури шаҳрвандии ба ин хос хос ифода меёбад миллат¹.

Ба ақидаи Э.Геллнер миллат як воҳиди сиёсӣ, яъне ҷамъияте, ки дар заминаи сиёсӣ муттаҳид шуда, дар атрофи системаи сиёсии давлатӣ ташаккул ёфтааст².

Тавре ки аз ин таърифҳо дида мешавад, миллат аслан як организми сиёсӣ аст. Асосгузори ин назарияи миллат файласуфи фаронсавии асри XVIII Жан Жак Руссо доништа мешавад³. Вай навиштааст, ки миллат бо мафҳуми давлат ҳаммаъно аст ва таҳти падидаи миллат асосан мардумро дар назар доранд, ки дорои Конституция мебошанд. Дар асоси ин, мо гуфта метавонем, ки ҳувияти миллии ҳисси мансубият ба давлати муайян аст.

Вақте ки мо дар бораи миллат сухан меронем, мо як ҷомеаи муайяни иҷтимоии одамонро дар назар дорем, ки дар заминаҳои забонӣ, фарҳангӣ, таърихӣ ё динӣ аз дигарон тафовут дорад. Ба ибораи дигар, миллат як гурӯҳи одамонест, ки як ҷомеаи муайяни муттаҳиди одамонро ифода мекунанд, ки бо ягонагии қаламрав, забон, фарҳанг, хусусиятҳои психикаи миллии ва ғайра тавсиф карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, бо назардошти гуфтаҳои боло мо таъкид мекунем, ки ҷавҳари ҳувияти миллиро мансубият ба миллат тавассути ифтихори миллии, худшиносии миллии ташкил медиҳад.

Ҳувияти миллии бунёди амиқ барои ба субъекти комилҳуқуқи ҷомеаи ҷаҳонӣ мубаддал гаштани дилхоҳ кишвар ва миллат мебошад. Ҳувияти миллии тасвири устувори давлат ва миллат дар шуури омма мебошад. Мо мутмаинем, ки ин нави ҳувият асоси худмуайянкунии сиёсӣ ва иҷтимоиву фарҳангии Тоҷикистон, имконияти интихоби модели

¹ Ниг.: Хейвуд Э. Политология. - М.: ЮНИТИ-ДАНА. -2005. -544 с.

² Ниг.: Геллнер Э. 1991 Нации и национализм. М.: Прогресс. -1991. -320с.

³ Ниг.: Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр. - М.: «КАНОН-пресс», «Кучково поле». -1998. - 416 с.

давлатдорӣ ва навъи рушд, тамоилҳои сиёсати геополитикӣ ва хориҷии кишвари мо мебошад.

Дар иртибот бо таърихи навини Тоҷикистон ҳаминро қайд кардан лозим аст, ки нақши ҳувиати миллий дар маҳфуз доштани сохти конституцсионии давлат ва ташаккули низоми сиёсии кишвари мо хеле бузург аст.

Баъди пош хӯрдани ИҶШС, ҷомеаи мо ба бухрони ҳувиат дучор гашт. Яъне тоҷикон, ки аксаран ҳувиати шӯравӣ доштан ё худ ба миллати шӯравӣ мансуб буданд, дар бунбасти идеологӣ қарор гирифтанд.

Ҳувиати шӯравӣ дорои хусусиятҳои институтсионалии ҳувиати шаҳрвандӣ буд, зеро он расман ба гурӯҳҳои этникии миллий иртибот надошт. Аммо дар воқеият, ҳувиати шӯравӣ хусусиятҳои мансубияти қавмӣ дар худ инъикос менамуд.

Ҳар як одами шӯравӣ бояд забони русиро хуб медонист ва фарҳанги шӯравӣ ва русро мешинохт, ки онҳо дар навбати худ вазифаҳои иртиботиро баҳри маҳфузи қудрати сиёсӣ, яъне ҳокимияти шӯравиро иҷро мекарданд.

Бухрони миқёси калони сиёсӣ-иҷтимоӣ, ки Тоҷикистони пасошӯравӣ ба он дучор гашт буд, бо шикаст ва тағйирёбии асосҳои идентификатсионии қаблӣ, ҷустуҷӯ ва бунёди моделҳои нави худшиносӣ, ки дар навбати худ бунёди пайдоиши ниҳодҳои муҳими сиёсӣ ва иқтисодӣ, робитаҳо, рамзҳои давлатиро ташкил медиҳанд, иртибот дошт. Раванди мураккаби ташаккули давлатдорӣ нава дар тафаккури одамон ба тарзи хос ва зиддиятнок инъикос ёфт.

Дар ин қарина бо ҷонибдори андешаи олими рус Г.М. Андреева мебошем, ки навиштааст: «...дар шароити дигаргуниҳои куллии иҷтимоӣ, ки аксаран боиси бесуботӣ дар ҷомеа мешавад, бухрони ҳувиат ба вуҷуд меояд. Он метавонад ҳамчун як вазъияти махсуси шуури

омма (ва табиист, ки шуури шахс) муайян карда шавад, вақте аксарияти категорияҳои иҷтимоӣ, ки тавассути он шахс худ ва ҷойгоҳи худро дар ҷомеа муайян мекунад, марзҳо ва арзиши худро гум кардааст”¹.

Ба назари мо “бухрони хувият” дар Тоҷикистони навистиқол, хусусан дар аввали солҳои 90-уми асри XX дар гум шудани мақомҳо, идеалҳо, арзишҳо, ки дар заминаи фарҳанги ҳукмфармои сиёсӣ мавҷудият доштанд ва инчунин дар ҷустуҷӯи майлонҳои нави маънавӣ, ҷойгоҳи онҳо дар системаи сиёсӣ-иҷтимоӣ ва робитаҳои онҳо бо давлат, бознигарии таҷриба, ғояҳои гузашта ва рамзҳо, инъикоси худро пайдо намуд. Ба назари мо маҳз “бухрони хувият” сабаби сар задани низои шахрвандӣ дар Тоҷикистон буд, ки давоми мантиқии бухрони амиқ сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ дар сартосари ИҶШС буд.

Дар ин замина қайд намудан ҷои аз аст, ки як гурӯҳи зиёиёни тоҷик, хусусан онҳое ки дар даври шуравӣ дар Эрон Афғонистон, яъне кишварҳои бо мо ҳамзабон фаъолият доштанд, баъд аз боғашт ба Тоҷикистон пайваста дар бораи эҳёи фарҳангу анъанаҳои тоҷикӣ ва рушди забони тоҷикӣ дар ВАО-и тоҷик суханронӣ мекарданд. Ин гуна андешаҳои миллӣ дар паҳншавии бадбинӣ нисбат ба сохти сотсиалистӣ ва идеологияи коммунизм дар тамоми қаламрави Иттиҳоди Шӯравӣ сурат мегирифт.

Муҳаққиқи тоҷик Ҳайдаров Р.Ҷ. вобаста ба ин ҳолат қайд мекунад, ки “дар аввали солҳои 90-уми асри XX, ки раванди “бозсозӣ” идома меёфт, вазъияти сиёсӣ ва иқтисодӣ-иҷтимоӣ дар ҳама ҷумҳуриҳои сотсиалистии Иттиҳоди Шӯравӣ ба бухрони амиқ гирифтӣ буд. Дар натиҷаи “бозсозӣ”-и Котиби генералии Ҳизби коммунисти ИҶШС М. С. Горбачёв, дар фазои сиёсии ҷомеаҳои шӯравии сотсиалистӣ ҳизб ва ҳаракатҳои нави сиёсӣ пайдо шуданд, ки худро ҳамчун гурӯҳҳои

¹ Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М. Андреева. М., 2001.с.187.

истиқлолхоҳи миллӣ ва эҳғарони давлат, фарҳанг ва забони миллӣ муаррифӣ менамуданд. Ҳуҷҷатҳои таърихӣ ва адабиёти илмӣ тасдиқ мекунанд, ки дар охири солҳои 80 - уми асри XX вазъияти иқтисоди сотсиалистӣ дар ИҶШС дар ҳолати қарахтӣ ва бӯҳрон қарор дошт. Вобаста ба ҳамин аз ҷониби Ҳизби коммунисти ИҶШС сиёсати нави иқтисодӣ ба роҳ монда шуда, ба мардум имкон доданд, ки бо фаъолияти фардии иқтисодӣ ва ташкили кооперативҳо машғул гарданд. Вазъияти бӯҳронӣ дар иқтисод, албатта бо таври манфӣ ба вазъияти сиёсӣ ва иҷтимоӣ таъсири худро мерасонид, чунки рӯҳияи норозигӣ ва эътирозӣ дар байни қишрҳои мухталифи ҷомеаи сотсиалистӣ торафт афзун мегашт. Дар ин шароит дар тамоми ғӯшаву канорҳои ИҶШС қувваҳои нави сиёсӣ пайдо шуданд, ки аз ин вазъияти баамаломеда, барои расидан ба ҳадафҳои пурғарази сиёсии худ, истифода намудан меҳостанд. Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон ҳам аз ин раванд истисно набуд”¹.

Бояд тазаққур дод, ки албатта дар зери фишори “бозсозӣ”, ба як гурӯҳ зиёиёни тоҷик муяссар гашт, ки ба забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ дода шавад. Раванди сохтани ҳувиати нави миллӣ, ки аз баланд бардоштани мақоми забони миллӣ оғоз гашт, ба ҳалли проблемаҳои рӯзмараи иҷтимоӣ - иқтисодии кишвар, яъне Тоҷикистони шуравӣ мусоидат карда наметавонист, чунки кишвар соҳиби на иқтисоди миллӣ, на низоми нави сиёсӣ буд. Аз дигар тараф ин зиёиёни тоҷик, ки онҳор бо метавонем “хаёлпарстони эронгаро (панэронихо)” номем, тарҳи нави ҳувиати миллии тоҷиконро дар асоси модели давлатдорӣ Ҷумҳурии Исломии Эрон сохта буданд. Аммо дар Эрон ҳувиати миллии мардум пурра бо ҳувиати динӣ иваз шудааст, ки он дар навбати худ нақши меҳвариро дар низоми давлатдорӣ Эрон мебозад.

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Низоӣи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон: сабабҳо ва омилҳои асосӣ // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ №3.-2020. -С. 105

Маҳз эронгарои зиёиёни тоҷик дар солҳои 1991-1992 боиси пайдошавии иттиҳоди наҳзатиёну демократмаобони тоҷик гашт ва миллати моро ба сӯи ҷанги шаҳрвандӣ бурд. “Дар давраи “бозсозӣ” дар фазои сиёсии ҷомеаи сотсиалистии тоҷикон ҳаракатҳои ба ном “исломӣ-демократӣ” пайдо шуданд. Онҳо аз вазъияти мушкеле, ки хусусан дар иқтисоди сотсиалистӣ ба амал омада буд, суиистифода намуда, бо ҳар гуна роҳу восита вазъи сиёсиро дар Тоҷикистон ноором мекарданд. Мутаассифона, баъзе зиёиён, олимону адибон, ки дар зерӣ таъсири рӯҳониёни иртиҷопараст афтида буданд, пайваста ба танқиди идеологияи коммунистӣ даст мезаданд. Дастовардҳои миллати тоҷик дар даврони сотсиалистӣ ва ҳокимияти Ҳизби коммунисти Тоҷикистон, аз ҷониби чунин зиёиёни ба ном “равшанфикр” пурра инкор мегардид. Ягон нафаре аз ин зиёиёни демократмаобу наҳзатимаоб боре ҳам андеша накарданд, ки Тоҷикистон дар шакли ҷумҳурии шӯравӣ маҳз аз ҷониби коммунистони тоҷик тасъис дода шуд. Дар харитаи ҷуғрофии ҷаҳон номи Тоҷикистон маҳз бо шарофати коммунистони тоҷик пайдо шуду он воҳиди сиёсӣ гашт. Аммо ҳисси мансабталошӣ ва қудратхоҳии баъзе намояндагони зиёиёни тоҷик бар ақли солим ғалаба карда, онҳо дидаву доништа ба таҳрифи ҳақиқати таърихӣ даст заданд”¹.

Ба назари мо, ҳолати бӯҳрони ҳувият дар ҷомеаи пасошӯравии тоҷик дар он зоҳир мегардид, ки аз як тараф ҳувияти шӯравӣ минбаъд рисолати худро иҷро карда наметавонист ва аз тарафи дигар модели нави ҳувияти милли ҳоло ташаккул наёфта буд ва элитаи нави сиёсӣ, ақли зиё ва фарҳанг дар роҳи ҷустуҷӯи модели нави он қарор дошт. Ба ҳамин хотир, вақте ки як қишри муайяни адибон, шоирон ва зиёиёни мо бо воситаи мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ бояд таҳкурсии ҳувияти нави милли тоҷиконро мегузоштанд, онҳо бо диндорони

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Низоъи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон: сабабҳо ва омилҳои асосӣ // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ №3.-2020. -С. 105

мутаассиби тоҷик, исломгароёни сиёсӣ иттиҳод бастанд ва бештар бо таҳкими ҳувиати динӣ, эҳёи арзишҳои иртиқои динӣ машғул шудаанд, ки он бевосита роҳ ба сӯи давлати динмехвар буд. Ин қувваҳои иртиқой мутмаин буданд, ки ҳувиати динии тоҷикон ҳамон ҳувиати миллии тоҷикон аст, яъне ин ҳарду мафҳум як падидаи инъикос мекунанд. Аммо ин як хатоӣ маҳз буд, зеро ҳувиати динӣ ҳеҷ гоҳ мақоми ҳувиати миллиро гирифта наметавонад. Ҳувиати миллий фаротар аз ҳувиати динӣ аст.

Хушбахтона дар Тоҷикистон қувваҳои тамаддунгаро бо роҳбарии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавонистанд ба ҳадафи нопоки мутаассибони динӣ зарбаи ҷонкоҳ заданд. Президенти кишвар бо овардани сулҳ ба сарзамини тоҷикон пайваستا ба татбиқи сиёсати забонӣ машғул гардиданд. Зеро, ки ба ақидаи Ҳайдаров Р.Ҷ. “забони миллий, фарҳанги миллий яке аз рӯкнҳои асосии ҳувиати миллий ба ҳисоб меравад. Агар ин рӯкнҳои калидии миллатпарвар шикаста шаванд, дар тафаккуру шуури дилхоҳ миллати соҳибистиқлол мақоми ҳувиати миллиро ҳувиати динӣ ишғол менамояд. Дар ин ҳолат миллат кӣ будани худ, таърихи худ, гузаштагони худро фаромӯш мекунад ва аз анъанаву фарҳанги миллий даст кашида, баъзе намояндагонаш “ДОИШ”-ӣ ва ё “наҳзатӣ” мешаванд. Ҳар миллате, ки ҳувиати миллии худро ҳифз карда натавонист, ба ботлоқи ҳаҳолату таассуби динӣ фуру рафт. Мо ин гуна падидаи фалаҷсози миллатҳоро дар баъзе давлатҳои минтақа баръало мушоҳида карда истодаем, зеро ягон идеология ва афкори динмехвар натавонист ва наметавонад кафили рушди давлатдорӣ миллий гардад. Мо дар оғози Истиқлоли давлатамон шоҳиди он будем, ки мутаассибони динӣ ҳар гуна анъана ва идҳои миллии моро, ки аз аҷдодонамон ба мо мерос мондааст, бидъат меҳисобанд ва то ҳол аз ин афкори ҳоҳилонаи худ даст накашидаанд.

Аммо миллати тоҷик, ки бо тамаддунофариаши дар ҷаҳон ном баровардааст, дар таърихи инсоният маҳз бо дастовардҳои илмӣ ва зеҳнӣ, асарҳои бадеӣ, мусиқӣ ва наққошии худ муаррифӣ шудааст. Миллати озодаандеши тоҷик давоми таърихи худ маҳз аз ҳисоби фарҳангсолориаши ҳамчун миллати боқӣ мондаасту истилоғарони сарзамини аҷдодони мо маҷбур мешуданд ба воситаи ассимилятсияи фарҳангӣ фарҳангу забони моро аз худ намоёнд”¹

Дар ҳақиқат забони миллий яке аз унсурҳои муҳими ташаккули ҳувиёти миллий ба шумор меравад. Муҳаққиқи ватанӣ Ҳайдаров Р.Ҷ. таъкид менамояд, ки “Тоҷикистон имрӯз ҳамчун давлати мустақил ва демократӣ ташаккул ёфта, дар он ҳама асосҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ ва ахлоқии ҳувиёт ва ваҳдати миллий пойдор мебошанд. Пешвои миллати муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар даврони Истиқлоли давлатӣ собитқадамона сиёсати таҳкими давлатдорӣ миллиро пайваستا пеш бурда истодаанд. Давлатдорӣ миллий дар навбати худ дар асоси забон ва фарҳанги миллий, иқтисодиёти миллий ва сиёсати миллатмехвар, ҳувиёти ташаккулёфтаи миллий амалӣ мегардад. Дар ин радиё забони миллий шоҳсутуни давлатдорӣ миллий буда, дар пойдор ва таҳкими давлати миллий мақом ва нақши муҳим дорад.

Ҳар сол 5 октябр дар Ватани мо Иди забони давлатиро таҷлил менамояд, ки он яке аз рӯзҳои асосии давлатдорӣ навини мо ба ҳисоб меравад. Забон таҳкурсии аст, ки бинои ахлоқ, фарҳанг ва ҷаҳонбинии миллат дар асоси он эъмор мегардад. Аз ин рӯ, забони тоҷикӣ ҷавҳари ҳувиёт ва тафаккури миллии тоҷикон маҳсуб ёфта, танҳо тавассути забон

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. - Душанбе: “Шоҳин С”.-2020.-С. 59

мо метавонем хотираи таърихии мардумро ҳифз намоем ва ҳамбастагии худро бо мероси ҳазорсолаи маънавии миллати худ эҳсос кунем”¹.

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз рӯзи аввали қадам ниҳодан ба арсаи сиёсии Тоҷикистон ба ҳифз ва гиромидошти забони тоҷикӣ афзалияти стратегӣ доданд ва қайд карда буданд, ки забони мо бо Истиқлоли ватани мо пайванди ногусастанӣ дорад. Яъне, вақте ки Ватани мо озод ва мустақил будааст, забони мо ҳам шукуфо ва истиқлол доштааст ва баръакс. Гузашта аз ин, аз ҳамон ибтидои пайдоиш забон яке аз авомил ва ангезаҳои асосии ҷунбишҳои истиқлолхоҳӣ ва ватанпарастӣ буд. Барои ниёғони мо мафҳуми Ватан ва забон ҳамеша ҳаммаъно будааст. Таърихи давлатдорӣ ориёӣ нишон медиҳад, ки давлатҳои бостонӣ мо ҳамеша кӯшиш ва ҷаҳду ҷадал мекарданд, ки барои устувор сохтани пояҳои давлатдорӣ ва ба вуҷуд овардани мустақкам намудани давлатдорӣ миллий ва ваҳдату ягонагӣ аз унсурҳои забон истифода бурда, барои рушду тараққӣ ва густариши забони модарӣ хеш тадбирҳои мушаххас андешанд. Агар ба давраҳои дури таърихи забони худ назар кунем, мебинем, ки гузаштагони мо барои раванҷи эътибор ва инкишофи забони худ чӣ фидокорӣ ва чӣ кӯшишҳое ба харҷ доданд, то забони модарӣ хешро ба пояи забони расмӣ давлатӣ бароварданд².

Аз асри XX дар бисёр асарҳои олимони забон ҳамчун яке аз унсурҳои асосии ҳувияти қавмӣ шинохта мешавад, зеро маҳз забон шартӣ муҳимтарини мавҷудияти ҳама гуна ҷомеаи иҷтимоӣ мебошад. Масалан, Вилҳелм Гумболдт боварӣ дошт, ки забон таҷассуми рӯҳи миллат аст. Вай изҳор дошт, ки «забон ҳамеша дар худ беназирии як

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. Душанбе: “Шохин С”. 2020.-С.12

² Ниг.: Раҳмон Э. Забони миллат -Ҳастии миллат. – Душанбе, «Эр-граф». -2016.-516с.

халқи тодро таҷассум мекунад ... »¹. Ба ақидаи ӯ, асоси ҳувияти миллӣ забон аст, зеро забони халқ рӯҳи он аст ва рӯҳи мардум забони он аст.

Олими немис Г. Гердер чунин мешуморад, ки забон дар сарғаҳи ташаккули халқ меистад. Таълимоти ӯро файласуфони дигари немис, аз қабили Э.Кассирер ва Л. Вайсгербер дастгирӣ намуда таъкид мекунанд, ки забон рамзи муҳими иттиҳоди миллат аст, зеро масалан дар асрҳои миёна мардуми парокандаи олмониро ваҳдати забон ва фарҳанг муттаҳид мекард ва Олмони муттаҳид танҳо дар соли 1871 ба вуҷуд омад².

Дар ҳақиқат забон як падидаи универсалие аст, ки бо тамоми ҷанбаҳои ҳаёти инсон алоқаманд аст, он на танҳо воситаи муошират аст, балки ва низоми маъноҳо, анбори кулли донишҳои ҷамъшуда, таҷрибаи зиндагӣ, урфу одатҳои ҷомеаи миллӣ (этникӣ) аст, ки метавон онро дар замон ҳифз намуда ба наслҳои оянда интиқол дод.

“Маълум аст, ки забони тоҷикӣ бо вуҷуди доштани таърихи бою қадима пас аз ба даст овардани истиқлолияти сиёсӣ ба давраи нави инкишофи худ ворид гардид ва дар ташаккули идеяи миллии тоҷикон нақши муҳим гузошт. Давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамеша ба масъалаҳои рушди забони тоҷикӣ таваҷҷуҳи хосса зоҳир менамояд. Сиёсати забони давлатӣ дар ҷумҳурӣ ба таври самаранок ба роҳ монда шудааст. Сиёсати забонӣ маҷмӯи принципҳои идеологӣ ва тадбирҳои амалӣ доир ба ҳалли мушкилоти забонӣ дар ҷомеа ё давлат мебошад. Сиёсати забонӣ қисми сиёсати миллӣ буда, бо иртиботи муассири ҷомеа бо забон алоқаманд аст. Сиёсати забонӣ – маҷмӯи тадбирҳои андешидаи давлат, ҳизб, синф, гурӯҳҳои ҷамъиятӣ дар самти тағйир ё ҳифзи тақсимооти мавҷудаи вазифавии забонҳо ва зернизоми забонӣ барои

¹ Пивоев В.М. Этнос и нация: проблемы идентификации. – М: Директ-Медиа, 2013. – 111 с.

² Ниг.: Fishman J.A. Language and Nationalism. Two Integrative Essays. Newbury House Publishers. -1975.– P. 64.

қабули чораҳои нав ё ҳифзи низоми истифодашуда мебошад....Объекти танзими сиёсатгузори забон ин муносибати забонӣ дар ҷомеа мебошад ва он мустақилияти комплекси дохилии сиёсии давлат мебошад, зеро усулҳои он имкон медиҳад, ки муносибатҳои гуногунро дар соҳаҳои мухталиф ба роҳ монанд: дин, маориф, соҳаи муносибатҳои байнидавлатӣ ва ғайра”¹.

Ҳавасмандгардони ватандӯстӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои таҳкими “ҳувияти миллӣ” аз тавачҷуҳи давлати Тоҷикистон ба онтологияи миллӣ ва кӯшишҳои истифодаи он шаҳодат медиҳанд. Имконияти татбиқи концепсияи идеологии ташаккули ҳувияти нави миллӣ аз мувофиқати он ба шуури миллӣ вобаста аст. Ҳувияти миллии Тоҷикистон бояд чунин хусусиятҳои муҳимми милливу сиёсиро ба монанди низоми муассисаҳо ва иртибототи умумӣ, рамзу маросим ва фарҳанги ягонаи сиёсӣ ва ғайраро дар бар гирад. Ба давлати Тоҷикистон дар раванди ташаккул ва таҳкими ҳувияти миллӣ нақши ҳалкунанда вогузор шудааст.

Омили дигаре, ки ҳувияти миллиро ташаккул медиҳад, иқтисодиёти миллӣ ё худ хоҷагидории миллӣ аст, ки аслан таҷассуми ҳамаи унсурҳои фарҳанги миллат мебошад. Тавассути фаъолияти иқтисодӣ ғояҳо дар бораи табиат, нақши инсон дар он, сарват, манфиатҳо, ташкили фаъолияти муштарак, дониш ва малакаҳои технологӣ, ки миллат доранд, ифода меёбанд. Гуногунрангӣ дар истифодаи оташ, дар ҷорводорӣ ва кишоварзӣ, дар коркарди оҳан, истеҳсоли асбобҳо ва силоҳ, дар интиқоли мол аз мавҷудияти бисёр хусусиятҳои миллӣ шаҳодат медиҳанд. Дар навбат худ он ифодагари низоми мукамал аст, яъне аз як тараф - устувор аст ва аз тарафи дигар - мутаҳаррик. Чунин низом ҷузъи фарҳанги ҳар як миллат аст.

¹ Тағоева Р.Р. Мавқеи забони тоҷикӣ дар ташаккули ғояи миллӣ// Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. -2019. № 4 (81). С.158

Дар ин робита, хоҷагидорӣ воситаи тавонои ташаккули ҳувиати миллӣ маҳсуб меёбад. Хоҷагидорӣ як механизми худмуайянкунии миллӣ аст ва падидае аст, ки одамонро бо робитаҳои мустаҳками миллӣ мепайвандад. Таъсири мутақобилаи иқтисоди миллӣ ва фарҳанги миллиро ҳатто мавҷҳои ҷаҳонишавии иқтисодӣ безътибор карда наметавонистанд. Намуди муайяни фаъолияти иқтисодӣ, ки дар дониш ва малакаи махсус, усулҳои анъанавии идоракунии, ки аз насл ба насл меросанд, сабт шудаанд, инчунин ба ҳифзи ҳувиати миллӣ мусоидат намуда, онро аз равандҳои харобиовари ассимилятсия дар ҷорҷӯбаи ҷаҳониҳавӣ муҳофизат мекунанд. Равобити хоҷагидорӣ, ки таърихан дар комплекси иқтисодӣ ташаккул меёбад, асоси мавҷудияти давлатҳои миллиро ташкил медиҳанд.

Ба ҳамин хотир дар Тоҷикистон бо иқдоми Пешвои миллат муҳтарам Эмомали Раҳмон чор стратегияи миллӣ қабул шуд, ки ҳамаи онҳо барои ташаккули хоҷагидорӣ ё худ иқтисодиёти миллӣ ҳамчун омили калидии ҳувиятсоз, равона гардиданд ва истиқлолияти иқтисодии Тоҷикистон таъмин менамоянд. Инҳо: 1) баромадани ҷумҳурӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ ва табдил додани он ба кишвари транзитӣ; 2) таъмини амнияти озуқаворӣ ва худтаъминкунии озуқа; 3) истифодаи самараноки захираҳои обию энергетикӣ ва расидан ба истиқлолияти энергетикӣ; ва 4) саноатикунории босуръати кишвар мебошанд.

“Яке аз муҳимтарин дастовардҳои мо дар даврони истиқлолият давлатсозӣ ва давлатдорӣ муносири миллӣ мебошад, ки моҳиятан шакли ҳуқуқбунёд, иҷтимоӣ ва дунявиро дорад. Давраи навини давлатсозӣю давлатдорӣ мустақилона моро водор сохт, роҳи ислоҳоти иқтисодӣ, дигаргун сохтани шакли моликият, ташаккули иқтисодиёти миллӣ ва сохторҳои нави идоракунӣ инро пеш гирифта, ба густариши муносибатҳои бозаргонӣ ва пайвастанӣ низоми иқтисодии Тоҷикистон

ба набзи иқтисоди ҷаҳонӣ роҳ кушоем». Баъд аз он ки дар мамлакат сулҳу субот пойдор гардид, дар назди Ҳукумати Тоҷикистон масъалаи таъмини рушди устувори иқтисодиёти кишвар ба миён омад. Бинобар ин, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои инкишофи минбаъда се ҳадафи стратегӣ - таъмини истиқлолияти энергетикӣ, раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ва ҳифзи амнияти озуқавориро муайян намуд. Пешвои миллат борҳо таъкид намудаанд, ки рушди мунтазами иқтисодиёти кишвар бе истиқлолияти энергетикӣ ғайриимкон аст. Чунки дар шароити имрӯза инкишофи ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ аз истиқлолияти энергетикиву коммуникатсионӣ вобастагӣ дорад”¹.

Ба назари мо яке аз омилҳои муҳимтарини ҳувиятсоз ниҳоди давлат аст. Ваҳдати миллат ҳамчун воҳиди комил ва том танҳо дар марҳилаи баркамоли рушди сиёсии он пайдо мешаванд ва дар макону замоне ташаккул меёбанд, ки дар он роҳбарият ва идеологияи махсуси марказӣ мавҷуд аст қудрату салоҳияти ҳифзи ялпорчагии кишварро, Истиқлоли давлатиро дорад.

“Истиқлолият барои тоҷикистониён пойдевори воқеӣ фароҳам овард, ки дурнамои имрӯзу ояндаи миллат ва рушди кишвари азизамонро ба самти ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ интиҳоб намоем. Аммо, мутаассифона, бояд тазакур дод, ки дар ҷомеаи тоҷик, на ҳама ҷонибдори он буданд, ки соҳибхитиёрии кишвар пойдор бимонад. Як гурӯҳи хурди ифротгароёни динӣ дар Тоҷикистон бо дастури хоҷагони хориҷии худ кӯшиш менамуданд, ки миллати тоҷикро аз давлати миллӣ маҳрум кунанд. Дар он давраи ниҳоят мураккаб сиёсатмадори дурандеш муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун наҷотбахши Тоҷикистон дар фазои сиёсии ҷомеаи тоҷик ба фаъолияти сулҳпарастонаи худ шурӯъ намуд. Президенти азизу маҳбубамон

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. - Душанбе: “Шоҳин С”, 2020.-С.39

мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Тоҷикистон, дар замони барои ҷумҳури ниҳоят вазнин, Роҳбари давлат интиҳоб гардиданд ва аз рӯзҳои нахустин дар сиёсати дохилӣ ва хориҷии худ роҳро пеш гирифтанд, ки тавассути он қадам ба қадам кишварро аз ҳолати буҳронӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ берун карда, ба маҷрои сулҳу ваҳдат ва пешрафт роҳнамо сохтанд”¹.

Ба ҳамин хотир таъкид кардан лозим аст, ки падидаи Истиқлоли давлатӣ яке аз унсурҳои муҳим дар сохтори ҳувиати миллӣ аст. Ҳифзу таҳкими Истиқлоли давлатӣ ҳамзамон бо ҳифзу таҳкими ҳувиати миллӣ иртиботи қавӣ дорад.

Дар ташаккули ҳувиати миллӣ давлат на танҳо вазифаи сиёсӣ, балки фарҳангӣ низ дорад. Ба ақидаи Абдуллозода М.А. “сиёсати фарҳангпарваронаи Пешвои миллат дар самтҳои мухталиф -арҷузурӣ ба забони тоҷикӣ, таҷлили 1100-солагии давлати Сомониён, эҳёи ҷашнҳои бостонии Сада, Наврӯз, Меҳргон, бузургдошти намояндагони шинохтаи сиёсат, адабиёт, ҳунар, илм амалӣ мегардад, ки ҳадаф аз онҳо ташаккул додани худшиносиву ҳувиати фарҳангиву таърихӣ миллати тоҷик мебошад, чун танҳо афроди худшинос қодиранд истиқлоли давлатиро ҳифз намоянд ва таҳким бахшиданд. Ҳаёту мамоти ҳар як давлати миллии соҳибистиқлол аз сатҳу савияи худшиносиву ҳувиати мардумӣ ӯ вобаста аст. Агар миллат худшиносу худогоҳ аст, пас пояҳои давлати миллӣ устуворанду истиқлоли давлат осебнопазир. Ва билъақс, агар мардуми кишвар худшинос набошанд ва ҳувиати миллиашон заифу нопурра бошад, ӯ ба истиқлолияти давлатии миллӣ хатар эҷод мекунад. Ин аст, ки таблиғи ифтихори ватандорӣ ва худшиносии миллӣ - асоси мафкуравии давлатҳои миллист, ки ҳадафи он шакл додани ҳувиати миллӣ ҳама қишрҳои ҷомеа мебошад. Давлати соҳибистиқлоли мо аз

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ:ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. Душанбе: “Шоҳин С”, 2020. -С.37

раванд истисно нест. Моҳияту ҷавҳари сиёсати мафкуравии давлати Тоҷикистонро дар даври Истиқлоли давлатӣ тарғибу таблиғи худшиносиву ҳувияти миллӣ ташкил медиҳад, ки ҳадаф аз ин худшиносу худогоҳу ватаногоҳу миллатпарвар намудани шахрвандони кишвар маҳсуб меравад”¹.

Мо мутмаин ҳастем, ки Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тамаддуни моддиву маънавии гузаштаи тоҷиконро на танҳо эҳё кард, балки муҳимтар аз ҳама ба хидмати имрӯзиен гузошт. “Фарҳангу тамаддуни ҷи моддӣ ва ҷи маънавии гузашта, ки моли таърихи миллат аст, ҳамоно вақто арзиши муҳим пайдо мекунад, ки агар ба барои манфиати насли имрӯзаи миллат ва давлати миллӣ хидмат кунад. Вай қабл аз ҳама, ба хотри баланд бардоштан ва таҳким бахшидани ҳувияти миллӣ, фарҳангӣ, миллии таърихӣ ва ифтихори ватандорӣ зарур аст”².

Дар ин қарина ҳамчунин қайд кардан ҷоиш аст, ки маҳз ҳувияти миллӣ барои иттиҳод ва суботи дохилии ҷомеа масъул буда, низоми сиёсӣ ва иқтисодии дар давлат мавҷудбударо танзим менамояд. Фаъолияти ниҳодҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, муассисаҳои иҷтимоӣ танҳо дар сурате муваффақ хоҳанд шуд, ки агар онҳо бо ҳувияти миллии мавҷудаи кишвар мувофиқат кунанд. Ислоҳот ва тағйирот дар ниҳодҳои дар боло номбаршуда танҳо дар сурати таҳкими ҷузъҳои ҳувияти миллӣ натиҷаи мусбат хоҳанд дод. Дар давраи ҷаҳонишавӣ ҳукуматҳо ҳамчун намояндагони миллатҳо дар рақобатҳо барои дастрасӣ ба манобеи ҷаҳонӣ иштирок карда, аҳолии худро аз хатарҳои гуногун ҳифзу ҳимоя мекунанд. Дар ин шароит ҳувияти миллӣ ба яке аз унсурҳои асосии муттаҳидкунанда табдил меёбад. Кишварҳои зиёде дар заминаи тақвият

¹ Абдуллозода М.А. Масъалаҳои эҳёи ҳувияти ориёӣ дар замони Истиқлоли давлатӣ // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза. -№1(73).-2021.-С. 269

² Солеҳ Н. Мақом ва манзалати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ -Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар ташаккули рушди маънавиёт ва ҳувияти миллии тоҷик//Пешвои миллат меъмори ваҳдат(аз силсилакитоби Ваҳдат,Давлат,Президент)Ҷилди XXV. -Душанбе: “Дониш”. -2016. -с.164-172

додани ҳувияти миллӣ тавонистанд ба қуллаҳои баланди тараққиёт расанд. Ватанро меҳвари асосии арзишҳо доништан ва тамоми қувваро барои ободонии он сафарбар кардан, танҳо дар заминаи болоравии ҳувияти миллӣ ба даст меояд. Миллатҳое, ки ин унсури асосии ватансозиро надоранд, сарватҳои худро тариқи масъулони беҳувиаташ ба хориҷа равон мекунанд. Дар натиҷа сарватҳо тамои мешаванд, аммо ватан ҳамоно вайрона боқӣ мемонад. Обод будани ватан ин сохтани чанд иморати боҳашамат нест. Нишонаи ободонии ватан ин таъмини зиндагии шоиста барои ҳама шаҳрвандон аст. Дар ҷаҳони муосир миллатҳо дастаҷамъӣ ба майдони рақобатҳо барои расидан ба ҳадафҳои иқтисодиву амниятии худ ворид шуда, ҳаққи худро соҳиб мешаванд. Дар ин рақобатҳо ҳувияти миллӣ ҳамчун унсури аслии рақобатпазирӣ ва муқовимати миллӣ нақши ҳалкунанда дорад”¹.

Ҳамчунин дар заминаи ташаккулу таҳкими ҳувияти миллӣ меҳоҳем, нақши ниҳоди Пешвои миллатро, ки дар низоми сиёсии Тоҷикистон нақши муҳим иҷро мекунад, низ номбар намоем. “Дар солҳои сипаришуда ҳамватанони мо таҳти сарвари Пешвои миллат бо заҳмати шабонарӯзии худ Истиқлоли Ватанро таҳким дода, мақоми ҷумҳуриамонро дар арсаи байналмилалӣ баланд бардоштанд. Дар эъмор ва таҳкими аввалин давлати миллии дунявии тоҷикон нақши калидӣ бешубҳа ба Роҳбари мамлакати мо тааллуқ дорад. Дар 29 соли даврони Истиқлол миллати тоҷик ҳам лаҳзаҳои мудҳиш ва ҳам рӯйдодҳои фараҳбахшро паси сар кард. Ҳам дар ғаму ҳам дар шодии миллат Роҳбари давлат дар паҳлуи ҳамватанони худ дар Тоҷикистон буданд. Дар лаҳзае, ки бархе аз ҳамватанони динзада ва мутаассиб аз маҳфуз доштани давлати миллӣ даст кашида, ба эъмори давлати исломӣ

¹ Собирӣён М. Ҳувияти миллӣ ҳамчун унсури аслии нуруи рақобатпазирӣ ва муқовимати миллӣ алайҳи хатарҳои ҷаҳони муосир // <https://ravshanfikr.tj/shinokhti-masoili-i-timo-va-sijos/uviyati-mill-amchun-unsuri-aslii-nerui-ra-obatpazir-va-mu-ovimati-mill-alaj-i-khatar-oi-a-oni-muosir.html> [Санаи мурочат 21.06.2021] [Манбаъи электронӣ]

иқдом намуданд, Пешвои миллат ҷабҳаи посдорони истиқлоли давлатии тоҷиконро сарварӣ карданд ва бар зидди душманони миллати тоҷик муборизаи беамон бурданд”¹.

Бо сарвари Пешвои миллат давлатдории муосири мо, ки бо таърихи зиёда аз шашҳазорсолаи миллат, забон, фарҳанг, анъана, урфу одат ва маданияти миллӣ ташаккул ёфта истодааст, барои ваҳдат, ягонагӣ, сулҳу субот ва татбиқи муҳимтарин арзишҳои рушди миллӣ: сахмгузори дар ҳифзи истиқлолият, ифтихори таърихӣ тамаддунӣ, ватандӯстӣ, ҳифзи фарҳангу арзишҳои миллӣ, посдори тақвияти забони давлатӣ, таҳкими ҳамзистии иҷтимоӣ ва ваҳдати миллӣ, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои шахрвандон, таъмини зиндагии шарафмандонаи мардум, ҳифзи манфиатҳои миллӣ, тараннуми сиёсати сулҳомез мусоидат карда истодааст.

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳаёти иҷтимоӣ маънавии халқи Тоҷикистон, ки ба эҳёи худшиносӣ дарки ҳувияти миллии тоҷикон саҳт марбут аст, хизматҳои басо бузурги таърихӣ анҷом додаанд. Рӯҳияи қавии меҳандӯстӣ ва андешаи ватанпарвари ин шахсияти таърихӣ моёи ибрат ва ифтихори тоҷикон, бахусус ҷавонон мебошад.

Ташаккули ҳувияти миллӣ ва ватандӯстии ҷавонон яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Миллати тоҷик, ки се даҳсоларо таҳти сиёсати оқилонаву одилонаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон сипарӣ намуда истодааст, ба муваффақиятҳои беназир ноил шуд, ки саҳми ҷавонон низ дар ин дастовардҳо назаррас мебошад. Ин гуфта аз суҳанони Пешвои миллат маншаъ мегирад, ки борҳо фармудаанд: «Мо ифтихор дорем, ки ҷавонони бонангу номуси мо давомдиҳандагони қору ғайолияти насли калонсол, неруи тавоно ва

¹ Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ. -Душанбе: “Шоҳин С”. -2020.-с.21

иқтидори воқеии пешрафти ҷомеа, яъне ояндаи давлату миллат мебошанд»¹. Масоили таҳкими ҳувиати миллии ҷавонон ҳамчун неруи пешбарандаи миллати тоҷик дар параграфҳои минбаъдаи ҳамин диссертатсия муфасссалтар баррасӣ хоҳад шуд.

Аз таърихи башар маълум аст, ки ҷавонон қувваи пешбарандаи ҷомеа ҳастанд. Бисёр ҳодисаҳои инқилобӣ маҳз бо қувваи ҷавонон анҷом дода шудаанд, барои ҳамин ҳам тарбияи ҷавонон, насли наврас дар рӯҳияи ватандӯстӣ, инсондӯстӣ вазифаи муқаддаси ҷомеаи имрӯзаи мо мебошанд. Яке аз вазифаҳои давлат, ҳукумат ва умуман, ҷомеа дар он аст, ки ҷавононро бо роҳи ҳудудҳои миллӣ, ягонагӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ ҳидоят намуда, аз хатоҳои наслҳои пешин сабақи таърихӣ бардоштанро омӯзанд².

Ҳамин тариқ, таҳқиқоти мо нишон дод, ки омилҳо ба ташаккули ҳувиат таъсиррасон, инҳоянд: давлат, иқтисодиёт, забон ва фарҳанг. Аммо дараҷаи таъсири онҳо гуногун аст. Дар ҷараёни таҳлил муайян карда шуд, ки забон, фарҳанг ва иқтисодиёти миллӣ ҷаҳорҷӯбаи ҳувиати миллии шаҳрвандонро дар дилхоҳ давлати ҷомеаи ҷаҳонӣ ташкил медиҳанд.

Ҳувиати миллӣ ҳамчун тарҳи (конструкти) сиёсӣ дар ҳалли масъалаҳои иттиҳоду ваҳдати ҷомеа омили муҳим ва калидӣ ба ҳисоб меравад. Имрӯз таҳкими ҳувиати миллии шаҳрвандон, хусусан насли ҷавон дар Тоҷикистон самти афзалиятноки фаъолияти давлати муосир ва ҷомеаи шаҳрвандӣ шуда истодааст. Ин раванд бояд ба худ хусусияти муназзам ва аз ҷиҳати илмӣ асоснокшударо касб намуда, бештар ба

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ// <http://president.tj/node/21975>

² Ниг.: Додобоев Ҳ. Ҷаҳонишавӣ ва сиёсати давлатии ҷавонон // Ваҳдат. Давлат. Президент. Ҷ. XXIX. - Душанбе: "Истеъдод". -2018.-с.405

таҳаввулоти назариявии донишҳои илмӣ оид ба масъалаҳои ҳувиёт ва ҳувиёти миллӣ таъки намояд.

Боби II. ТАҲКИМИ ҲУВИЯТИ МИЛЛИИ ҶАВОНОНИ ТОҶИК ДАР ШАРОИТИ ДИГАРГУНШАВИИ ҶОМЕА: САМТҲО ВА УСУЛҲОИ МУОСИР

2.1 Сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун омили калидии ташаккули ҳувияти миллии насли наврасу ҷавони тоҷик

Истиқлолияти давлатӣ бузургтарин неъмат ва дастоварди беназири миллати куҳанбунёди тоҷик махсуб ёфта, баъди ба даст овардани он дар тамоми самтҳои ҳаётан муҳими хоҷагии мамлакат дигаргуниҳои кулӣ ба назар расиданд.

Маҳз бо заҳмату талошҳои пайгиروнаи Пешвои сарсупурдаи миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон миллати тоҷик баъд аз ҳазор сол дар роҳи давлатдории миллӣ истиқлолияти хешро ба даст овард, таҳким бахшид ва ба дастовардҳои бузурги таърихӣ ноил гардида, имрӯз ба сӯи ояндаи нек устуворона қадам мегузорад.

“Истиқлолият барои мо нишони барҷастаи пайдории давлат, бақои симои миллат, рамзи асолату ҳувиёт, мазҳари идеалу ормонҳои таърихӣ, шиносномаи байналмилалӣ ва шарафу эътибори ба ҷаҳони мутамаддин пайвастании кишвари соҳибистиқлоли Тоҷикистон мебошад”¹.

Фазои ободу осудаи ватани азизамон, ҷойгоҳи сиёсати давлатии ҷавонро ҳамчун кишвари ҷавонӣ ва ҷавонон дар аз рӯзҳои нахустини соҳибистиқлолии кишвар дар меҳвари сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор додааст.

Ба назари мо яке аз омилҳои муҳимми ташаккул ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон ин сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон мебошад. Сиёсати ҷавонон ин системаи тадбирҳо оид ба беҳтар намудани сармояи инсонии ҷавонон тавассути фароҳам овардани

¹ Раҳмон Э. Суҳанронӣ дар мулоқот бо ҷавонони кишвар. 21 майи 2021// <http://president.tj/tahonoty/term/5/60?page=1>[Санаи мурочат: 15.06.2021]. Манбаъи электронӣ.

шароит ва фароҳам овардани имкониятҳо барои худамалисозӣ ва сармоягузорӣ ба қисми ғайриқонунии аҳоли барои тағйироти устувори мусбӣ дар иқтисодиёт ва соҳаи иҷтимоӣ мебошад. Дар умум, сиёсати давлатии ҷавонон бо паҳлуҳои мухталифи ҳамбастагии ҳаёти насли наврас, аз қабилҳои некуаҳволӣ, омӯзиш, иштироки демократӣ ва фарогирӣ сару кор дорад. Сиёсати ҷавонон барои ҷавонон шароит фароҳам меоварад, то ин ки онҳо имконият барои аз худ кардани дониш, малака ва муносибати заруриро барои пайдо кардани ҷойҳои худ дар ҷомеа, барои ба даст овардани мустақилият, иштирок дар равандаҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, ворид шудан ба бозори меҳнат дошта бошанд.

Сиёсати ҷавонон як маҷмӯаи томест, ки тамоми ҷанбаҳои стратегияи марбут ба ҷавонро дар бар мегирад: ҳифзи иҷтимоӣ, ҳифзи саломатӣ, манзил, шуғл, соҳибкорӣ, таҳсилоти расмӣ ва ғайра.

Сиёсати ҷавонон инчунин метавонад ҳамчун стратегияе, ки танҳо ба ҷавонон равона шудааст, тафсир карда шавад, яъне он аз унсурҳои, аз қабилҳои барномаҳои истироҳат, таҳрик, ҳаракати волонтерӣ, барномаҳои кор бо ҷавонон, иттилоот барои ҷавонон, платформаҳо барои иштироки ҷавонон дар раванди тасмимگیرӣ дар бар мегирад. Тибқи ин тафсир, сиёсати ҷавонон бояд бо дигар соҳаҳои сиёсати марбут ба ҷавонон дар ҳама ҷое, ки имконпазир аст, ҳамроҳанг карда шавад.

Мувофиқи таҳлилҳои омӯрӣ дар Тоҷикистон аз шумораи умумии аҳоли 32,9% онро ҷавонони аз 14 то 30 соларо ташкил медиҳанд ва синну соли миёнаи аҳоли дар кишвар 25 солро дар бар мегирад. Дар 17 соли охир шумораи ҷавонон 33% зиёд гардидааст ва дар ин давра ба ҳисоби миёна ҳамасола 1,9% шумораи ҷавонон дар ҳоли афзоиш қарор дорад¹.

¹ Ниг.: Омори гендерӣ дар соли 2020//<https://www.stat.tj/tj/program-on-the-development-of-gender-statistics>[Санаи мурочат: 15.03.2021]. Манбаъи электронӣ.

Яке аз самтҳои фаъолияти давлатро дар ҳама давраи замон ин кор бо қавонон, аниқтараф сиёсати давлатӣ оид ба кор бо қавонон ташкил медиҳад.

Сиёсати давлатӣ оид ба қавонон ин системаи афзалиятҳо ва тадбирҳои давлатиест, ки ба фароҳам овардани шароит ва имкониятҳо барои иқтимоисозии бомуваффақият ва худшиносии самаранокӣ қавонон, рушди иқтисодӣ он ба манфиати Тоҷикистон нигаронида шудааст ва аз ин рӯ, барои таъмини иқтимоӣ рушди иқтисодӣ ва фарҳангии кишвар, умуман таъмини рақобатпазирии он дар арсаи ҷаҳонӣ ва таҳкими амнияти милли рағона гардидааст.

Сиёсати давлатӣ оид ба қавонон, пеш аз ҳама, муносибати қомеа, гурӯҳҳои гуногуни он, қишрҳо, институтҳои иқтимоӣ ба қавонон ҳамчун як гурӯҳи иқтимоӣ, инчунин ҳуди қавонон ба дигар гурӯҳҳои иқтимоӣ, институтҳои иқтимоӣ ва арзишҳои қомеа мебошад; дувум, самти хосси фаъолияти давлат, ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва дигар субъектҳои муносибатҳои иқтимоӣ бо мақсади ба тарзи муайян таъсир расонидан ба иқтимоӣ ва рушди иқтимоии қавонон ва тавассути ин ба ҳолати ояндаи қомеа мебошад.

Қониби дигари сиёсати давлатӣ оид ба қавонон бо он муайян карда мешавад, ки низоми ғояҳои махсус, қорабиниҳои махсусгардонидашуда, муассисаҳо, кадрҳои ин ё он субъекти ҳаёти сиёсӣ дар иртибот бо қавонон бо мақсади дастгирии ҳатти сиёсии онҳо, яъне субъекти ҳаёти сиёсӣ таҳия ва татбиқ карда мешавад.

Субъектҳои сиёсати қавонон нерӯҳои гуногуни ҷамъиятӣ мебошанд ва иқтисдор онҳо муайян мекунанд, ки ин сиёсат чӣ гуна бояд сохта шавад .

Сиёсати давлатӣ оид ба қавонон нишон медиҳад, ки ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бо имкониятҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ,

молиявӣ ва кадрии онҳо маҳдуд аст ва аксар вақт хусусияти эълomiaвӣ дорад. Таҷриба нишон медиҳад, ки аксаран дар барномаҳои бисёр ҳизбҳои сиёсӣ вазифаҳои кор бо ҷавонон таҳия шудаанд ва дар ин ҳолат як модели муайяни идеалии (симои меъёрии) як ҷавон, таҳия шудааст, ки созмон меҳаҳад онро ҳамчун намуна ба тамоми ҷомеа муаррифӣ кунад.

Имрӯз сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун фаъолияти давлат дар фароҳам овардани шароити ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилӣ ба худшиносии шахсияти ҷавон ва рушди ассотсиатсияҳо, ҳаракатҳо ва ташаббусҳои ҷавонон равона шуда, инъикоси худро ёфтааст.

Зеро ҷавонон қуввае мебошанд, ки ояндаи давлат ва тақдири миллат ба души онҳо вогузор мегардад, таъмини амну субот ва тартиботи ҷамъиятӣ, иштирок дар раванди идоракунии давлатӣ ва баамалбарории сиёсати давлатӣ дар соҳаҳои дахлдор масъулияти онҳо мегардад. Бо ҳамин мақсад дар қалби ҷавонон бедор намудани ҳисси ватандӯстӣ, миллатдӯстӣ, арҷгузорӣ ба фарҳангу таърих ва тамаддуни миллий, баланд бардоштани нақш ва мавқеи онҳо дар ҷамъият, ташкил намудани мақомоти гуногуни давлатӣ, ки самти фаъолияти онҳоро кор бо ҷавонон ташкил медиҳад, яке аз вазифаҳои муҳими давлат маҳсуб меёбанд.

Асри XXI дар тарбияи кӯдакон ва наврасон, дар ташаккули ҷавонони муосир тавассути технологияҳои муосир таъсири худро мерасонад. Имрӯз дар фазои ҷаҳонишавӣ гуногунрангии васоити ахбори омма, имкониятҳои васеъро барои худшиносӣ ва ҷустуҷӯи ҷавонон муҳаё сохта ҳамзамон хатарҳое ба мисоли нобаробарӣ ва ноустуворӣ иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва таҳдиди ҷаҳонии терроризм ва экстремизми динӣ эҷод менамояд. Ҷавонони муосири Тоҷикистон беш аз пеш саъй мекунанд, ки роҳҳои ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои худро пайдо намуда, мақомоти худидоракунии мактабӣ ва донишҷӯён, ташкилотҳои гуногуни

ҷамъиятӣ, муассисаҳо ва созмонҳои гуногун эҷод кунанд. Ҷавонони тоҷик ҳарчи бештар ошкоро дар бораи хоҳиши саҳм гузоштан барои эъмори давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёди Тоҷикистон изҳор мекунанд.

Ба ақидаи олими рус мавҷудияти сиёсат оид ба ҷавонон дар дилхоҳ давлат аз чанд падида иртибот дорад: “якум вобаста аст аз нақши махсуси иҷтимоӣ ва рисолати ҷавонон ҳамчун манбаи муҳимтарин, аксар вақт истисноӣ, барои такрористеҳсолии ҷисмонӣ ва иҷтимоию фарҳангии ҷомеа мебошад. Дар асл, ин қишри иҷтимоӣ ояндаи ҷомеа ва давлатро дар шакли пинҳонӣ дар бар мегирад.

Сониян, мавқеи ҷавонон дар низоми табақабандии иҷтимоӣ, ки дар он ҷавонон бинобар шароити объективӣ мавқеъҳои пасти иҷтимоиро ишғол менамояд, аммо дар таҳрики раванди иҷтимоӣ диққати онҳо ба мақомҳои баландтар равона карда шудааст.

Савум, сабаби ҷудо шудани сиёсати ҷавонон ба як соҳаи алоҳидаи сиёсати давлатӣ дар он аст, ки ҷавонон ҳамчун як ҷомеаи иҷтимоӣ, ки бо зуҳуроти маргиналӣ ва ноустувории равонии марбут ба синну сол тавсиф мешаванд, ба рафтори девиантӣ дучор меоянд.

Чаҳорум, ҷавонон ҳамчун як ҷомеаи иҷтимоӣ бо мақом - нақш, хусусиятҳои психологӣ ва рафторӣ, ки дар боло ишора рафт, дорои иқтидори муайяни низоъангез мебошанд.

Панҷум, сабаби ҷудошавии сиёсати ҷавонон дар он аст, ки маҳз дар ин ҷомеаи аз дохил табақабандишудаи иҷтимоию демографӣ сохтори иҷтимоии ҷомеа асос гузошта ва дубора тавлид карда мешавад.

Шашум, ҷудо кардани сиёсати ҷавонон ба соҳаи алоҳидаи сиёсати давлатӣ аз манфиати субъективии ҳуди давлат ба такрористеҳсоли

элитаи сиёсии ҷомеа, аз ҷумла синфи хизматчиён, кормандони дастгоҳи давлатӣ ба вуҷуд меояд”¹.

Ҷавонон дар кишвар аксари аҳолиро ташкил дода, қувваи пешбарандаи ҷомеа ба ҳисоб меравад, ки бо ба даст овардани мустақилият ва истиқлолияти давлатӣ нишондиҳандаи миннатдорӣ ва фаҳри миллӣ гаштааст.

Карл Менхейм ҷунин ақида дошт, ки “насли навин пешбарандаи ҳаёту ғайолияти бузурги ҷамъият ба ҳисоб меравад”². Рушди ҷомеаи мутамаддин бе иштироки ғайоли ҷавонон таъмин намегардад. Бояд гуфт, ки ҷавонон дар сохтори иҷтимоии ҷомеа низ мақоми хосса дошта, пеш аз ҳама дар ҳифзу ҳимояи давлат, хизмати ҳарбӣ, истеҳсолот, саноат ва амсоли инҳо ҳамчун қувваи асосӣ ва неруи пешбарандаи ҷомеа баромад менамоянд.

Ҷавонон ба ақидаи Карл Манхейм табиати на прогрессивӣ ва на куҳнапарастона доранд, онҳо иқтидор ҳастанд, ба ҳама гуна саршавиҳо тайёранд. Ҷавонон ҳамчун захираи инсонӣ аз ҳама гурӯҳи ояндадори ҷомеа ба ҳисоб мераванд, ки ба азнавсозии ҷомеа тайёранд, нигоҳи неқбинона доранд ва ҳамчун субъекти ғайол амал мекунанд.

Тоҷикистони соҳибистиклол акнун қадамҳои устуворонаи ҳешро дар роҳи бунёди ҷомеаи демократӣ гузошта истодааст ва кӯшиши ташаккули ҷомеаи шахрвандиро низ дорад, ки дар ин самт ҷавонон ҳамчун неруи пешбаранда нақши назаррас доранд. Аз ин ҷост, ки масъалаи мазкур, ҷиддӣ мавриди баррасиҳо ва таҳқиқоти илмӣ бояд қарор гирад ва хусусиятҳои ташаккул ва инкишофи он дар Тоҷикистон ва нақши ҷавонон ҳамчун неруи пешбаранда дар он муайян карда шавад.

¹ Шикунов Д.В., Баринов С.В. Молодежная политика как отрасль политики и ее основные задачи //Социально-гуманитарное обозрение. 2017. № 4. С.75-76 (С. 75-78.)

²Теория социальной структуры общества. Социальная стратификация и социальная мобильность. <https://students-library.com/library/read/25421-teoria-socialnoj-struktury-obsestva-socialnaa-stratifikacia-i-socialnaa-mobilnost> (дата доступа: 25.02.2021). [Электронный ресурс].

“Ҳукумат ҳамеша ба ҷавонон така мекунад – нисбат ба ҷавонон ва насли наврас, ки иқтисоди давлат буда, сарҳади Тоҷикистонро ҳифз менамоянд ва кишварро гулгулшукуфон ва зебо мегардонанд, инчунин қисмати қадимаро баландтар мебардорад, ғамхорӣ изҳор менамояд”¹ - омадааст дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Тоҷикистон ҳамчун узви ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ дар соҳаи ташаккули сиёсати ҷавонон меёриҳои ҳуқуқи байналмилалиро риоя намуда, таҷрибаи ҷаҳонӣ ва алахусус дастурҳои Созмони Милали Муттаҳидро, ки самтҳои афзалиятноки ташаккули сиёсати миллий оид ба ҷавонон ба монанди паҳн кардани ғояҳои ҳамзистии осоишта; тадбирҳои қонунгузорӣ ва ҳуқуқӣ; шуғл; маориф; истифодаи ҳуқуқ барои ҳаёти шахсӣ; нигоҳдории тандурустӣ; амнияти иҷтимоӣ; ҳифзи муҳити зист; фарҳанг ва варзишро ба назар мегирад, истифода мебарад.

Самтҳои умумии фаъолияти сиёсати давлатии ҷавонон инҳоянд:

1) муайян кардани барномаи муассири амал барои сиёсати ҷавонон тавассути тавлиди ғояҳои нав, ки инъикос мекунанд манфиатҳои ҷавонони муосир, таҳияи концепсия дар ҳар марҳила;

2) муаррифии самаранок, ифода ва ҳимояи манфиатҳои ҷавонон, ниёзҳо, идеалҳо ва арзишҳои онҳо;

3) таҳкими субот ва муттаҳидии ҷавонон, таъмини созиш дар масъалаҳои муҳимтарин, пешгирӣ аз ҳолатҳои низоӣ.

Яке аз дастовардҳои бузурги даврони соҳибистиклолӣ ташаккул ёфтани сиёсати давлатии ҷавонон ва тадриҷан фароҳам овардани имкониятҳои васеи рушду такомули ҷавонон дар шароити мураккаби тағйирёбии сохториву ҷамъиятӣ арзёбӣ мегардад.

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ. 23 январӣ 2015// <http://president.tj/node/8136>[Санаи мурочат: 15.04.2021]. Манбаъи электронӣ

Шароитҳои фароҳамовардашуда бошад, баҳри рушду инкишофи имкониятҳои зеҳнӣ, ҳамчун як шахси комил бо донишҳои замонавӣ мусаллаҳ гардидани насли наврасу ҷавони кишвар мусоидат намуд, ки ин дар навбати худ дар замири онҳо қобилиятҳои нави инсониро кашф ва боварию эътимодашонро ҷиҳати анҷоми корҳои созандагӣ ба маротиб боло бурд.

“Бояд тазаққур дод, ки муҳимтарин рукни таҳкими истиқлолият ва сулҳу осоиштагӣ маҳз ҷавонон ҳастанд, зеро бо неруи созандаву иқтидорманд, қувваю тавон, диду нигоҳи тоза, зиракӣ ва ақидаҳои солими хеш дар рушди ҷомеа ва ободии Ватан саҳми босазо мегузоранд.

Ҷавонон ба унвони неруи созанда ва ҳалқаи мустаҳками пайванди наслҳои башар нақши муҳим ва рисолати бузурге дар ҷомеа бар дӯш доранд. Пешрафти миллат бидуни саҳми ҷавонон тасаввурнопазир буда, шукуфӣ, зебӣ ва созандагиву беҳбудии зиндагӣ аз ҷавонон ғайрату матонати зиёдеро тақозо мекунад.

Қишри серҳаракати ҷомеа, қувваи пуриқтидори меҳнатӣ — ҷавонон барои давлат дар татбиқи ҳама гуна вазифаҳои мақсаднок, аз ҷумла идоракунии устувор ҳамчун васила, неру ва захираи тавоно ва афзалиятноки инсонӣ ба ҳисоб мераванд.

Аз рӯзҳои нахустини соҳибистиқлолӣ таваҷҷуҳи давлату Ҳукумати кишвар махсусан Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон нисбат ба насли ҷавон бараъло эҳсос гардида, дар ҳолатҳои даҳшатбори ҷанги шаҳрвандӣ бо мақсади батанзимдарорӣ ва ҷалби ҷавонон ба идоракунии давлатӣ 13 март соли 1992 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон” қабул гардид, ки роҳи минбаъдаи ҷавононро дар муносибатҳои идоракунии давлатӣ, дар партави татбиқи

сиёсати давлатии ҷавонон ва дар ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ боз намуд”¹.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар раванди ташаккули қонунҳои асосӣ дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ қадамҳои нахустини тамоми фаъолияти ташкилӣ гузошт ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» аз 13 март соли 1992 аз тарафи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гаштааст, дохил мешавад. Тоҷикистон яке аз аввалин кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) буд, ки дар сатҳи қонунии сиёсати давлатии ҷавонон чунин қонунро қабул намуд².

Қонуни мазкур дар раванди инкишофи замони муосир 15 июли соли 2004, №52 дар таҳрири нав қабул гардид. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоию иқтисодии тарбия, ташаккул ва камолоти ҷавонро муқаррар намуда, принципҳо ва тадбирҳои татбиқи сиёсати давлатро дар соҳаи истифодаи пурсамари неруи зеҳнӣ ва маънавии онҳо, муайян мекунад.

Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар сиёсати пешгирифтаи худ ба масъалаи ҷавонон эътибори махсус зоҳир намуда онҳоро ҳамчун давомдиҳандаи наслҳо ва ояндаи миллати тоҷик меҳисобад. Ҳамчунин барои пешгирии шомилшавии ҷавонон ба ҳар гуна ҳизбу ҳаракатҳои номатлуби ҷомеа дар паёмҳои худ ба роҳбарони вазорату идораҳои дахлдори мамлакат супоришҳои махсус медиҳад. Бо дасгирии давлату ҳукумати ҷумҳурӣ ҷавонони ботаҷриба ва лаёқатманд ба корҳои давлативу ҷамъиятӣ ҷалб карда мешаванд, ки ин нишонаи тавачҷуҳи роҳбарияти мамлакатро нисбат ба ҷавонон нишон медиҳад. Баъди ба имзо расидани ҳуҷҷати сарнавиштсози миллат Созишномаи умумии

¹ Ҷавонони тоҷик пайравони асили Пешвои миллат ҳастанд//www.youth.tj [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

² Ниг.: Набиев В. Навниҳолони боғи Истиклол. - Душанбе: «Авесто», 2001.-с.22

истикрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон дар ҳаёти ҷавонон низ дигаргуниҳои кулӣ ба амал омаданд, ки минбаъд ба эҳсоси ватандӯстиву худшиносии онҳо таъсири мусбати худро расонид.

Дар солҳои аввали Истиқлоли давлатӣ новобаста аз вазъияти нгувори ҷанги шаҳрвандӣ мулоқоти нахустини расмӣ Роҳбари мамлакат — Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо намоёдагони ҷавонони ҷумҳурӣ дар 70-умин рӯзи сарварӣ — 2 феввали соли 1993, баргузор гардид, ки ин нишони дар воқеъ ғамхор, пуштибон, дастгир ва парастор будани Пешвои миллатро нисбат ба ҷавонон, аз рӯзҳои нахустини давлатдорӣ инъикос менамояд.

Боиси ифтихор аст, ки бо баргузории мулоқотҳои мунтазами Пешвои муаззами миллат бо ҷавонон (санаҳои 2 феввали соли 1993, 17 марти соли 1994, 23 майи соли 1997, 16 майи соли 1998, 21 майи соли 2005, 23 майи соли 2013, 23 майи соли 2017 ва 21 майи соли 2021) дар ҳаёти иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии сиёсии ҷавонон як қатор дастовардҳои беназир, иқдомҳои неқ ва созанда рӯи қор омад, ки дар идомаи татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон ва дар устуворгардонии ин соҳаи афзалиятноки Ҳукумати кишвар нақши муассир гузоштанд.

Дар солҳои минбаъда мақомоти ваколатдори давлатии қор бо ҷавонон — Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфт ва маҳз дастуру ҳидоятҳои Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон буд, ки ин кӯшиш хусусияти устуворӣ қасб намуда, дар ҳаёти ҷавонони мамлакат саҳифаи нави таърихӣ боз гардид ва насли ҷавон дар симои Сарвари давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пуштибони воқеӣ ва парастори бевоситаи худро ёфтанд, яъне 23 майи соли 1997 Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи баъзе чораҳои беҳтар намудани қор бо ҷавонон” имзо гардид. Тибқи ин фармон дар сохтори ҳукумати

ҷумхури Кумитаи кор бо ҷавонони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кор шурӯъ намуд.

“Илова бар ин, қабул гардидани санадҳои муҳимми давлатӣ, махсусан Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон”, Барномаи миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 1999 – 2000 ва 2001 – 2003”, “Барномаи давлатии тарбияи ватанпарастии ҷавонони Тоҷикистон”, “Барномаи рушди саломатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Консепсияи миллии сиёсати давлатии ҷавонон”, Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон то соли 2020”, давра ба давра қабул гардидани “Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013 – 2015, 2016 – 2018” ва 2019 - 2021, Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими хувияти миллии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018 – 2022, қабул гардиданд, ки барои татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон заминаи мусоид фароҳам оварда, мавқеи ҷавонро дар ҷамъият боз ҳам устувор гардониданд”¹.

Ҳукумати мамлакат бо мақсади дастгирӣ ва ҳавасмандгардони ҷавонони лаёқатманду соҳибмаърифат ва ватандӯсту хештаншинос дар даврони соҳибистиклолии кишвар аз тамоми имкониятҳо истифода намуда истодааст.

Аз ҷумла: “дар тақвими санаҳои таърихӣ ворид гардидани рӯзи 23 май - Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон, таъсис ёфтани Ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ барои олимони ҷавоне, ки дар соҳаи илму техника, ки корҳои намоён анҷом додаанд, таъсис ёфтани стипендияҳои Президентӣ барои хонандагону донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ ва тадриҷан зиёд намудани маблағи стипендия ва шумораи онҳо, таъсис ёфтани стипендияи байналмилалӣ

¹ Ҷавонони тоҷик пайравони асили Пешвои миллат ҳастанд//www.youth.tj [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

“Дурахшандагон” барои донишчӯёни тоҷик, ки дар хориҷи кишвар ба таҳсил фаро гирифта шудаанд, таъсиси квотаҳои Президентӣ, чудо намудани грантҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи тарбияи ватанпарастии ҷавонон, таъсисёбӣ ва баргузори ҷаласаи нахустини Шӯрои миллии қор бо ҷавонон дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷавоникунони сиёсати кадрӣ ва дар зинаҳои роҳбарикунанда таъйин гардидани шумораи зиёди ҷавонони лаёқатманд, азнавсозӣ ва ободу зебо гардонидани боғҳои фарҳангӣ, бунёду мавриди баҳрабардорӣ қарор додани марказҳои ҷавонон дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ, инчунин сохтмони мактабу донишгоҳҳо ва китобхонаҳои сатҳи байналмилалӣ, толорҳои варзишӣ, мавзеву гулгаштҳои фароғатӣ, бунёди майдончаҳои варзишии муҷаҳҳаз бо талаботи замони муосир ва эълон гардидани соли 2017 “Соли ҷавонон” аз тадбирҳои муҳим ва дастовардҳои назаррас дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон маҳсуб меёбанд”¹.

Маҳз бо шарофати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун «Соли ҷавонон» эълон гардидани соли 2017 ва таҳти сарпарастии Президенти Федератсияи футбол муҳтарам Рустами Эмомалӣ қарор гирифтани ин иқдоми бузурги Роҳбари давлат, дурусту самаранок ба нақша гирифтани фаъолияти қорӣ ва ҷалби васеи қувва ва воситаҳои созандаи кишвар ба баланд гардидани нишондиҳандаҳои қорӣ, дар сатҳи воло амалӣ сохтани чорабиниҳои фарҳангӣ ва сиёсии оммавӣ ва дар ин замина афзун гардидани таваҷҷуҳи ҷомеа ба насли ҷавону ояндасози кишвар оварда расонид.

“Ба сиёсати ҷавонон, ҳамчун бахши стратегӣ ва афзалиятноки сиёсати давлатӣ, дар ҳамаи марҳилаҳои рушди ҷомеа таваҷҷуҳи маҳсус

¹ Ҷавонони тоҷик пайравони асили Пешвои миллат ҳастанд//www.youth.tj [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

зоҳир мегардад. Аксари давлатҳои олам, ҳатто кишварҳои абарқудрат, ки аз лиҳози сармояҳои табиӣ ва дигар навъи сармояҳо иқтисодии мудофиавии лозима доранд, ба масъалаи рушди сармояи инсонӣ ва махсусан ба сиёсати ҷавонон таваҷҷуҳи хос зоҳир менамоянд. Зарурати дар мадди аввал қарор додани сиёсати ҷавонон, пеш аз ҳама, бо он асоснок карда мешавад, ки тағйироти ҷаҳони муосир рӯ ба афзоиш аст ва дар назди як насл инқилобҳои иттилоотӣ ва технологӣ ба амал омада истодаанд. Дар чунин шароит ҳар як давлат ба кадрҳои баландихтисос, ҷавонони кордону дорои ҷаҳонбинии васеъ ниёзи бештар доранд. Ин ва дигар масъалаҳои, ки барои ташаккули шахсият ва касбияти ҷавонон зарур аст, ба сиёсати ҷавонон ва ислоҳоти он марбут мебошад”¹.

Эълон гардидани соли 2017 «Соли ҷавонон» эҳтироми ҷавононро ба муқаддасоти миллӣ ва арзишҳои соҳибватанӣ қавӣ гардонид ва натиҷаҳои зерин низ дастрас шуданд:

“Аз ҷониби насли наврасу ҷавони кишвар ҳамчун ливои пешбаранда дар ҳаёт ва фаъолияти корӣ ташаббускорона интиҳоб гардидани шиори басо пурмазмуну таъсирбахш – «Ҷавонон пайрави Пешвои миллат» дар татбиқи сиёсати кор бо ҷавонон басо мавқеъгирона боқӣ монда, дар доираи он ҳазорон чорабиниҳои фарҳангӣ, сиёсӣ ва фаҳмонидадиҳӣ баргузор карда шуд. Дар зери ин шиор аз ҷониби Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон курси омӯзишии «Пайравони Пешвои миллат» таъсис дода шуда, масъулияти ҷавононро ҷиҳати омӯзиши мактаби бузурги ҳаёт ва фаъолияти пурсамари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва истифодаи васеъ аз он ба таври ғавқулодда боло бурд .

Дар замони соҳибистиклолии мамлакат дастгирӣ ва оmodасозии соҳибкорони ҷавон асоси муваффақият дар рушди иқтисодиёти кишвар

¹ Мирзозода И.Х. Сиёсати кадрӣ дар низомии сиёсати давлатии ҷавонон дар шароити афзоишҳои аҳолий//Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза.№2020.№70(20). -С.67-68

махсуб ёфта, давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан бо ташаббус ва иқдомҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар баробари дигар самтҳо, фаъолияти соҳибкорӣ ҳамчун самти афзалиятноки иқтисодӣ қарор дода шудааст.

Бо ин мақсад аз ҷониби Ҳукумати кишвар як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ таҳия гардида, имрӯз мавриди амал қарор доранд. Яке аз чунин санадҳои муҳим Барномаи давлатии рушди соҳибкорӣ барои солҳои 2012 - 2020 мебошад. Он ба соҳибкорон имкон медиҳад, ки бо гирифтани қарзҳои имтиёзнок фаъолияти худро ривоч диҳанд. Ҳамчунин, амалишавии ин ҳуҷҷат ҷиҳати сабукӣ додан ба низоми андозбандӣ низ мусоидат менамояд”¹.

Бо мақсади муайян намудани дурнамои рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвар Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон барои то соли 2030 таҳия гардидааст, ки тибқи он чор ҳадафи миллии мамлакат – таъмини истиқлолияти энергетикӣ, раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ ва саноатикунории кишвар ҳамчун вазифаҳои аввалиндараҷа боқӣ мемонанд.

Тавре аз суҳанрониҳои Пешвои миллат, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯриву мулоқотҳои ҳамасолашон бо соҳибкорону сармоягузори мамлакат бармеояд, барои осону содда намудани кори соҳибкорон як қатор тадбирҳо, аз қабили ислоҳот дар низоми андозбандӣ ва кам намудани андозҳо, соддагардонии барасмиятдарории амалиёти содиротиву воридотӣ ва транзитӣ барои назорати воситаҳои нақлиёт ва молҳо дар сарҳадот, муҳайё кардани захираҳои молиявӣ амалӣ карда шудаанд.

¹ Ҷавонони тоҷик пайравони асили Пешвои миллат ҳастанд//www.youth.tj [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

“Қобили зикр аст, ки соҳибкорони ҷавон дар ҷодаи ташаккулу таҳкими фаъолияти худ ба масъалаҳои соҳибкорӣ, рушди тичорат, технологияи инноватсионӣ, рушди шаклҳои муосири муносибатҳои иқтисодӣ тамоюл ва неруи созанда дошта, нақши онҳо дар доираи фаъолияти Шӯрои машваратии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ тавассути гузаронидани таҳлилҳо, таҳия ва пешниҳоди таклифу хулосаҳо оид ба беҳтар гардонидани фаъолияти соҳибкорию сармоягузорӣ ба ҷаласаҳои Шӯро назаррас мебошад.

Дар ҷумҳурӣ бо иштироки намояндагони доираҳои бонуфузи соҳибкорию сармоягузорӣ мунтазам форуму ҷамоишҳои дуҷониба бо мамлакатҳои ҳамшарики иқтисодӣ ва ҳар сол 14 октябр дар доираи таҷлили “Рӯзи соҳибкорон”, форумҳои байналмилалии соҳибкорию сармоягузорӣ баргузор мегардад, ки соҳибкорони ҷавон дар онҳо иштирок намуда, фаъолият дастовард ва лоиҳаҳои худро муаррифӣ мекунанд. Дар ин замина бо пайдо кардани шарикон ва ҷалби сармоя ба ҷумҳурӣ саҳми арзандаи худро дар устувор кардани пояҳои иқтисодиёти мамлакат мегузоранд”¹.

Имрӯзҳо нақши ҷавонони соҳибкор дар бунёди корхонаю коргоҳҳои хурду миёна, корхонаҳои истеҳсоли, муассисаҳои варзишӣ фароғатӣ, марказҳои соҳибкорӣ, марказҳои ҷавонон, бизнес–инкубаторҳо, паркҳои технологӣ назаррас мебошад.

“Ҳоло аз 189 ҳазор соҳибкори инфиродӣ, ки дар ҷумҳурӣ фаъолият доранд, 51 ҳазор нафари онҳоро ҷавонон ташкил медиҳанд². Барои амалӣ гардидани ташаббусҳои ҷавонон ба онҳо грантҳои алоҳида ҷудо шуда, тавассути он ба рушди соҳибкорию хурду миёна миёни ҷавонон

¹ Сабуров Ш.А. Асосҳои ташкилдиҳии фаъолияти соҳибкорӣ, Душанбе. -2011.с.56

² Ниг.: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2017// <https://www.stat.tj/tj/database-real-sector>[Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ

мусоидат карда мешавад. Таъсис додани ҷойҳои корӣ аз масъалаҳои муҳимми иқтисодию иҷтимоӣ ба ҳисоб рафта, он дар барномаву стратегияҳои Ҳукумати ҷумҳурӣ дарҷ гардидааст ва тадриҷан татбиқ мегардад. Аз як ҷониб ин тадбирҳо бо таъсис додани ҷойҳои корӣ, аз ҷумла тавассути баланд бардоштани донишу малака ва ихтисосмандии аҳоли, бахусус ҷавонон нигаронида шуда бошад, аз тарафи дигар барои саҳмгузории худӣ ҷавонон дар ин раванд тадбирҳо амалӣ мегардад.

Дар замони Истиқлолият барои ҷалби самараноки ҷавонон дар раванди рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар ва баланд бардоштани донишу малакаи соҳибкорони ҷумҳурӣ, аз ҷумла соҳибкорони ҷавон эътибори ҷиддӣ дода мешавад. Вобаста ба ин, дар баробари дигар чорабиниҳо, дар доираи тадбирҳои Ҳукумати кишвар бо мақсади вусъат додани соҳибкорӣ байни ҷавонон, беҳтар намудани вазъи бахши хусусӣ, дастгирии ҷавонон ва рушди ҳамкориҳо оид ба беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ Лоихаи рушди иқтидор ва тавсеаи имкониятҳои соҳибкорӣ миёни ҷавонон амалӣ карда мешавад”¹.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати давлатии ҷавонро таҳким бахшида, иштироки фаъолонаи онҳоро дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистони соҳибистиқлоламон таъмин менамояд. Аз ҷумла, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавонони кишвар, ки синнашон ба 18 расидаанд, ҳуқуқ додааст, ки дар ҳаёти сиёсӣ ва идораи давлатӣ саҳми арзандаи худро гузоранд. Ва моддаи 27 Конститутсия ба шахрванд аз синни 18 ҳуқуқи иштирок дар раёйпурсӣ ва интихобот, интихоб намудан ва интихоб шудан аз синни муқаррарнамудаи Конститутсия, қонунҳои конститутсионӣ ва қонунҳо

¹ Ҷавонони тоҷик пайравони асили Пешвои миллат ҳастанд//www.youth.tj [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

ба мақомоти намояндагӣ ва қонунгузор, инчунин, ҳокимияти иҷроия ва судиро медиҳад.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавонон ҳуқуқ медиҳад, ки дар интихобот ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Президенти мамлакат иштирок намоянд. Аз ҷумла, Конститутсия барои интихоб гардидан ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон синни 30-солагиро муқаррар менамояд.

Ҳамчунин бо истифода аз баргузори чорабиниҳои оммавии варзишӣ, мусобиқаҳои расмӣ, давраҳои омӯзишӣ дар ин давра рушди соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва инкишофи варзиш ба маротиб дар ҳоли рушд қарор гирифтааст.

Қобили зикр аст, ки “дар давоми 7 соли сипаригардида аз ҷониби Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиш назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо сохторҳои маҳаллӣ ва ташкилотҳои система вобаста ба таъмини иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ ва баланд бардоштани маҷеи устувори онҳо ҳамчун пайравони асили Пешвои миллат ва фарзандони баору номуси Тоҷикистони соҳибистиклол чорабиниҳои зиёдеро бо фарогирии наврасону ҷавонон ва аҳли ҷомеа баргузор намудааст.

Аз ҷумла дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон”¹:

Сол	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Шумораи чорабиниҳо	2619	4246	5811	17069	18217	18525
Шумораи фарогирифташудагон	751536	828149	1271593	4064549	2871712	2845665

¹ Омори солонаи Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиш назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон:: сиёсати давлатии ҷавонон барои соли 2019//<http://javononvavarzish.tj/avonon/> [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

Дар ин замина, зери таваҷҷуҳи доимӣ қарор гирифтани насли ҷавони кишвар аз ҷониби давлату Ҳукумат бахусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолии кишвар боиси пешрафти соҳаи кор бо ҷавонон дар ҳафт соли сипаригардида бо таври назаррас дар ҳоли ташаккулёбӣ қарор гирифт. Аз ҷумла:

- Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феввали соли 2016 №620 қабул гардидани Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2018;
- баргузориҳои ҷаласаи нахустини Шӯрои миллии кор бо ҷавонон дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 27 майи соли 2016;
- Эълон гардидани соли 2017 “Соли ҷавонон” аз ҷониби Пешвои муаззами миллат дар Паёми солонашон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 22 декабри соли 2016;
- Ҷудо гардидани 1000 га замин барои бунёди боғҳои ҷавонон дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурий дар Соли ҷавонон;
- Бунёд ва ба истифода додани марказҳои ҷавонон дар ноҳияҳои Дӯстӣ, Шаҳринав, Балҷувон ва Ховалинг;
- Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2018 №79 қабул гардидани Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳуввияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018 – 2020;
- Дар соли 2017 зиёд гардидани теъдоди гирандагони стипендияи Президентӣ аз 300 ба 400 нафар;
- Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2019 №94 қабул гардидани Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2021;

- Таъсиси Ташкилоти ҷамъиятии “Пайравони Пешвои миллат” ва 7 маҳфилҳои доимамалкунанда дар самти кор бо ҷавонон;
- Дар соли 2020 зиёд гардидани теъдоди гирандагони стипендияи Президентӣ аз 400 ба 3000 нафар;
- Таъсиси ҷоизаи “Шуҷоат ва ҷавонмардӣ”¹.

Соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоии Ҳукумати кишвар ба ҳисоб рафта, он маҳз ба хоҳири таъмини оммавияти варзиш, таҳкими тарзи ҳаёти солим, мусоидат намудан ба омодакунии варзишгарони касбии тоҷик барои иштирок дар мусобиқаҳои бонуфузи байналмилалӣ, аз ҷумла мусобиқаҳои квалifikатсионӣ ба ҳисоб меравад.

Бо ифтихор метавон зикр намуд, ки имрӯзҳо варзишгарони тоҷик дар қатори ҳазорон шаҳрвандони ба нангу номуси Тоҷикистон дар ин соҳа хизматҳои шоиста намуда, баҳри баланд гардидани нуфузу эътибор ва шарафи Ватани азизамон саҳми арзандаи худро мегузоранд.

Боиси зикр аст, ки соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш аз ба даст овардани Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон махсусан дар ҳафт соли сипаригардида заминаҳои аввали худро аз таъсису барқарор намудани муассисаҳои варзишӣ, баргузор намудани чорабиниҳои оммавӣ, варзишӣ, солимгардонӣ ва иштироки варзишгарон дар мусобиқаҳои байналмилалӣ аз сари нав оғоз намуданд.

Маҳз бо дастгирии бевоситаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аллалхусус дастгириҳои бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон буд, ки соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш аз қадамҳои аввал фаъолияти назарраси худро оғоз намуда, дар ин самт як қатор корҳоро ба анҷом расонид.

¹ Ҷавонони тоҷик пайравони асили Пешвои миллат ҳастанд//www.youth.tj [Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

Дар ин замина, нишондодҳо дар соҳа, бунёди инфрасохтори соҳаи варзиш ва шумораи машқварзон дар давоми 7 соли сипаригардидаро дар ҷадвал пешниҳод менамоем¹.

НОМГҶҶ	НИШОНДОДҶО					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Теъдоди мактабҳои варзишӣ аз ҷумла:	128	128	132	134	140	140
ВМКБ	10	10	10	10	10	10
Суғд	31	32	36	37	40	40
Хатлон	31	31	31	31	33	33
Ноҳияҳои тобеъ	10	8	8	9	10	10
Водии Рашт	5	5	5	5	5	5
Душанбе	10	10	10	10	10	10
Иттифоқи касаба	20	21	21	21	21	21
Сохторҳои Кумита	11	11	11	11	11	11
Теъдоди машқварзон дар мактабҳои варзишӣ	40089	40333	42504	45696	47715	47930
аз он ҷумла духтарон	4665	4627	7136	5071	5492	5958
Теъдоди машқварзон дар сексияҳои варзишӣ – солимгардонӣ	400716	612115	614286	614286	154075	187237
аз ҷумла занон	29257	29257	31766	31766	36714	41481
Варзишгоҳҳо	110	110	111	120	122	124
Теъдоди майдончаҳои оддии варзишӣ	4473	6130	6156	6415	6619	7301
Теъдоди толорҳои варзишӣ	1465	1585	1610	1636	1702	1807
Теъдоди ҳавзҳои шиноварӣ	43	78	83	86	88	92
Теъдоди иншоотҳои махсуси варзишӣ (фитнес, тир боулинг ва ғайра)				754	788	792

¹Ниг.: Омори солони Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзишӣ назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон: сиёсати давлатии ҷавонон барои соли 2019//<http://javononvavarzish.tj/avonon/> [Санаи муруҷат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

Маблағҳои ҷудошуда	400000	2910180	5077491	5122754	53004251	54069297
тибқи бӯчаи ҷумҳуриявӣ	0		7	0		

Дар 7 соли сипаригардида мактабҳои варзишӣ 12 адад, варзишгоҳҳо 14 адад, толорҳои варзишӣ 342 адад, майдончаҳои одии варзишӣ 2837 адад ва ҳавзҳои шиноварӣ 49 адад мавриди истифода қарор дода шуданд.

Давоми ҳафт сол дар ҷумҳурӣ аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 1317 иншооти соҳаи маориф барои 252,8 ҳазор ҷойи нишаст ба маблағи умумии қариб 3 миллиард сомонӣ сохта ба истифода дода шудааст. Шумораи муассисаи таълимии хусусӣ аз 36 адади соли 2013 ба 42 адад муассисаҳои таҳсилоти умумии хусусӣ зиёд карда шуд¹.

Дар баробари ин ҳама дастовардҳои беназир, бо мақсади таҳкими заминаҳои меъёрӣ ва ҳифзи минбаъдаи манфиатҳои ҷавонон Пешвои муаззами миллат зимни Паёми имсолаи ҳеш сохтору мақомоти марбутаро вазифадор намуданд, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” ва “Стратегияи давлатии ҷавонон то соли 2030”- ро дар таҳрири нав таҳия ва ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намоянд.

Дар ин замина, аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон вобаста ба иҷрои супориши мазкур гуруҳҳои корӣ таъсис дода шуда, санадҳои болозикр таҳия гардида, айни замон дар баррасии вазорату идораҳо қарор дорад.

Дар соҳаи сиёсати давлатии кор бо ҷавонон қонунҳои соҳавӣ дар таҳрири нав қабул гардида, Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон то соли 2030 амалӣ карда мешавад.

¹ Ниг.: Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 26 декабри 2019// <http://president.tj/node/21975>[Санаи мурочат: 15.04.2021] Манбаъи электронӣ.

Умуман, ҳамаи ин дастовардҳо дар самти сиёсати давлатии ҷавонон бо шарофати Истиқлолияти давлатӣ ва ғамхориву дастгириҳои пайгириҳои Пешвои ҷавонпарвари миллат муяссар гардидааст. Зеро Истиқлолияти давлатӣ арзишмандтарин дастоварди милли маҳсуб мешавад, ки кишвари моро ҳамчун давлати соҳибхитиёри милли ва пуштибону ҳимоятгари ҷавонон ба ҷаҳониён муаррифӣ кардааст.

Тавре дар Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд гардидааст, танҳо кишварҳое ба дастовардҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ноил мегарданд, ки ба ҷавонон таваҷҷуҳи бештар зоҳир менамоянд ва он ҷомеае рушди устуворро таъмин месозад, ки системаи маъмулии ақидаро нисбат ба насли ҷавон, ба системаи муносибати байниҳамдигарии наслҳо ва моҳияти он барои рушди сиёсӣ ва иҷтимоиву иқтисодӣ такмил медиҳад.

Мусаллам аст, ки ҷавонон ояндаи давлату миллат ва идомадиҳандаи кору нақшаҳои насли калонсол буда, маҳз онҳо дар байни дигар қишрҳои аҳоли бештар фаъолу серҳаракат, инчунин, умеду такягоҳи давлат мебошанд. Ҷавонон дар қиёс бо насли калонсол қодиранд ақидаю мафкура, афкору андеша ва асосҳои иқтисоди бозаргониро зудтар дарк намоянд, ба воқеияти замонавии иҷтимоиву иқтисодӣ ва сиёсӣ мутобиқ гарданд, дар бунёди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, аз нигоҳи иҷтимоӣ инкишофёфта ва дорои ҷомеаи тараққикардаи шаҳрвандӣ фаъолона ширкат намоянд¹.

Аз ин рӯ, ҷавононро зарур аст, ки бо пайравӣ аз сиёсати оқилона ва дурандешонаи Пешвои муаззами миллат баҳри таҳкими Истиқлолияти давлатӣ, сулҳу суботи сиёсӣ, сахмгузори дар бунёдкориву созандагии ватани маҳбубамон Тоҷикистони соҳибистиклол ва афзун

¹ Ниг.: Масъалаҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар паёмҳои Пешвои миллат// <https://parlament.tj/news/860-mas-ala-oi-siyosati-davlatii-avonon-dar-payom-oi-peshvoi-millat/>[Санаи мурочат: 01.07.2021] Манбаъи электронӣ.

гардонидани дастовардҳои соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон ҷаҳду талош ва тамоми имконияти худро сафарбар намоянд.

“Ҳадафи бузурги дар назди худ гузоштаи мо бидуни шинохти мақому манзалати ҷавонон дар кишвар, яъне ба сатҳи кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон баровардани давлати тоҷикон ғайриимкон аст ва ҷавонони мо бояд дар азхудкунии дастовардҳои илму техника, омӯхтани забонҳо, арзишҳои нави башарият кӯшишу ғайрат нишон диҳанд. Мо бояд ба тарбияи сазовори ҷавонон аҳаммияти ҷиддӣ диҳем ва боварии комил дошта бошем, ки ба ҷойи наслҳои имрӯза ҷавонони арзанда ва ватанпараст меоянд”¹.

Сиёсати давлатӣ оид ба ҷавонон дар робита бо насли нав хатти стратегии давлатро оид ба таъмини рушди иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии Тоҷикистон, ташаккули ватандӯстӣ ва эҳтиром ба таърих ва фарҳанги ватан, барои халқҳои дигар ифода мекунад, барои риояи ҳуқуқҳои инсон дар байни шаҳрвандони ҷавон татбиқи мегардад.

Муносибатҳои сиёсиву иҷтимоӣ дар ҳаёти ҷавонон, пеш аз ҳама, инъикоси равшан ва воқеии худро дар фаъолияти табақаи ҷавонони кишвар пайдо мекунад. Зеро ҷавонон дар муносибатҳои сиёсӣ назар ба дигар қишрҳои иҷтимоӣ хеле фаъол мебошанд. Аз ин рӯ, давлат ба ҷавонон таваҷҷуҳ зоҳир намуда, барои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ҷиҳати дастгирии моддиву маънавии онҳо, тарбияи ватандӯстӣ ва ҷалби онҳо ба чорабиниҳои гуногуни сиёсӣ тадбирҳо меандешад, то ки таълиму тарбия ва кадрҳои тайёрнамуда, дар солҳои минбаъда барои идоракунии соҳаҳои гуногун бо омӯзиш ва истифодаи таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ хизмат намояд. “Маҷрои пешгирифтаи Тоҷикистон нисбат ба ҷавонон, татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон метавонад ҷомеаро бо назардошти сохторҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ

¹ Маҳмадҷонова М. Ташаббусҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон сароғози ташаккули ҳувияти тоҷик[Матн]/М.Маҳмадҷонова //Ваҳдат,Давлат,Президент.Ҷилди XXIX.-Душанбе: “Истеъдод”.-2018. -С.176 (167-177)

ва маънавии он дар шароити ҷомеаи муосир устувор гардонанд, имкониятҳои рушдѐбии онро таҳким бахшад ва захираи инсонӣ ва зеҳнии давлат ва ҷомеаро поянда нигоҳ дорад”¹.

Ба андешаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Ватандӯстии ҷавонон дар шароити кунунӣ аҳаммияти хос касб карда, ҳар як ҷавони бонангу номуси кишварро зарур аст. ки ба омӯхтани илму дониш, касбу ҳунар машғул шаванд, таърихи халқи худро азбар намояд. Ватанаширо чун ҷон дӯст дорад, арзишу суннатҳои милливу фарҳангиро эҳтиром кунад ва худогоҳу худшинос бошад”².

Бо дарназардошти миқѐси вазифаҳое, ки дар назди давлати Тоҷикистон истодаанд ва захираҳои объективии рушдро ба назар гирифта, сиёсати муассири ҷавонон, ба мисли кулли сиёсати иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсати афзалиятнок ба назар мерасад. Дар шароити муосири навсозии ҷомеа ва талаботи афзоянда ба сармояи инсонӣ, сиёсати давлатии ҷавонон воситаи муҳимми рушд ва тағирѐбии кишвар шуда истодааст. Ба ақидаи муҳаққиқи масоили ҷавонон, доктори илмҳои сиёсӣ Миралиён Қ. А. “рушди сармояи инсонӣ, ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидааст. Ҷавонон, ки аксарияти аҳолии мамлакатро ташкил медиҳанд, қисми асосӣ ва муътамади (пайдори) сармояи инсонӣ ба ҳисоб мераванд. Зимнан, рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон ба рушди сармояи инсонӣ боис гардида, бо ин васила ба рушди устувори иқтисодӣ саҳми босазо метавонад гузорад”³.

Ҳамин тариқ, таҳлили мо нишон медиҳад, ки сиёсати давлатии ҷавонон қисми таркибии сиёсати давлатӣ дар соҳаи рушди иҷтимоию

¹ Миралиён Қ. Эълон гардидани соли 2017 “Соли ҷавонон” амри таърихист[Матн]/Қ.Миралиён //Ваҳдат,Давлат,Президент.Чилди XXVII.Душанбе: “Истеъдод”.-2017. -С.196

² Раҳмон Э. Уфукҳои Истиқлол[Матн]/Э.Раҳмон. -Душанбе:”Ганҷ-Нашриёт”.-2018.- с.314

³ Миралиён Қ.А. Рушди устувори сиёсати ҷавонон// <https://khovar.tj/2021/05/rushdi-siyosati-ustuvori-avonon-mulo-iza-oi-doktori-ilm-oi-siyos-iyomiddin-miraliyon-dar-oshiyai-mulo-oti-prezidenti-um-urii-to-ikiston-bo-avonon/>[Санаи мурочат: 01.07.2021] Манбаъи электронӣ.

иқтисодӣ, фарҳангӣ ва миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, системаи ҷудонашавандаи тадбирҳои иҷтимоӣ-ҳуқуқӣ, фарҳангӣ, идоракунӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, илмӣ, иттилоотӣ, кадрӣ, ки ба фароҳам овардани шароити зарурӣ барои интиҳоби ҷавонон барои интиҳоби роҳи зиндагии худ ва иштироки онҳо дар равандҳои демократии Тоҷикистони соҳибихтиёр нигаронида шудаанд.

Ҷавонон ҳамчун неруи пешбарандаи ҷомеа дар қорҳои роҳбарии ҳамаи шохаҳои ҳокимият ва сохтору мақомоти давлатӣ, фарогирии ҷавонон ба соҳибқории хурду миёна ва роҳандозӣ намудани лоиҳаҳои имтиёзнок, интиҳоби оқилонаи касб ва аз худ қардани донишҳои техникаву технологияҳои муосир бояд мунтазам ҷалб шаванд. Ин омилҳо заминаҳоеанд, ки ҷавонро аз амалҳои носолиму ноговор барқанор намуда, ба хизмати содиқона баҳри ватани маҳбубамон равона месозад.

Таҳқими ҳувият ва худшиносии миллий, ҳудогоҳии миллий ва ҳифзи хотираи таърихӣ ягона роҳе мебошанд, ки майли ҷавонро ба сӯи ҳар гуна ҳаракатҳои иртиқоӣ пешгирӣ мекунад. Аз ин рӯ, бояд дар раванди тарбияи ватанпарастии ҷавонон ҳамаи субъектҳои сиёсати ҷавонон барои расидан ба як ҳадаф талош варзанд ва танҳо ҳамагон вақт натиҷаи дилхоҳ ба даст хоҳад омад.

Ҷавонон бояд аз ҳама қишрҳои ҷомеа бештар фаъол бошанд, ташаббусҳои созанда пешниҳод намоянд, рамзҳои давлатӣ, муқаддасоти миллий ва дастовардҳои истиқлолиятро ҳифз кунанд, дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоии Тоҷикистони азиз бо дасту дили гарм ва неруи созанда ширкат варзанд, амнияти давлат ва шарафу номуси ватандориро ҳимоя қарда, ҳудро аз ҳама хавфу хатарҳои номатлуби ҷаҳони муосир эмин нигоҳдоранд ва парчамбардори ин сарзамин, марзу бум ва кишвари маҳбубамон бошанд.

2.2. Нақши истиқлоли давлатии тоҷикистон дар таҳкими ҳувияти

миллии ҷавонони кишвар

Воқеан Истиқлолияти давлатӣ бузургтарин неъмат ва дастоварди беназири миллати тоҷик маҳсуб меёбад. Зеро баъди ба даст бо овардани он бо сиёсати пешгирифтаи давлату Ҳукумати кишвар, махсусан бо сиёсати оқилона ва дурандешонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тамоми самтҳои ҳаётан муҳимми ҳоҷагии мамлакат дигаргуниҳои куллӣ ба назар расиданд.

Истиқлолият барои мо имкони воқеӣ фароҳам овард, ки роҳи имрӯзу ояндаи миллат ва пешрафти минбаъдаи кишвари азизамонро ба сӯи ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ интиҳоб намоем.

Истиқлолият барои мо рамзи олии Ватану ватандорӣ, бузургтарин неъматҳои давлатсозию давлатдорӣ мустақил, қору пайкорҳои пайгириҳои созидагӣ, азму талошҳои фидокоронаи расидан ба истиқлолияти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиро омӯзонда, меъёрҳои ҷомеаи шахрвандиро таҳким бахшид ва дар як вақт ҳаёти озодонаи ҳар фард ва олитарин дараҷаи бахту саодати воқеии миллатро таъмин намуд.

Истиқлолияти сиёсӣ барои тоҷикон рамзи барҷастаи пойдории давлат, таҷассуми асолату ҳувият, шиносномаи байналмилалӣ ва шарафу эътибори ба ҷаҳони мутамаддин пайвастанӣ кишвари соҳибистиқлоли Тоҷикистон мебошад.

Кишвари мо бо роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъри 30-соли соҳибистиқлолии кишвар дар роҳи бунёди ҷомеаи мустақили демократӣ қадамҳои устувор гузоштааст. Дар ин муддат Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳиби Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ гардид. Рукнҳои асосии давлатдорӣ – Артиши миллӣ ва қувваҳои сарҳадиро ба вучуд оварда,

устувор гардонд. Асоси сохтори конституционӣ ва идоракунии давлат танзим ёфта, пули миллӣ ба муомилот баромад, ҳар фарди ҷомеа соҳиби шиносномаи миллӣ гардид.

Мо, ҷавонони саодатманд аз комёбии ин сарзамини муқаддас хуб огаҳ ҳастем, ки баҳри зиндагии осудаи мардум Пешвои муаззами мо ҷони худро ба гарав гузошта, ба хотири ояндаи дурахшони миллати тоҷик баҳусус ҷавонони ояндасоз пояи ваҳдати миллатро асос гузоштанд.

Маҳз бо ташаббуси наҷибу созандаи Роҳбари хирадманд, Тоҷикистони соҳибистиклолро ҷомеаи ҷаҳонӣ бишнохту таҷрибаи сулҳофарии моро чун беҳтарин роҳи ҳалли мушкилот эътироф намуда, аз он дарси ибрат мегирад.

Муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо бунёди давлати миллӣ тағйироти бузургро дар кишвар ба вуҷуд оварда, баҳри рушди Тоҷикистон уфуқҳои тозаро кашф намуданд. Бо заҳмату ҷонбозиҳо миллати тоҷикро ба асли хеш баргардониданд, асолати фарҳангиро ба вуҷуд оварданд. Рӯҳияи миллии ҷомеаро ташаккул дода, баҳри пойдеории арзишҳои неки инсонӣ, сулҳу субот, таҳаммулпазирӣ, ҳештаншиносӣ, забон ва шуури миллӣ ҳамчун унсурҳои асосии ҳастии миллат тадбирҳои судманд андешиданд. Дар ҳақиқат “Ваҳдат, Истиқлолият ва Президент-ин се неруи қавӣ бо ҳам тавҷам ва кафили рушди устувори Тоҷикистон мебошанд”¹.

Дар ҳамин ҳошия мулоқоти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҷавонони кишвар, ки 21 майи соли 2021 баргузор гардид, ҳамчун падидаи ҳувиятсоз дар рушди мафкуравӣ, ҷаҳонбинӣ ва бедории миллии ҷавонон таъсири созгор гузошта, онҳоро ба омӯзиши таъриху

¹ Содиқова Н. Таҷрибаи сулҳофарии Пешвои миллат ифтихори миллати тоҷик// Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди XXIX. -Душанбе: “Истеъдод”. -2018.-с.181

фарҳанг, илму дониш, ватандӯстӣ, ҳимояи истиқлолияти озодӣ, ваҳдати миллӣ, худшиносӣ ва рушди босуботи кишвар муътақид сохтааст.

Ташаккули ҳувияти миллӣ ва ватандӯстии ҷавонон яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Зеро дар оғози Истиқлоли давлатӣ, ҳарчанд Ҳукумат заминаҳои бедории сиёсӣ иҷтимоии ҷавонро фароҳам оварда буд, аммо набудани неруи созмондиҳандаи миллӣ, ки метавонист орзуи ормони гурӯҳҳои гуногуни ҷомеа ба як ниёзи миллӣ мубаддал кунад, кишварро ба вартаи задухӯрдҳои дохилӣ кашид. Аммо хиради азалии халқи тамаддунофари тоҷик имкон дод, ки таҳти роҳбарӣ ва ҳидоятҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ин бӯҳрони сиёсӣ раҳӣ ёбем ва сулҳу суботро ҳамчун воситаи таҳкими ваҳдати комил интиҳоб карда, ба рушди минбаъдаи кишварамон роҳи васеъро боз намоем.

Дар шароити имрӯза, ки талоши тамоми қувваҳои иртиқоиву ифротӣ бо таъсиррасонӣ ба мафкураи ҷавонон ва ба ин васила моил сохтану суиистифода намудан аз қувваи бузурги онҳо барои амалӣ намудани ҳадафҳои муғризонаи худ равона шудааст, тарбияи ҷавонон дар руҳияи худшиносӣ, ватандӯстӣ, зиракии сиёсӣ ва ҳифзи манфиатҳои милливу давлатӣ бисёр муҳим аст¹.

Ба ҳамагон маълум, ки ниёгони мо бо талқини афкори пурарзиши «Пиндори нек, гуфтори нек ва кирдори нек» беҳтарин ва равшантарин орзуи омили инсоният ва рукнҳои ахлоқи ҳамидаро басо орифона ифода намудаанд, ки ин каломии пурҳикмат дар тӯли асрҳо барои ташаккули арзишҳои солими башардӯстона хидмат кардааст.

Бешак, маҳз чунин тамаддуни пешрафта, суннату оинҳои дорои ҷанбаи ҳаёти, тафаккури зиндагисоз ва маърифати баланди ақлонии

¹Ниг.: Ҷавонон ва ҳувияти миллӣ// <https://khovar.tj/2021/06/avonon-va-uviyati-mill-mulo-iz1a-oi-mudiri-shubai-rushdi-i-timo-va-robata-bo-omeai-dastgo-i-raisi-sha-ri-dushanbe-dar-partavi-mulo-oti-peshvoi-millat-bo-avonon/>[Санаи мурочат: 15.06.2021] Манбаъи электронӣ

ниёғони мо буд, ки онҳо ба ганҷинаи тамаддуни башарият аз Зардушту Монӣ сар карда, то Рӯдакиву Фирдавсӣ, Абӯалӣ Синову Носири Хисрав, Умари Хайёму Имом Ғаззоли, Шайх Аттору Ҷалолиддини Балхӣ, Саъдиву Ҳофиз, Хоҷа Камолу Мавлоно Ҷомӣ, Сайидою Бедил барин садҳо нобиғаҳои илму адабу фарҳангро ато кардаанд¹.

Даврони Истиқлолият барои мо имкони воқеӣ фароҳам овард, ки роҳи имрӯзу ояндаи миллат ва пешрафти минбаъдаи кишвари азизамонро ба сӯи ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ интиҳоб намоем. Истиқлолият барои мо рамзи олии Ватану ватандорӣ, бузургтарин неъматӣ давлатсозию давлатдорӣ мустақил, кору пайкорҳои пайгириҳои созандагӣ, азму талошҳои фидокоронаи расидан ба истиқлолияти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиро омӯзонда, меъёрҳои ҷомеаи шахрвандиро таҳким бахшид ва дар як вақт ҳаёти озодонаи ҳар фард ва олитарин дараҷаи бахту саодати воқеии миллатро таъмин намуд. Истиқлолият барои мо нишони барҷастаи пойдорӣ давлат, бақои симои миллат, рамзи асолату ҳувият, мазҳари идеалу ормонҳои таърихӣ, шиносномаи байналмилалӣ ва шарафу эътибори ба ҷаҳони мутамаддин пайвастанӣ кишвари соҳибистиқлоли Тоҷикистон мебошад²

Тамоми сокинони кишвари озоду ободи мо имрӯз ифтихор доранд, ки нахустин хиштҳои пойдевори истиқлолияти воқеӣ ва давлатдорӣ миллии худро ниҳода, аз шарофати мустақилият соҳиби рамзҳои давлатӣ – Парчам, Нишон ва Суруди нави миллий гардидем.

Ҳодисаву воқеаҳои пурошӯби ибтидои солҳои навадум водор намуд, ки оид ба масъалаи таъмини амнияти милливу давлатӣ, нигоҳ доштани оромии авзои ҷомеа, пойдорӣ сулҳу субот ва таҳкими

¹ Ниг.: Набиев В. М. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиклол [матн] / В. М. Набиев. - Душанбе: Ирфон, 2013. – с. 340

² Ниг.: Раҳнамо А. Эмомалӣ Раҳмон-Пешвои миллат: ҷанбаҳои назарӣ ва амалии масъала [матн] / А. Раҳнамо. - Душанбе: Ирфон, 2016. - с. 54.

истиқлолияту ҳифзи дастовардҳои он андеша кунем, ки ин ҳама як қисми таркибии сиёсати давлатии мо маҳсуб мешуд.

Пас аз як соли эълони Истиқлолият, аниқтараш моҳи ноябри соли 1992 дар Қасри Арбоби ноҳияи Б.Фафуров Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба арсаи сиёсат шахсиятеро баровард, ки дастовардҳои минбаъдаи кишвар ба номи ӯ иртиботи ҳамаҷониба доранд.

Таърих гувоҳ аст. Замоне, ки номвар ва номбардори халқ Эмомалӣ Раҳмон бори аввал роҳбари давлат интихоб шуд, Тоҷикистони тозаистиқлол рӯзҳои даҳшатборро ба сар мебуд. Ҷангу низоъҳои хунии миёни тоҷикон боиси хисороти зиёди моливу ҷонӣ гардида, ба якпорчагии мамлакат ва ҳастии миллати тоҷик таҳдид мекард. Мардум барои ниғаҳ дошти ҷони худ бародари хунии худро ба қатл мерасониданд, духтарҳои худро аз синни барвақт ба шавҳар медоданд, онҳо дар фикри он буданд, ки аз ин ҳолати мудҳиш берун нахоҳанд шуд, дар дили мардум ҳисси ноумедӣ аланга мезад.

Аммо Эмомалӣ Раҳмон бо тадбирҳои хирадмандона ва матонату ҷасорати ғавқулодда кишварро аз вартаи фалокат ва ҳалокат берун овард, ба онҳо дасти пурбаракати худро дароз кард, мардуми парешонро сарчамъ намуд ва садҳо ҳазор ғурбатзадагонро ба ватан баргардонд.

Аввалин сухани Эмомалӣ Раҳмон дар мақоми Раиси Шӯрои Олӣ ва Сарвари давлати Тоҷикистон «Ман ба Шумо сулҳ меоварам Мо ҳама бояд ёру бародар бошем» паёме рӯшан аз хираду заковати халқ буд, ки дар фитрат ва дилу нияти поки фарзанди арҷманди баргузидааш таҷассум ёфта буд¹.

Бузургтарин дастоварди Эмомалӣ Раҳмон, бешубҳа, барқарор кардани сулҳи комил ва ваҳдати миллӣ дар Тоҷикистон аст. Ҳатто

¹ Ниг.: Шарифзода А., Шамсиддинов С. Эмомалӣ Раҳмон ва соле, ки ба қарнҳо баробар аст. Душанбе: – «Ирфон». -2011. с.11

Чаноби Олӣ ҷони пуларзиши худро дарег надошта, барои ба даст овардани сулҳ талош намуд ва дар рафти яке аз баромадхояш, душманони миллат бо силох суиқаст ба ҷони президенти маҳбубамон карданд, вале бо вучуди ин ӯ часуриву ҳисси мардонагии худро аз даст надода барои наҷоти ҳаёти мардуми тоҷик шитофт, ки ин амали қаҳрамононаи Президенти кишварамон Эмомалӣ Раҳмон фаромуш нашуданист¹.

Аз рӯзи сарвари давлат интиҳоб гардидани фарзанди барӯманди халқ Чаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тамоми фишангҳои ҳокимият асосҳои сохтори конститутсионӣ, рӯкҳои тозаии идоракунии давлат, меъёрҳои танзимкунандаи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии кишвар роиҷ гардида, пули миллий ба муомилот баромад ва шиносномаи миллий дар арсаи ҷаҳонӣ эътироф гардид. Мо яке аз рӯкҳои асосии давлатдорӣ мустақил – Артиши миллий ва нерӯҳои сарҳадиро таъсис дода, ҳифзи марзу буми Ватан ва сарҳади давлати худро таҳти назорати доимӣ гирифтем.

Чунонки Президенти мамлакат, Чаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид кардаанд: «Яке аз муҳимтарин дастовардҳои мо дар даврони истиқлолият давлатсозӣ ва давлатдорӣ муносири миллий мебошад, ки моҳиятан шакли ҳуқуқбунёд, иҷтимоӣ ва дунявиро дорад»².

Халқи азиятдидаи тоҷик барои таҳкими Истиқлолият, ниғаҳдошти якпорчагии марзу бум, расидан ба сулҳу ваҳдат ва ягонагӣ, интиҳоби роҳи ростии рушду тараққиёт Конститутсияи мамлакатро қабул кард. Агар гӯем, ки аз ҳамон соли қабули Конститутсия, яъне соли 1994 барои Ҷумҳурии Тоҷикистон марҳилаи нави инкишоф фаро расид, хато

¹Ниг.: Миралиев Қ. Рушди сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон дар асри XXI[матн]/Қ.Миралиев // Душанбе: “Шуҷоӣён”. -2010. – с.189 .

² Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 26 декабри 2019// <http://president.tj/node/21975>

нахоҳад шуд. Зеро барои расидан ба сулҳи кулл ва Ваҳдати миллӣ пеш аз ҳама пояи қонунии фаъолияти Ҳокимият зарур буд ва инро метавонист танҳо Конститутсияи ҳаматарафа такмилёфта ва мутобиқ ба талаби замон таъмин намояд.

Баробари ин якдигар пазируфтани Конститутсия аз ҷониби тамоми халқ нишони эътирофи Ҳукумати қонуниро дошт, ки акнун ду сол мешуд, бо сарвариин фарзанди вафодори миллат Эмомалӣ Раҳмон барои аз варта берун овардани мамлакати дар ҷанги шаҳрвандӣ харобгардида фаъолияти шабонарӯзӣ мебурд.

Кафолати зиндагии осуда ва хурраму озодро барои халқ ин ҳуҷҷати муҳим таъмин менамояд. Асоси чунин зиндагӣ бошад, меҳнати сидқидилонаю бунёдкорона аст. Пас кафолати меҳнати озодона, донишу ҳунаромӯзӣ, истироҳат ва табобат, саҳм гирифтани дар пешрафти мамлакат барои ҳар шаҳрванд низ аз ҷониби давлат тавассути Конститутсия муайян гардидааст. Кафили Конститутсия бошад, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Дар партави ин санади зиндагисоз Ҳукумати кишвар бо сарвариин Пешвои муаззами миллат, Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баробари дар арсаи ҷаҳон баланд бардоштани обрӯю эътибори Тоҷикистон боз ба чунин нуктаҳои талаботи Конститутсия эътибори махсус ва ҷиддӣ дод:

-пеш аз ҳама, таъмини озодию осудагии ҳаёти инсон дар қаламрави мамлакат, ки онро истиқрори сулҳ ва ваҳдати миллӣ таҳким бахшид;

-дуюм, фароҳам овардани шароити мусоид барои меҳнати озодонаи ҳар сокини кишвар, таълиму тарбия дар мактаб ва оила, донишқадаю донишгоҳҳо, ҳунаромӯзӣ ва гирифтани табобати бепул дар муассисаҳои тиббӣ;

-сеюм, таъмини озодии муоширати намояндагони халқу миллатҳои гуногуни маскунӣ кишвар, истифодаи забони модарӣ дар зиндагӣ ва тадрис, ҳаракат ва алоқаи бемамониат, ки ин ҳама бо роҳи шароити васеъ фароҳам овардан ба амали забонҳои гуногун дар қаламрави мамлакат, ривоқи соҳибкорию тиҷорат дар тамоми нуқтаи олам ва пайвастанӣ минтақаҳои гуногуни кишвар тавассути бунёди шоҳроҳҳо ба амал бароварда шуданд;

-чорум, таҳкими ҳуввияти милли, рӯ овардан ба асолати худшиносию худогоҳӣ, расму оини аҷдодӣ, ватандӯстии инсонпарварӣ, ки ин ҳама тавассути таҷлилу бузургдошти ҷашнҳои таърихӣ милли ва симоҳои оламшумул амалӣ гардид;

-панҷум, таъмини озодии вичдон, матбуот, афкору андешаи ҳар сокини мамлакат ва ғайра.

Соҳиби давлати мустақил будан барои ҳар инсонӣ соҳибдил бахти бузург аст. Зеро дар зарфи 30 соли соҳибистиклолии кишвар як қатор дастовардҳо рӯи кор омаданд, ки мо танҳо дар ҳафт соли охирро дар таҳлили зерин нишон медиҳем.

Амалишавии ҳадафҳои стратегии кишвар баръало мушоҳида шуда истодааст, ки амалишавии як ҳадаф бо амалишавии ҳадафи дигар алоқамандии бевосита дорад.

Дар солҳои охир рушди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоби миёна дар сатҳи 7 фоиз таъмин гардид, ки ин нишондиҳанда дар қиёс ба дигар давлатҳои дунё, устувор ва хеле хуб арзёбӣ мегардад.

Ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ аз 40,5 млрд сомони соли 2013 ба 77,4 млрд сомонӣ дар соли 2019 расонида шуд, ки афзоиш наздики 2 баробар мебошад.

Дар соли 2019 ММД ба сари ҳар як аҳоли ба 8,4 ҳазор сомонӣ расонида шуд, ки ин нишондиҳанда нисбат ба соли 2013 1,7 маротиба зиёд мебошад.

Дар давоми 7 соли охир 93 лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ ба маблағи 16 млрд. сомонӣ дар соҳаҳои гуногуни кишвар татбиқ гардиданд.

Ҳоло дар кишвар 66 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ амалӣ шуда истодааст, ки маблағи умумии онҳо 32,4 миллиард сомони ро ташкил медиҳад.

Дар соли 2020 татбиқи боз 23 лоиҳаи нави давлатии сармоягузорӣ ба маблағи 3,8 миллиард сомонӣ оғоз меёбад.

Дар натиҷа ҳаҷми маблағгузорӣ ба сармояи асосӣ дар ҳафт соли охир 2 баробар зиёд гардид.

Давоми солҳои 2013-2020 дар соҳаи энергетикаи кишвар 20 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ ба маблағи умумии 18 млрд. сомонӣ татбиқ шуда истодааст.

Бо ташаббускориҳо ва ҷидду ҷаҳди Пешвои миллат ду агрегати аввали НБО «Роғун» мавриди истифода қарор гирифт.

Истеҳсоли неруи барқ аз 17,2 миллиард кВт соат дар соли 2013 ба 20,7 миллиард кВт соат дар соли 2019 баробар гардид, ки афзоиш дар ин давра 1,2 маротиба мебошад.

Дар ин давра, дар доираи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ як адад Маркази барқу гармидиҳӣ, 7 адад неругоҳи барқи обии хурд, ду адад зеристгоҳи барқии нав таҷдиду азнавсозӣ гардиданд. Татбиқи лоиҳаи минтақавии «CASA-1000» оғоз карда шуд.

Ҳамчунин зиёда аз 2200 бинову иншооти соҳаҳои иқтисодиёт ва иҷтимоиёти шаҳри Душанбе дар фасли тирамоҳу зимистон бо энергияи гармӣ таъмин карда шуданд.

Дар соҳаи авиатсияи граждании кишвар ба монанди дигар соҳаҳо рушди мунтазам дида шуда, дар соли 2020 ба 27 кишвари рӯи дунё созишномаҳо оид ба алоқаи ҳавоӣ ба имзо расонида шудааст, ки нисбат ба соли пешин 10 созишнома зиёд мебошад. Дар доираи татбиқи

Барномаи дастгирии давлатии соҳибкорӣ барои солҳои 2012-2020 корҳои мушаххас анҷом дода шуданд.

Ҷиҳати ҳимояву дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ ва ҷалби сармоя аз ҷониби Ҳукумати кишвар иловатан 40 намуди имтиёзу сабукиҳо ҷорӣ карда шуданд.

Дар доираи ислоҳоти содагардонии низоми иҷозатдиҳӣ шумораи ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳӣ то 56 адад коҳиш дода шуда, пешниҳоди 30 фоизи ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳӣ тариқи низоми электронӣ ба роҳ монда шуд.

Дастовардҳои ислоҳоти номбурдаи солҳои охир боиси ба 41 зина баланд шудани мавқеи Тоҷикистон дар арзёбии ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ»-и Бонки Ҷаҳонӣ (аз мавқеи 147-ум дар соли 2013 ба 106-ум ҷой дар соли 2020) ва солҳои 2015 ва 2020 ба қатори даҳгонаи кишварҳои ислохотгари ҷаҳон шомил гардидани он замина гузошт.

Дар 7 соли сипаригардида мактабҳои варзишӣ 12 адад, варзишгоҳҳо 14 адад, толорҳои варзишӣ 342 адад, майдончаҳои одии варзишӣ 2837 адад ва ҳавзҳои шиноварӣ 49 адад мавриди истифода қарор дода шуданд.

Дар ҳафт сол дар ҷумҳурӣ аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 1317 иншооти соҳаи маориф барои 252,8 ҳазор ҷойи нишаст ба маблағи умумии қариб 3 миллиард сомонӣ сохта ба истифода дода шудааст. Шумораи муассисаи таълимии хусусӣ аз 36 адади соли 2013 ба 42 адад муассисаҳои таҳсилоти умумии хусусӣ зиёд карда шуд.

Маҳз дар даврони Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастуру ҳидоятҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва талаботи ҷомеаи муосир, ташаккул ёфтани низоми идоракунии соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон, тағйир ёфтани хусусиятҳои мушкилоти ҷавонон, ташкил ёфтани муносибатҳои байнидавлатӣ ва байналмилалӣ дар самти татбиқи сиёсати давлатӣ дар ин соҳаи муҳимми ҳаёти солҳои

охир якчанд санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва барномаву стратегияҳо қабул гардиданд.

Зеро Президенти маҳбуби кишвар бо фитрати сиёсатмадории хеш принципҳои бунёдии сиёсати давлатии ҷавононро бо набзи замон ва рӯҳи ҷавонон мувофиқ сохта, дар доираи сиёсати созанда Ваҳдати миллиро миёни ҷавонон густариш бахшиданд.

Дар асл, амалишавии санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон, аз қабилӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” ва “Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон то соли 2020” имкон доданд, ки мавқеи ҷавонон дар ҷомеа устувор гардида, бо ҳисси баланди ватандӯстӣ ва ифтихори давлатдорӣ миллӣ дар амалисозии ҳадафҳои созандаи Ҳукумати кишвар иштироки фаъолона ва саҳмгузори намоянд ва ба бовариву эътимоди Пешвои ҷавонпарвари миллат содиқ бимонанд.

Имрӯз, насли ояндасози Ватан беш аз ҳама ифтихор аз он доранд, ки Роҳнамои миллати мо, Пешвои муаззами миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тамоми азму кори хеш ба неруи тавонбахши ҷавонони кишвар таъя намуда, баҳри ҳалли мушкилоти онҳо чораҳои судмандро дар густариши ҷомеаи муосир меандешанд.

Роҳи расидан ба Истиқлолият ва Ваҳдати миллӣ шояд дар тасаввуротҳо осон намояд, вале ҳаёт нишон медиҳад, ки ҳифзи истиқлолият ва ваҳдати миллӣ аз сокинони кишвар мубориза, ҷаҳду талошҳои зиёд, маърифатнокии хуб ва фарҳанги сиёсии волоро талаб менамояд: «Воқеан таърихро хотираи инсоният меноманд. Афроде, ки аз сарнавишти миллат, таърихи гузаштаи сарзамин ва марзу буми аҷдоду мероси бойи фарҳангӣ ва расму оини ниёгон дастовардҳои бузург ва шахсиятҳои қавму қабоиلى хеш огоҳӣ надоранд, ҳеҷ гоҳ инсони комил ва фарзанди барӯманди замони хеш шуда наметавонад. Омӯхтани таърих танҳо ба хотири донишони гузашта нест, балки он дурнамоест, ки роҳи

ояндаи миллат ва пешомадҳои давлатдориро равшан намуда, барои ҳудӯгоҳии милли ваҳдату яғонагӣ ва рушди тафаккури таърихӣ наслҳои оянда хизмат мекунад»¹.

Ба ҳамагон маълум аст, ки таҳкими ваҳдати милли ва ҳамраҳию созгории тамоми аҳолии ҳар як мамлакат қабл аз ҳама ба сиёсату фаъолияти давлати мазкур, ки асосан барои идораи ҷомеа, барои таъмини вазъи муътадили иқтисодию иҷтимоии он эъмор шудааст, вобастагӣ дорад. Барои ҳифзи яклухтии мамлакат ва таҳкими ваҳдати милли, дар навбати аввал, шароити муътадилу ороми зиндагии мардум, баробарҳуқуқии воқеӣ ва дӯстию ҳамкориҳои комили тамоми халқу миллатҳо ва гурӯҳу табақаҳои иҷтимоиро таъмин кардан лозим аст.

Дар ҳақиқат ҳам сиёсати дохилӣ ва ҳам сиёсати хориҷӣ, дар ҳолате ки агар манфиату дархостҳои табақаю гурӯҳҳои мухталиф, қавму миллатҳои сокинони кишварро баробар ба эътибор гиранд, бешубҳа дар чунин ҷомеа норизоӣ, носозгорӣ ва парокандагӣ рух нахоҳад дод. Бинобар ин сиёсати некандешу хирадмандона яке аз омилҳои асосӣ ва зарурии таҳкими ваҳдати милли мебошад ва аз ин рӯ, муҳимтарин шартҳои истиқлолият ва устувории давлат доништа мешавад.

Ваҳдати милли ё ин ки яғонагии милли, яъне ҳудӯ ба сифати як ҷузъи миллат амиқан дарк кардан, таъмини яғонагии миллиро вазифаи шахсии ҳуд ва тамоми ҷомеаи доништан, дар роҳи ҳимояи манфиатҳои умумимиллӣ мубориза бурдан аз муҳимтарин шартҳои тақмили шуури милли, ҳудшиносии милли ва таҳкими истиқлолияти маънавист. Бояд эътироф намуд, ки ин сифатҳо дар шуури на ҳамаи қишрҳои иҷтимоии ҷомеаи тоҷикон дар як сатҳ қарор дорад. Дар онҳо, баъзан эҳсоси яғонагии маҳаллӣ-маҳалгароӣ, ки ба деҳ, ноҳия ё вилояте маҳдуд аст, ҳатто зидди дигарон равона шудааст, чунин эҳсосоти манфӣ нисбати

¹ Раҳмон Э. “Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён”. Лондон. 2000. – С. 5

якдигар бартарӣ дорад, ки мо оқибатҳои онро дар таърихи навини кишварамон ба хубӣ дарк намуда, бо чашмони худ дидаем.

Аз ин сабаб, дар шароити кунунии давлатдорӣ баҳри ҳифзи истиқлолияти давлати миллӣ, амнияти Ватан, таҳким ва рушди ниҳодҳои демократӣ, баланд бардоштани маърифатнокию ҷаҳонбинии мардум ва таҳкими ҳуввияти миллӣ зарур аст. Пӣёда сохтани ин масъалаи муҳим кори сахл набуда, сиёсати дурандешонаи иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангиро талаб менамояд.

Масъалаи дигари дорои аҳаммияти аввалиндараҷа, ки давлату миллат ба он зарурат ва ниёз дорад, ин пеш аз ҳама баланд бардоштани сатҳи донишу маърифати сиёсии мардуми кишвар аст, ки бе ин чиз шуури мардуми мо ноқис аст ва пояҳои ҳокимияти сиёсӣ ва давлатии мо ноустувор аст. Шахси бедониш, бесаводно гумроҳ намудан ва аз вай истифода бурдан бисёр осон аст. Бояд гуфт, ки бе илму дониш ва маърифату ҷаҳонбинии кофӣ, ба кадрӣ неъматҳои моддию маънавӣ расидан номумкин аст.

Унсuri аслии пешрафту тараққии ҳар миллату кишваре забони миллии ин кишвар аст, ки ҳам дар пешрафти фарҳанг ва ҳам шуур, нақши аввалро соҳиб аст. Яъне забони миллии мо то ҳанӯз дар ҳоли хуби густариш қарор нагирифтааст ва ба пуштибонии ҷиддии давлат ниёз дорад. То замоне ки он ба сурати лозима дар кишвар кор бурда нашавад, мардум соҳиби тафаккур ва шуури баланд шуда наметавонанд. Аз ин сабаб кӯшиш намудан лозим то тамоми коргузори дар кишвар бо забони тоҷикӣ сурат бигирад. Вобаста ба ин, ба фаъолияти телевизион аҳаммияти ҷиддӣ додан зарур аст. Зеро дар такмили шуури мардум васоити ахбори омма, махсусан телевизион, нақши махсус дорад.

Чунонки мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, аксари мардум, хоссатан ҷавонон, бо тамошои кинофилмҳо ва клипҳои гуногун майл пайдо карда, ба қаҳрамонҳои онҳо тақлид намуда, ба фаҳшу зуроварӣ, қатлу ғорат даст мезананд: «Зиёд гаштани намоиши филмҳои криминалӣ,

шаҳвонӣ, фантастикӣ, ҷои киноповестҳо ва кинодрамаҳоеро, ки хусусияти ахлоқи тарбиявӣ доранд, танг намуданд ва ин чиз ба ташаккули арзишҳои эстетикӣ, ахлоқӣ, маданӣ, фарҳангӣ ва шууру равонии ҷавонон таъсири манфӣ мерасонад»¹. Гуфтан бо маврид аст, ки заифшавии хусусиятҳои ахлоқӣ ба бегонапарастӣ ва бегонашавии иҷтимоӣ-фарҳангиро оварда расониданашон мумкин аст. Барои мустаҳкамии арзишҳои миллӣ ва маънавӣ ҷомеа ро зарур аст, ки ҳифз аз онҳо намоёнд.

Ҷалб намудани ҷавонон ба корҳои манфиатбахш, таъмини онҳо бо ҷойҳои кори мувофиқ, фароҳам овардани шароит барои ташаккули фарҳанги сиёсӣ маърифатӣ ҳуқуқӣ, дастгирии соҳибистеъдодҳо иқдомест баҳри таҳкиму тантанаи Ваҳдати миллӣ ва ризоияти ҷомеа. Чуноне, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фармудаанд: «Мо бояд шукр гуем, ки ба чунин рӯзгори орому осуда расидаем ва сулҳу субот, Ваҳдати миллиро бояд ҳамчун дастоварди азизтарини халқамон ба монанди гавҳараки чашм эҳтиёт намоем»².

Ин супориши сарвари мамлакат албатта пеш аз ҳама ба мо насли ҷавон дахл дорад ва моро масъул месозад, ки на танҳо дастовардҳои истиқлолият, сулҳу салоҳ ваҳдату ягонагӣ ва якпорчагии Тоҷикистонро ҳифзу эҳтиёт кунем, балки масъулем, ки он ҳама корҳои неки анҷомдодаи падарони шарафмандамонро дар ҷодаи дӯстӣ, иттиҳоду ягонагӣ ва ҳамраъӣ бо халқҳои сулҳпарвару тарақиҳоҳи олам ба тамоми ҳастаиамон ҳифз намоем.

Ваҳдати миллӣ асолати маънавию ахлоқии халқ, симои дурахшони таърихӣ ва рисолати зиндагисозу фарҳангофарини

¹ Сафаров С. Ислом ва ҷавонон дар Тоҷикистони муосир (бо заб.русӣ) / Вазъияти иҷтимоии ҷавонони Тоҷикистон: пешниҳодот ва роҳҳои ҳал.Маҷ.мақолаҳо. Душанбе,2006.-С.44-45

² Раҳмон Э. Ҷавонон - созандагони фардои ҷомеа [Матн] /Э.Раҳмон. -Душанбе:Деваштич.-2008.-с.120

тоҷиконро кушод. Ҷомеаи Тоҷикистон бо роҳбарии сарвари сазовори хеш Эмомалӣ Раҳмон эҷодгар ва созандаи ин Ваҳдати миллӣ гардид. Мо онро аз касеву дигаре ба орият нагирифтем ва нусха набардоштем, балки бо дилу нияту нек, вичдони пок, бо мақсади худро шинохтан ва барои ҷомеа ва танҳо баҳри муҳайё намудани зиндагии озодона ва хушбахтона рӯи кор овардем. Рушду инкишоф, неъматҳои зиндагӣ аз берун барои мо ворид намешавад, онро дар замини аҷдодӣ, дар замири худ бояд рӯёнд.

Тавре Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз баромадҳои қайд карда буд, «Ташаккули ғояи ваҳдату ягонагӣ яке аз вазифаҳои умдаи ҳар як миллати соҳибдавлат мебошад. Зеро бе андешаи устувори ваҳдати миллӣ ва дақиқ муайян кардани ҳадафу роҳҳои таърихӣ ҳар як халқ, идомаи ҳаракати огоҳонаи он ба сӯи дастовардҳои шоистаи сиёсӣ ва иқтисодиву иҷтимоӣ мушкил ва ғайри имкон аст».¹

Ваҳдат ин падидаи ташаккулдиҳандаи тамаддунҳо, нигоҳдорандаи урфу одат ва анъанаҳои миллӣ, пайдориву бардавомии насли инсоният аст. Чун ба фалсафаи ваҳдат рӯ меорем, ислоҳотеро мебинем, ки аз ваҳдат бармеоянд ва дар фалсафаи форсу тоҷик ва фалсафаи иҷтимоӣ шакли илмӣ гирифтаанд: ваҳдати вучуд, ваҳдати маънавӣ, ваҳдати миллӣ ва ваҳдоният. Ин ислоҳот мафҳумҳои хушку ҳолӣ нестанд ва дар ҳар навъи давлатдорӣ, ҷамъиятию иқтисодӣ маҳз андешаҳо оид ба онҳо боиси тавлиди ҷараёну равия ва шаклҳои гуногуни шуури ҷамъиятӣ гардидаанд. Ҳамаи ин ваҳдатҳо дар маҷмӯъ яке асоси дигаре шуда, ҳамдигарро пурра мекунанд².

Яке аз ин ислоҳоти муҳим ин Ваҳдати миллӣ мебошад, ки ба даст овардани он барои миллате муяссар мегардад, ки воқеан дорои таърихи

¹ Раҳмон Э. Ҷавонон - созандагони фардои ҷомеа [Матн] /Э.Раҳмон. -Душанбе:Деваштич.-2008.-с.120

² Ниг.: Назриева О. Назаре ба фалсафаи ваҳдат, заминаҳо ва таҳкими он. Маҷмуаи осори илмӣи ДМИТ, Душанбе 2013, С.236.

бою ғанӣ, фарҳангу маданияти оламшумул ва иродаи бузурги сулҳофариниву ҳештаншиносӣ бошад.

Ваҳдати миллӣ пеш аз ҳама ягонагии тамоми қишрҳо, ниҳодҳо ва неруҳоеро дар назар дорад, ки дар ҳудуди зисти ин ё он миллат фаъолият менамоянд. Ваҳдати миллӣ, ба таври дигар, афзал дониستاني манфиатҳои миллӣ аз манфиатҳои шахсӣ, гуруҳӣ ва монанди инҳост. Зеро ҳеҷ яке аз манфиатҳои шахсӣ ё гуруҳӣ дар алоҳидагӣ берун аз доираи манфиатҳои миллӣ вучуд дошта наметавонанд. Аз ин нигоҳ, Ваҳдати миллӣ ин ҳастии миллат ба шумор меравад.

Ба ақидаи мо Ваҳдати миллӣ ин якдилии халқ, ҳамдигарфаҳмӣ, муқаддас дониستاني якпорчагии ватан, сарчамъ шудан дар ватани аҷдодӣ, эҳтироми якдигар ва сар баровардан аз як гиребон барои ҳифзи арзишҳо ва манфиатҳои миллӣ аст.

Мусаллам аст, ки дар роҳи расидан ба ҳадафҳои бузурги миллӣ, халқи меҳандӯсти тоҷик ҳамеша бо қувваҳои бадҳоҳи дохиливу хориҷӣ мубориза бурда, баҳри расидан ба ваҳдат ва сулҳи пойдор мушкилотҳои зиёдеро паси сар намудааст ва дар оинаи таърих чун миллати сулҳҷӯй шинохта ва эътироф карда шудааст.

Таърих гувоҳ аст, ки солҳои аввали соҳибистиклолии мамлакат бо сабаби ноустувориҳои сохторҳои қудратии мамлакат, пурра ҷорӣ набудани низоми қонунгузории миллӣ ва зуд-зуд иваз шудани роҳбарияти сиёсии мамлакат, гароидани ҷавонон ба гуруҳҳои силоҳбадасти тундгарои дохилию хориҷӣ дар Тоҷикистон ҷанги шаҳрвандӣ оғоз гардид ва ин омил боиси коҳиш ёфтани захираҳои моддӣ ва қашшоқию нодории аҳолии кишвар, ҳамчунин боиси марги ҳазорон ҷавонмардони сарсупурдаи миллат гардид.

Хушбахтона, табиати сулҳҷӯёна ва ҳуввияти миллии тоҷикон, ки ҳамеша ба гузашт ва созиш моил аст, агарчи дар таърихи гузашта боиси аз даст додани манфиатҳои ҳаётӣ шуда буд, ин дафъа барои дарки

манфиатҳои умумимиллӣ мусоидат кард, ки ин як навъ дурандешӣ ва хирадмандии фарзандони миллати моро нишон медиҳад.

Хусусан дар барқарор кардани сулҳ ва ваҳдати комили сиёсӣ саҳми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон хеле калон аст, зеро сарвари давлати тоҷикон Эмомалӣ Раҳмон тавонист миллатеро, ки хатари парокандашавии он аз эҳтимол дур набуд, аз гирдоби ғоҷеабори ҷанги шаҳрвандӣ наҷот диҳад ва барои эҳё шудани он ҳатто ҷони шарифи худро дар хатар гузошта, барои яқдили тамоми мардуми Тоҷикистон заминаи мусоид гузорад.

Ёдовар шудан зарур аст, ки барои бастанӣ созишномаи истиқрори сулҳ байни ҳукумат ва муҳолифин 4 солу 3 моҳ лозим омад. Дар ин мудат зиёда аз 20 вохуриҳои расмӣ баргузор шуд, ки сарвари давлат дар ҳафт вохӯрии муҳим бевосита иштирок карда, бо роҳбарони гурӯҳи муҳолифин ҳамсуҳбат шуд. Аввалин музокирот дар шаҳри Москва сурат гирифта буд. «Ин аввалин ва бешубҳа мушкилтарин вохӯрии байни тоҷикон буд» мегуяд яке аз аъзоҳои доимии ҳайати ҳукумат дар ин вохуриҳо Шукурҷон Зухуров. Вохӯрии дуюми ҳалқунанда дар шаҳри Техрон аз 18 то 28 июни соли 1994 сурат гирифт. Дар ин вохӯрӣ пеш аз ҳама масъалаи оташбас ва амалиётҳои душманона алайҳи яқдигар мавриди баҳс қарор гирифт. Вохӯрии сеюм дар шаҳри Техрон аз 12 то 17 сентябри соли 1994 сурат гирифт. Вохӯрии чорум, 11 декабри соли 1996 дар шаҳри Кобул шуда гузашта, баъди он вохӯрии навбатӣ дар шаҳри Маскав 23 декабри ҳамон сол ва вохӯрии бисёр муҳим аз 16 то 18 майи соли 1997 дар шаҳри Бишкек шуда гузашт, ки дар ин вохӯрии муҳим тарафҳо ҳамдигарро баҳшида, инчунин доир ба бисёр масъалаҳои муҳимми сиёсӣ ва миллӣ мувофиқатнома ба имзо расониданд.¹

¹ Ниг.: Эмомов С.С. Саҳми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар истиқрори сулҳи тоҷикон. /Маҷмуаи осори илмӣи ДМИТ, Душанбе 2013, С.283-284.

Ҳамин тариқ бо кӯшишу заҳматҳои сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон ва бо ризоияти гурӯҳи муҳолифин 27 июни соли 1997 Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар шаҳри Москва ба имзо расид, ки ин рӯйдоди таърихӣ барои миллати мо бисёр неъматӣ пурарзиш маҳсуб меёбад.

Ба шарофати ба имзо расидани ин Созишномаи тақдирсоз мо тавонистем, ки ба муноқишаҳои дохилӣ ва муқовимати мусаллаҳона хотима бахшида, ба марҳилаи навини Тоҷикистон – гузоштани пойдевори сулҳ, таъмини ваҳдати миллӣ ва дар ин асос ба эътидол овардани фаъолияти соҳаҳои хоҷагии халқи Тоҷикистон ва рушди онҳо оғоз намоем.

Ёдовар шудан ба маврид аст, ки бо шарофати Ваҳдати миллӣ имрӯз иқтидори иқтисодии мамлакат рӯз то рӯз афзуда, робитаҳо дар самти ҳамкорӣ бо дигар давлатҳои ҷаҳон, низ хуб арзёбӣ мешавад. Ҳамзамон мамлакат аз бумбасти коммуникатсионӣ раҳонида шуда, ба тамоми давлатҳои ҳамсоя роҳҳои нақлиётгард кушода шудаанд. Сохта ба истифода додани неругоҳҳои Сангтӯда 1 ва Сангтӯда 2 дар таъмини истиқлолияти энергетикӣ мамлакат нақши муҳим дошта, айни ҳол сохтумони неругоҳи азими аср Роғун ва дигар неругоҳҳои хурд идома дорад, ки бо сохта ба истифода додани онҳо мамлакат пурра аз эҳтиёҷоти барқ раҳой меёбад.

Чуноне ки дар Паёми Президенти кишвар мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 декабри соли 2016 ироа гардид, баъди ба даст омадани Ваҳдати миллӣ дар даврони соҳибистиқлолӣ аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо сохтани иншооти хурду бузурги муҳим, оид ба истеҳсолу интиқоли барқ сохта, ба истифода дода шуда, ҳоло ҳам ин иқдом идома дорад. Аз ҷумла, низоми ягонаи энергетикӣ кишвар бунёд гардида, зиёда аз 1300 мегаватт иқтидорҳои нав ба кор андохта шуданд. Қобили зикр аст, ки тибқи арзёбии

созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ Тоҷикистон аз рӯи фоизи истеҳсоли «энергияи сабз», яъне неруи аз ҷиҳати экологӣ тоза ба қатори шаш кишвари пешсафи сайёра шомил гардида, имрӯз истеҳсоли ин намуди энергия дар кишвари мо 98 фоизро ташкил медиҳад. Айни ҳол даромади буҷети давлатӣ аз 300 миллион сомонӣ то 18 миллиард сомонӣ зиёд гардида, даромади аҳоли 25 баробар ва пасандозҳо беш аз 85 баробар афзоиш ёфтанд.

Имрӯз симои марказҳои шаҳрҳо ва ноҳияҳо рӯз то рӯз тағйир ёфта, биноҳои маъмурӣ, маишатӣ, фарҳангӣ ва манзилҳои нав ба ҳусни ватани азизу маҳбуби мо ҷилои дигар мебахшанд, ки ин меваи ваҳдати миллӣ ба ҳисоб меравад.

Дар бисту панҷ соли Истиқлолияти давлатӣ бо самараи Ваҳдати миллӣ ҳазорҳо корхонаву коргоҳҳои хурду бузурги саноатӣ бунёд гардиданд, ки онҳо дар соҳаҳои истихроҷ ва коркарди маъдан, ангишт, саноати сабук ва кимиё, мошинсозӣ, коркарди металҳои қиматбаҳо ва ранга, масолеҳи сохтмон ва саноати хӯрокворӣ фаъолият менамоянд. Ҳамзамон беш аз 2000 километр роҳи мошингард, 190 километр роҳи оҳан ва зиёда аз 30 километр нақбҳои мошингузар ба маблағи умумии 11,4 миллиард сомонӣ мавриди истифода қарор дода шуданд. Дар натиҷа, мо ба яке аз ҳадафҳои стратегӣ - раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ҷиҳати таъмини рафтуомади доимии нақлиёти мусофиркашу боркаш байни минтақаҳои гуногуни кишварамон ва давлатҳои ҳамсоя ноил шуда, қаламрави сепорчаи Тоҷикистонро танҳо дар замони истиқлолият ба як кишвари воҳид табдил додем.

Натиҷаи якдилии аҳолии кишвар боис шуд, ки дар соҳаҳои маорифу тандурустӣ зиёда аз 2500 муассисаи таълимӣ ва беш аз 1000 муассисаи тандурустӣ бунёду азнавсозӣ гардида, онҳо бо дастгоҳу

таҷҳизоти муосири таълимиву тиббӣ ва дигар шароити замонавӣ таъмин карда шуданд.

Ҳамзамаон бояд қайд кард, ки дар муддати 24 сол, ки аз Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ сипарӣ шуд, ваҳдати миллӣ дар кишвари мо мустаҳкам гардида боровар гардид. Вале барои ҳифзи ҳамешагии он омилҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, маънавӣ ва ахлоқии таҳкимбахши онро пайваста дар назар гирифтани, нерӯҳои зеҳниро дар соҳаҳои гуногун, махсусан ҷавононро дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва дарки манфиатҳои умумимиллӣ тарбия намудан аз зарарҳои ифротгароӣ, маҳалгароӣ, мансабпарастӣ бохабар кардан вазифаи муқаддаси ватандорӣ тамоми ҷомеа, махсусан роҳбарони сатҳҳои гуногун маҳсуб мешавад.

Воқеан имрӯз сулҳи тоҷикон машҳури ҷаҳон гашта, намунаи ибрат барои тамоми ҷаҳониён аст ва халқи кишвар, бахусус ҷавононро зарур аст, ки ин неъматӣ бебаҳоро чун гавҳараки ҷашм нигоҳ дошта, онро ба насли оянда мерос гузоранд.

Ваҳдату сулҳ неъматҳои пурарзиш ва ифтихори миллии ҳар халқи соҳибтамаддун маҳсуб ёфта, аз ҳештаншиносӣ ва дарки масъулияти баланди ватандорӣ гувоҳӣ медиҳанд. Пас доштан ва муқаддас донистани Ваҳдати миллӣ ин қарзи шаҳрвандии ҳар як инсонӣ бохирад ва худогоҳу ҳештаншинос аст, алалхусус дар шароити бархурди тамаддунҳо ва ҳодисаҳои нанговари ҷаҳони муосир.

Дар натиҷаи ин ҳама созандагӣҳо самтҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илм, фарҳанг ва маориф рушд намуданд, ки ба манфиати шаҳрвандони кишвар махсусан мо ҷавонон равона карда шудааст.

Чи тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар ҳар

баромадҳояшон қайд мекунамд: “Ҷавонон неруи созанда ва пешбарандаи ҷомеа мебошанд”¹.

Ҳақ ба ҷони эшон аст, зеро ки ояндаи ин миллату сарзамин дар дасти ҷавонон аст.

Ҳама шароитҳо барои ҷавонон фароҳам оварда шудаанд, то ки аз ахбороти ҷаҳон бохабар бошанд, маълумоти олии касбӣ гиранд, аз навгониҳои навтарини техника ва технологияҳои ҳозиразамон бархурдор бошанд ва мутахассиси соҳаи дилхоҳ шаванду фаъолият намуда, зиндагии осоишта дошта бошанд.

Боиси сарбаландию хушнудии ҷавонон аст, ки имрӯзҳо дар тамоми соҳаҳои иқтисоди мамлакат ҷавонон кор ва фаъолият намуда, дар рушди иқтисоди миллӣ саҳми назаррас мегузоранд.

Дар баробари ин, ҷавонони мо дар дохил ва хориҷи мамлакат дар бахшҳои мухталиф таҳсил карда, соҳиби касбу ихтисосҳое шуда истодаанд, ки барои кишварамон зарур мебошанд.

Ҳукумати Тоҷикистон ташаббусу пешниҳодҳои созандаи ҷавононро ҳамеша дастгирӣ намуда, барои амалӣ гардидани онҳо имконият фароҳам меорад.

Наврасону ҷавонони моро зарур аст, ки ҷавобан ба ин ғамхориҳо тамоми саъю талоши хешро ба донишандӯзӣ, интиҳоби касбу ҳунариҳои муосир, ободиву пешрафти сарзамини аҷдодӣ, ҳимояи Ватан, рушди илму техника ва бунёдкорӣ равона созанд.

Ман итминони комил дарам, ки ҷавонон дар муқоиса бо қишрҳои дигари ҷомеа, бояд бештар фаъол бошанд ва ташаббусҳои созандаи пешниҳод намоянд. Ҳифзи рамзҳои давлатӣ, муқаддасоти миллӣ, дастовардҳои истиқлолият ва бо дили гарм, неруи бунёдкорона дар ҳаёти иҷтимоию сиёсии Тоҷикистон ширкат варзидан, амнияти давлат ва

¹ Раҳмон Э. Суханронӣ дар мулоқот бо ҷавонони кишвар. 21.05.2021//<http://president.tj/node/25799>[Санаи мурочат :21.06.2021] .Манбаъи электронӣ

шарафу номуси ватандориро ҳимоя кардан, худро аз ҳама хавфу хатарҳои ҷаҳони муосир эмин нигоҳ доштан ва парчамбардои ин сарзамин, марзу бум ва кишвари муқаддасамон будан унсурҳои муҳимми рисолати ватандорӣ ҷавонон мебошад.

Ҷавонони даврони Истиқлолият ба қадри неъматҳои бебаҳои озодӣ, сулҳ, фазои амн ва шароити беҳтарини таҳсил мерасанд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон на танҳо бо суханҳо, балки дар намунаи амалу хизматҳои ибратбахши худ, ба мо чӣ будани Ватану ватандориро пайваста меомӯзонад. Яъне ки мо натавонем сухану насиҳат мешунавем, балки аз хизматҳои шоистаи таҳсини Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дарси ибрат мегирем. Воқеан ҳам ӯ ба мо дарси ватандориро дар намунаи худ омӯзонд.

Имрӯз ҷавонон шукрона аз он менамоянд, ки дар интихоби касбу ҳунар, кор ва фаъолият қомилан озод ҳастанд. Ба донишҷӯёни солҳои даҳшатбори ҷанги шаҳрвандӣ озодона ва бе тарсу ваҳм аз хона берун шудан, танҳо як орзую ҳавас буд. Вале имрӯз ҷавонони ватандорӣ миллат шукрона аз он мекунанд, ки неъматҳои бебаҳои Ваҳдати миллӣ, яъне сулҳу субот, фазои дӯстиву рафоқат, ҳамдилии ва умед аз ояндаи неки Ватан онҳоро насиб гаштааст.

Аз ин рӯ месазад, ки ҷавонони баномуси Тоҷикистони азиз ҳар чое, ки бошанд ҳисси баланди ифтихори миллӣ дошта бошанд, бо Ватан, миллат, давлати соҳибистиқлоли худ ва забону фарҳанги куҳанбунёду тамаддунофари миллии хеш фахр намоянду барои ҳимояи Ватан ҳамеша омода ва ҳушёру зирак бошанд.

Ҷавонони имрӯза, яъне насли замони Истиқлол аз наслҳои пешина бо савияи илму дониш, маърифату ҷаҳонбинӣ, сатҳи олии ҳувиёти

миллӣ ва одобу ахлоқ фарқи куллӣ дорем, ки ин ҳама боиси ифтихори мо мебошад.

Агар ҳар яки мо барои ободу зебо гардонидани Ватан самимона заҳмат намоем, иқдому ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро тарафдорӣ намуда, баҳри амалигардонии ин ҳадафҳо аз як гиребон сар барорем, Тоҷикистон ба таври табиӣ ободу зебо гашта, ба як давлати пурқудрат ва пешрафта табдил меёбад. Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳимояи Истиқлолият ва пуштибонӣ аз Ватани аҷдодиро бо шинохти арзишҳои миллӣ, расидан ба қадри суботу оромиш ва сулҳу осоиш ҳамчун асоси пешрафти ҷомеа бо аз бар кардани донишу маърифат, савод, забондонӣ, тарбия ва омӯхтани сарнавишту таърихи миллат арзёбӣ намуда, зикр намуданд, ки «Истиқлолу озодӣ муқаддастарину азизтарин неъмат ва бузургтарину арзишмандтарин сарват барои ҳар як миллат ва халқ мебошад. Бинобар ин, мо бояд шукронаи ин неъмат бабахоро ба ҷо оварем ва барои ҳимояи он ҳамеша омода бошем. Зеро таҷрибаи ҳар давлате, ки роҳи рушди мустақилонаро пеш гирифтааст, нишон медиҳад, ки истиқлолу озодӣ ҳамеша ниёзманди ҳимояи ҷиддӣ аст. Ҳадафи мо, аз тамоми тадбирҳои амалигардида ин аст, ки насли оянда, яъне фарзандони мо бесавод намонанд»¹.

Оре, яке аз сабабҳои асосии рӯ овардани бархе аз ашхос ба хурофот ва ифротгароӣ маҳз бесаводист. Зухуроти номатлуб ва хатарноки зикршуда тафаккури мардуми бесаводно зудтар заҳролуд карда, онҳоро ба ҷаҳолат мебарад, ки зиндагии ҷомеаро тираву торик месозанд, боиси қафомонии давлат ва садди пешрафт мегарданд. Рӯ овардани баъзе аз шаҳрвандони ноогоҳ ба ҳизбу ҳаракатҳои ифротию пайравӣ аз фарҳанги

¹ Раҳмон Э. Суханронӣ дар мулоқот бо ҷавонони кишвар. 21.05.2021//<http://president.tj/node/25799> [Санаи мурочат :21.06.2021] .Манбаъи электронӣ

бегона, экстремизми динӣ ва хусумат ба намояндагони дину мазҳабҳои дигар, ҷудошавии оилаҳои ҷавону низоъҳои оилавӣ падидаҳои номатлуби давраи ҳозира ба ҳисоб меравад, ки дар ҳамин замина зухур меёбад. Таҳкими ҳувиати миллии ҷавонон ба назари мо, метавонад садди бузурге дар паҳншавии идеологияи экстремизми динӣ дар муҳити ҷавонон гардад ва ин мавзӯ дар зербоби минбаъдаи рисолаи мо таҳқиқ хоҳад гашт.

Ҳамин тариқ, таҳқиқоти дар ин зербоб собит намуд, ки ҳифзи истиқлолу озодӣ, сулҳу субот, ваҳдати миллии кори муҳим аст. Ҳар фарди бонангу номуси кишвар бояд ба қадри ин неъматии бебаҳо расад ва барои ҳимояи ин дастоварди бузурги таърихӣ ҳамеша омода бошад. Боиси қаноатмандист, ки имрӯз ҷавонони қавиירוда ва бонангу номуси Ватан низ, ҳамчун насли ояндасози давлат ва миллат, дар ҳифзи ин муқаддасот саҳми арзанда мегузоранд. Мебояд, ки ҷавонони далеру ғаюри кишвар бо эҳсоси амиқи ватандӯстӣ ва масъулиятшиносӣ, ба давлату Ватани хеш содиқ забони назария ва амалияи идоракунии давлати миллиро аз Сарвари давлат омӯхта, ҳамеша дар фаъолияти хизматӣ сармашқи кори худ қарор диҳанд. Ин як услуби бомуваффақияти хосси рушди Тоҷикистони соҳибистиқлол мебошад.

2.3. Таҳкими ҳувиати миллии ҳамчун воситаи муҳимми ҳифзи ҷавонони тоҷик аз таъсири идеологияи экстремизми динӣ

Қобили қайд аст, ки ҷаҳони имрӯз ҷаҳони иттилоотӣ буда дар он иттилоот ба ҳайси яке аз асоситарин воситаҳои таъсиргузори ба ҳисоб меравад. Бояд зикр кард, ки иттилоъ ва фазои иттилоотӣ яке аз муҳимтарин мафҳумҳои идораи иҷтимоӣ чи дар сиёсати дохилӣ ва чи дар сиёсати берунӣ мебошад. Ҳоло тавассути ахбори оммавӣ моделҳои гуногуни пахшу баррасии хабар ва таъсиргузори он ба хонанда ба роҳ монда шудааст.

Ҳарчанд фард ва ҷомеа ду омили ба ҳам пайваста буда, дар робитаи диалектикӣ қарор доранд, аммо дар раванди иҷтимоишавии фард омилҳои иҷтимоӣ метавонанд бештар таъсиргузор бошанд. Мусаллам аст, ки гоҳе ки фард ба дунё меояд, ҳанӯз дорои ҳеҷ навъи маънавиёт ва таалуқияти иҷтимоӣ нест. Ӯ дар раванди зиндагонии хеш таҳти таъсири омилҳои иҷтимоӣ дорои маънавиёт, таалуқияти миллӣ, мазҳабиву фарҳангивӣ ва иҷтимоӣ мегардад. Яъне, ба тарзи дигар фард ҳангоми тавлид неқ ва ё бад нест, балки раванди иҷтимоишавӣ ва таъсири авомили иҷтимоӣ метавонанд аз он фарди неқхислат ба маънои шахсияти созанда ва бомаърифати ҷомеа ва ё баръакс онро ба вучуд оваранд. Имрӯз дар баробари омилҳои дигари таъсиргузор дар раванди иҷтимоии ташаккули шахсият ҳамчунин, чун навъи ҷомеа ва тамаддуне, ки мо дар он ба сар мебарем, ҷомеа ва тамаддуни иттилоотӣ ба ҳисоб меравад. Он низ яке аз таъсиргузортарин восита дар ташаккули маънавиёти фард ва ҷавонон ба ҳисоб меравад. Дар навиштаи мазкур кӯшиш мешавад то ба тарзи фишурда хусусияти тамаддуни нав, яъне тамаддуни иттилоотӣ ва ҳатароти аз он бамиёномада, роҳҳои берунрафт аз мушкил ва махсусан нақши ҳувияти миллӣ дар роҳи бегазанд нигоҳ доштани ҷавонон мавриди арзёбӣ қарор бигирад.

Ҷаҳони имрӯзро бидуни технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Зеро имрӯз инсоният дар марҳилае қарор дорад, ки ҳамаи равандҳои истеҳсолӣ, иҷтимоӣ ва сиёсиро тавассути воситаҳои иттилоотӣ баррасӣ кардан имконпазир аст. Имрӯз раванди истеҳсолотро танҳо бо роҳи татбиқи намудани воситаҳои коммуникатсионӣ идора кардан имконпазир аст. Аксари муҳаққиқон бар он боваранд, ки ҷомеаи иттилоотӣ ҳанӯз аз солҳои 50-уми асри XX дар давлатҳои Аврупои Ғарбӣ, ИМА, Канада ва Чопон ба амал омадааст. Баъдан ин раванд дар кишварҳои дигар зина ба

зина мавқеи устувор пайдо намуда, дигаргуниҳоро дар ҳамаи бахшҳои ҳаёти сиёсату иҷтимоӣ ба миён овардааст. Имрӯз новобаста аз он ки кишварҳо дар кадом пояи иқтисодию иҷтимоӣ қарор доранд, таъсири технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар ҳамаи онҳо ба назар мерасад. Ҳамин аст, ки имрӯз таъсири амиқи воситаҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар ҳамаи соҳаҳои иқтисодию иҷтимоии онҳо ба назар мерасад. Имрӯз давлатҳои ташаккулёфта ҳамаи равандҳои истеҳсоли ва иқтисодию сиёсии ҳешро тавассути воситаҳои иттилоотӣ ва пеш аз ҳама дар заминаи татбиқи низомҳои иттилоотӣ дар иқтисод, идоракунии равандҳои сиёсату иҷтимоӣ, хизматрасонӣ, нақлиёт, саноат омӯзишу парвариш, тандурустӣ ва амсоли ин ба роҳ мондаанд. Татбиқи чунин низомҳо боиси он гардидааст, ки дар самти муносибатҳои истеҳсоли, иҷтимоӣ, инчунин муносибатҳои сиёсӣ ва ахлоқии ҷомеаҳо таҳаввулот азиме ба миён ояд, ки инҳо маҳз хусусиятҳои хосси ҷомеаи иттилоотӣ ба ҳисоб мераванд. Аз солҳои 50-уми асри XX инҷониб масъалаи ҷомеаи иттилоотӣ аз ҷониби олимони соҳаҳои гуногуни илм мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Ба омӯзиши ин масъала олимони Ғарб таваҷҷуҳи бештар зоҳир намуда, дар таҳқиқи паҳлуҳои гуногуни он саҳми арзанда гузоштаанд. Пеш аз ҳама, дар ин самт олимони амрикоӣ Дэниел Бел, Элвин Тоффлер¹ ва олими испаниягӣ Мануэл Кастелс² таҳқиқоти арзишманд анҷом додаанд. Асарҳои олимони мазкур аввалин иқдоми илман асоснок намудани ҷомеаи навин буданд, ки дар шакли ҷомеаи иттилоотӣ зоҳир гардидаанд. Инчунин, дар самти омӯзиши хусусиятҳои бевоситаи ҷомеаи иттилоотӣ олими рус Владислав

¹ Ниг.: Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д.Белл. – М.: Academia, 1999. – 956 с.; Тоффлер Э. Третья волна / Э.Тоффлер. – М.: Изд-во АСТ, 1999. – 784 с.

² Ниг.: Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М., 2000. – 606 с.; Кастельс М. Галактика Интернет: размышления об интернете, бизнесе и обществе. Пер. с англ. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.; Кастельс М., Химанен П. Информационное общество и государство благосостояние: Финская модель / Пер. с англ. А.Калинина, Ю.Подороги. – М.: Логос, 2002. – 219 с.

Иноземцев¹ низ саҳми арзанда гузоштааст. Дар Шарқ бори аввал ба омӯзиши ҷомеаи иттилоотӣ олимони машҳури Ҷопон Ё.Масуда ва Ю.Хаяши машғул гардидаанд. Ё.Масуда асареро зери унвони «Ҷомеаи иттилоотӣ ҳамчун ҷомеаи постиндустриалӣ» нашр намудааст². Андешаҳои Д.Бел, Э.Тоффлер, М.Кастелс, В.Иноземцев, Ё.Масуда ва Ю.Хаяши дар раванди ташаккули ҷомеаи мутамаддин заминаи хуб фароҳам оварда, концепсияҳои классикии ҷомеаи иттилоотиро ташаккул додаанд.

Яке аз моделҳои асосӣ модели муҳабироти коммуникатсионӣ ба ҳисоб меравад, ки он аз тарафи донишманди Э. Тоффлер дар китоби «Мавҷи сеюм» асосҳои онро баён намуда буд. ³ Ин пажӯҳишгар сараввал баъзе ҷузъиёти ояндаи инқилоби илмиву техниро дар китоби аввалаи худ бо номи “Футуршок” ифода намуда буд. ⁴ Маҳаки асосии ин ҷараёно селай зиёди қавии ахбор, ки тариқаи нармафзорҳои мураккаби компютерӣ ифода гардида, он тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ва сайтҳои интернетӣ дастраси омма гардонида мешуд, фарогир буд. Ин модел имрӯз яке аз асоситарин модели таъсиргузори воситаҳои ахбори оммавӣ ба ҳисоб меравад. Дар ҷомеаи ахбори имрӯза, ки иттилоот маҳаки онро ташкил медиҳад, тамоми кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон бо оғози инқилоби иттилоотӣ ва компютеркунонию шабакавӣ намудани навҳои гуногуни иттилоъ, аз ҷумла иттилои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ дар он ҷойгоҳ шудааст. Ҷомеаи ахборӣ махсусиятҳои хешро дорад, ки дар он иттилоот ва низомии идоракунии иттилоот ба ҳайси меҳвар қарор мегирад. Он воситаи асосии истеҳсолот дар бозори

¹ Ниг.: Иноземцев В.Л. Расколтая цивилизация / В.Л.Иноземцев. – М.: Наука, 1999. –740 с.; Иноземцев В.Л. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – 640 с.; Белл Д., Иноземцев В.Л. Эпоха разобщенности: размышления о мире XXI века. –М.: Центр исследования постиндустриального общества, 2007. – 304 с.

² Ниг.: Masuda Y. The information Society as Post-Industrial Society. Wash. -1981.-171p.

³ Ниг.: Тоффлер Э. Третья волна. -Москва: АСТ. -2004. -781 с.

⁴ Ниг.: Тоффлер Э . Шок будущего. -М.: АСТ. -2008. -560 с.

дохилию берунӣ гашта, рақобатпазирии корхона ва кишварҳоро таъмин менамояд.

Дар ин ҷомеа моликияти зеҳнӣ ба шакли асосии моликият табдил мегардад ва дар рақобат барои ҷои аввал дар ҷаҳон сатҳи рушди инфрасохтори иттилоотӣ ва саноати иттилоотонидашуда мегардад.

Ҷомеаи ахборӣ ва инфрасохтори он ба ҳама кас имконияти дастрасӣ ба ҳама гуна сарчашмаҳои хабариро муҳаё менамояд. Меъёрҳои нав барои арзёбии сатҳи ҷомеа шумораи компютерҳо пайваستшавӣ ба интернет, телефонҳои мобилӣ ва аз ин қабил фановариҳо онро таъмин месозанд. Ҷомеаи иттилоотӣ имкон фароҳам овардааст, то дар асоси конвергенсияи технологӣ (муттаҳидсозии телекоммуникатсионӣ, компютер, асбобҳои электронӣ, аудиовидеоҳо, шабакаҳои телевизионӣ) ба вуҷуд омада дар як вақт амал намоянд. Ин раванд ҳанӯз аз солҳои 80-90-уми қарни гузашта шурӯъ шуда, то ҳанӯз ба суръати ниҳоят баланд идома дорад.

Бояд қайд кард, ки ҷомеаи иттилоотӣ ва махсусиятҳои он имрӯз дар доираи як кишвар ё чанд кишвар маҳдуд набуда, он ҳоло хусусияти фарогир ва ҷаҳониро ба вуҷуд овардааст, ки ин хусусиятҳоро метавон дар омилҳои зайл мушаххас намуд: иқтисоди иттилоотии ҷаҳон, фазои ягонаи иттилоотии ҷаҳон, сохтори ҷаҳонии иттилоот, рушдҳои низоми қонунгузорӣ ва ҳуқуқӣ дар соҳаи иттилоот. Бо назардошти ишораҳои дар боло шуда, ки ҷомеаи иттилоотӣ хусусияти ҷаҳонӣ дорад ва он навъе аз тамаддуни навини инсонӣ аст, ки мо дар сарғаҳи он қарор дорем, имрӯз наметавон ба хоҳири бархурдҳои иттилоотӣ ва пахшу нашри ахбори гуногун, ки шояд иддае аз онҳо бар алайҳи воқеияти рӯз бошанд, ба таври кулӣ аз истифодаи интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ даст кашид. Баръакс ин раванд моро водор месозад, ҷиҳати ҳифзу ҳимояти манофеи миллии кишварамон аз тадбирҳои муассир кор

гирифта, рушди чунин навъи технологияҳоро дар кишвар тақвият диҳем ва дар баробари раванди имрӯзаи ҷаҳонӣ қарор бигирем. Барои расидан ба ин ҳадаф бояд иддае аз тадбирҳое андешида шаванд, ки онҳо тавонанд фазои иттилоотиро бо ахбори дурусту саҳеҳ пур намоянд. Яъне ҳар қадар дар сомонаҳо иттилоот аз лиҳози маънавӣ, тарбиявӣ ва ғоявӣ бештар бошанд, дар намоишҳои телевизионӣ ахбори фарҳангӣ ва амсоли ин бештар бошад, фазо метавонад қавитар бошад ва нафари ба фазо воридшаванда метавонад аз он ниёзҳои хешро қонеъ намояд. Вале дар сурати набудани чунин сомонаҳо ӯ ҳатман ба думболаи сомонаҳое меравад, ки ниёзҳояш дар он ҷо таҷассум ёфтаанд.

Дар замони муосир рушду инкишофи давлатҳои олам аз рушду инкишофи инфрасохтори иттилоотии ин мамлакатҳо вобаста мебошад. Аммо чунин дастоварди инсоният дар баробари таъмин намудани рушду инкишоф, инчунин як қатор мушкилиҳоро ба вуҷуд овардааст. Пайдоиши таҳдиду хатарҳои замони муосир низ, аз пешрафти илму техника ва технологияҳои муосири иттилоотӣ вобаста мебошанд. Зеро ҳар як технологияи нав метавонад дар ду самт–ҳам ба фоидаи инсоният ва ҳам бар зарари ӯ истифода бурда шавад. Рушди технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ дар аввал бо мақсади таъмин намудани пешрафти соҳаҳои гуногун амалӣ гардида бошад ҳам, аз ҷониби дигар, нерӯҳои таҳрибкор онро барои амалӣ намудани мақсадҳои сиёсӣю иқтисодии худ ба таври васеъ истифода менамоянд. Дар миёни хавфу хатарҳое, ки аз рушди илму техника ва технологияҳои иттилоотӣ вобастаанд, кибертерроризм ва киберэкстремизм падидаҳое мебошанд, ки дар заминаи истифодаи технологияҳои иттилоотии замони муосир зоҳир мегарданд ва ба амнияти миллии мамлакатҳои алоҳида таҳдид менамоянд. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз таҳдиди чунин хатар дар канор буда наметавонад. Имрӯз раванди рушди ҷомеаи иттилотӣ ду навъе аз

хатарҳоро ба миён овардааст, ки яке кибертероризм ва дигаре киберэкстремизм ба ҳисоб меравад. Ҳар ду навъи ин гуна ҷиноятҳо тавассути иттилот ва шабакаҳои иҷтимоӣ ба роҳ монда мешавад.

Имрӯз ғоҷеъабортарин ҳаводиси ҷаҳонӣ дар кишварҳои мусалмоннишин сурат мегирад, ки омили асосии он бо роҳи сиёсикунонии бовару эътиқодҳои мардум аз он хамчун абзори идоракунии ва дар зери нуфуз қарор додани мардумони ин кишварҳо барои доираҳо ва қудратҳои муайяни ҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад. Ҳаводиси нигаронкунандаи ҷаҳони мусулмонӣ аз қабилҳои ҳодисаҳои марғи ҳазорон одамони бегуноҳ ва муҳоҷирати миллионҳо мумулмонон аз Ироқи Сурия ва кишварҳои дигари мусалмоннишин, марғи кӯдакони маъсум ва садҳо нафар мусулмонони бегуноҳ аз дасти пайравони ДИИШ-у Толибон ва дигар гурӯҳҳои «ҷиҳодӣ», ки ҳама дар зери шиорҳои исломӣ рух медиҳанд, бо дасти нафароне ки худро ҳомии дину оин эълон дошта, аз «Исломи ноб» ҳарф мезананд, ҳар фарди огоҳу бедори сайёраи Заминро такон дода ба андешидан водор менамояд. Ин ҳаракаҳои ба ном исломии ифротгаро ҳоло торафт хусусияти фаромиллӣ касб намуда истода, ширкати ҷавонони кишварҳои гуногуни мусалмоннишинро ба худ ҷалб намудаанд.

Тибқи маълумоти расмӣ шумораи муайяни шахрвандони Тоҷикистон, махсусан ҷавонон, дар ҷангҳои Ироқи Сурия ва Афғонистон, дар ҳаёти гурӯҳҳои террористӣ иштирок намудаанд, ки ин ҷомеаи моро низ нигарон намудааст.

Имрӯз яке аз роҳҳои мағзшӯӣ ва ҷалби ҷавонон ба сафи гурӯҳҳои террористӣ тавассути технологияҳои иттилотиву коммуникатсионӣ сурат мегирад. Ин ҳам аз истифодаи фазои маҷозӣ бар меояд, ки аксари мубаллиғони гурӯҳҳои террористӣ бо шакли навъу барчаспу қолаби дигар ворид шуда ба мағзшӯии ҷавонон мепардозанд. Масъала ин аст,

ки вақте барои бароварда кардани ниёзҳои хеш фард наметавонад ахбори дастрасро аз сомонаҳои иттилоӣ пайдо намояд, ба истифода намудани сомонаҳои гурӯҳҳои террористию экстремистӣ, ки бо барчаспҳои исломӣ амал мекунанд, рӯ меорад, аз қабилӣ Ҳизб-ут-таҳрир, Ҷамоати Ансуруллоҳ ва ғ.

Ҷаҳони муосирро бе интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ тассавур кардан ғайриимкон аст. Шабакаҳои иҷтимоӣ дар раванди демократикунонии ҷомеаи муосир нақши бориз доранд ва айни замон он ҳамчун яроқи пурқуввати идеологӣ метавонад ба ин ё он гурӯҳ хизмат намояд. Мубаллиғони гурӯҳҳои террористӣ ин яроқи муосирро васеъ истифода бурда, сафҳои хешро аз ҳисоби муҳоҷирони меҳнати Осиёи Миёна ва ҷавонони ин минтақа зиёд менамояд. Бояд зикр намуд, ки аксари пайвастшудагон тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ба сафи гурӯҳҳои террористӣ, муҳоҷирони меҳнатӣ мебошанд. Ин ҷо суоле ба миён меояд, ки чаро маҳз муҳоҷирон зуд мағзшӯӣ шуда ба сафи ин гурӯҳҳо мепайванданд. Ин ҷо аз назари равонӣ вақте муҳоҷир ба шабакаи иҷтимоӣ ворид мешавад, вай меҳодад эҳсоси ғарибии хешро бартараф созад ва бадин роҳ сомонаҳоро ҷустуҷӯ менамояд, то ниёзҳои ӯро бароварда созанд. Дар ин маврид, агар сомонаҳои иҷтимоии фарҳангиро, ғанӣ аз афкори рангин ва дархури худ намеёбад, маҷбур мешавад ба сомонаҳое рӯй оварад, ки тавонанд ниёзҳояшро бароранд ва эҳсоси ғарибиро барои ӯ ҷуброн созанд.

Табиист, ки дар чунин маврид сомонаҳои динӣ худро ба намоиш дармеоваранд ва ба фазилатфурӯшӣ мепардозанд. Дар шабакаҳои иҷтимоӣ бахусус, дар форумҳои динӣ ягон масъали доғи ҷамоаи муслимин бардошта шуда, минбаъд медиаторҳо фардҳои ширкат кардари омӯхта онҳоро ба сафҳои хеш меҳонанд. Парвиз Набиев яке аз он нафаронест, ки ба воситаи интернет ба доми мубалиғон ДИИШ

афтода аст. «Ў иброз менамояд, ки ҳама аз шунидани дарсҳои динӣ дар сомонаҳо шуруъ гардид»¹ Ба воситаи видеоконференсияҳо бо ҳамфикронаш, ки дар Сурия қарор доштанд мулоқот намуда, оқибат озими Сурия мешавад. Баъд ўро таълими психологӣ ва идеологӣ дода ба сафи ДИИШ қабул намуданд. Масалан, «тибқи иттилои Прокуратураи генералии Тоҷикистон шаҳрванд Бобохонов ҳангоми муҳочират дар шаҳри Санкт-Петербурги Руссия тариқи шабакаҳои интернетии «Одноклассники», «Вайбер» ва «Зелло» бо маводи таблиғотии ташкилоти экстремистии террористии бо ном «Давлати Исломӣ» шинос шуда, онро қабулу ҷонибдорӣ намудааст: “Ў аз ҳисоби маблағҳои худаш 8 шаҳрванди Тоҷикистонро барои иштирок дар задухӯрдҳои мусаллаҳона дар ҳайати ин ташкилоти террористӣ ба Сурия равон намудааст”², ин ҳолат андешаҳои дар боло зикр шударо боварибахш менамояд.

Ҳамчунин қобили қайд аст, ки дар ҷомеаи иттилоотӣ фаъолияти корӣ одатан дар муҳитҳои иттилоотии иртиботӣ сурат мегирад ва он дар худ хусусиятҳои вертуалӣ ё маҷозиро ба вуҷуд меоварад. Ҳамин аст, ки имрӯз дар баробари воситаҳои иттилоотӣ ҷойгоҳи асосиро интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ ташкил медиҳад. Дар ин шабакаҳо, ки фард тавассути компютер ё телефони ҳамроҳи худ ворид мешавад, ҳарчанд он дар фазои воқеӣ нест, вале таҳти таъсири фазои вертуалӣ қарор мегирад. Агар ин вазъро аз лиҳози ҳузури фард ба фард ва ё таъсири иҷтимоӣ ба фард бингарем, мебинем, ки вазъияти мазкур сирф аз диди воқияти вертуалӣ сурат мегирад, ки ҷавон ҳангоми ворид шудан ба ин шабакаҳои иҷтимоӣ ҳузури маҷозиро ба ҳайси ҳузури воқеӣ қабул менамояд ва худ ҷузъе аз робитаи маҷозӣ ё вертуалӣ қарор мегирад.

¹ В рай через Skype: как таджиков вербуют в ИГИЛ// <http://www.kavpolit.com/blogs/g1alg1ayche/33635/> [дата доступа: 25.02.2021]. Электронный ресурс.

² Бобохонов судашуда 15 сол гирифт//<http://tajikistantimes.tj/tajikistan/bobohonov-sud-shuda-15-sol-girift/> [Санаи мурочат: 15.06.2021]. Манбаъи электронӣ

Бояд қайд кард, ки дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва сомонҳои интернетӣ ҳазорон нави ахбор мавҷуданд, ки баъзе аз онҳо дорои сарчашмаи хабарӣ буда, аммо иддае дорои ҳеҷ гуна сарчашма нестанд ва иттилооти ному васоқ ба ҳисоб мераванд. Аз тарафи дигар чунин ба назар мерасад, ки рақобатҳои байни кишварҳо, ҳизбҳои сиёсӣ ва гурӯҳҳои ба ҳам муҳолиф тавассути созмондиҳӣ ва ширкат дар фазои таъсиргузори иттилоотӣ ба вуқӯъ меояд.

Мафҳуми «воқеияти виртуалӣ» ва ҳамаи он чизе ки ба он муносибат дорад, пас аз пайдо шудани компютерҳои фардӣ ва шабакаи интернетӣ васеъ паҳн гардида шуҳрат пайдо кард. Бояд зикр намуд, ин мафҳум ҳанӯз дар аҳди қадим дар осори хирадмандони аҳди бостон истифода гардидааст. Масъалаи виртуалӣ дар фалсафаи Аврупои Ғарбӣ бо ташаккули фалсафи идеализми объективии Афлотун рабт дорад, ки тибқи он воқеияти атрофи мо танҳо як ҳаёл асту бас, ки зуҳури ҳақиқати Мутлақ ё воқеияти ҳақиқиест, ки дониш дар дарки он очизӣ мекашад. Дар асри XVII илми математика ва табиатшиносӣ, ки маҳакашро тарҷриба ташкил медиҳад, бунёд ёфт кӯшид то тасаввуротро доир ба манзараи умумии олам дигар карда ҷаҳонибии дуалистӣ ва дигар тасаввуротҳоро дар бораи воқеият аз байн бардорад.

Дар фалсафаи схоластикӣ мафҳуми веруталӣ пас аз бознигариҳои парадигмаҳои афлотунӣ ва аристотелӣ (*virtus*) баррасӣ гарида: вуҷуд доштани алоқаро байни воқеиятҳое, ки ба дараҷаҳои гуногун тааллуқ доранд ба миён гузоштаанд. Мафҳуми виртуалиро Иоанн Дунс Скот (1266-1308) ҳамчун муносибати байни мавҷудият ва моҳият васеътар шарҳ дода аст. Вай таъкид месозад, ки "... тамоми хосиятҳои "ҳастӣ" виртуалӣ шомили "ҳастиянд ..."¹ Иоанн Дунс Скот Арасту, ки натавонист вуҷуд доштани Офаридгорро собит созад, танқид кардааст,

¹Heim M. The Metaphysics of virtual reality //Virtual reality: theory, practice and promise. Oxford University Press.- 1994.-208p.

аммо зери таъсири афкори ӯ доир ба аввалин объекти зеҳни мо будани ҳастӣ, аз ду ибтидо сарчашма гирифаўтани он, аз он ҷумла аввалин будани ҷомеа ва аввалин будани ҳастии виртуалӣ мемонад”¹. Ҳамин тариқ, барои Иоанна Дунс Скот воқеияти виртуалӣ ин як роҳи муносибат ба ҳастист.

"Воқеияти виртуалии маҷозӣ ин тасавури ва ё ҳаёли набуда, дар ин ҷо мундариҷаи сирф субъективӣ дар назар нест. Воқеияти виртуалӣ (маҷозӣ) вучуд надорад, имкони сабти мавҷудияти воқеии он ғайриимкон аст. Мазмуни виртуалӣ (маҷозӣ) ин набудани сарҳади фаҳмиши ҷудосозии возеҳи нақшаи объективӣ ва субъективӣ будааст.

Маҷозият мутаалиқи модалият буда поягузори асосҳо доништа мешавад. Модалиятро тибқи фаҳмиши виртуалӣ (маҷозӣ) шарҳ дода мешавад, на баръакс. Виртуалӣ - мубрамият ҳамчун муносибати пеш аз тасаввурот доир ба ба низом даровардан вучуд дорад. Азбаски виртуалӣ (маҷозият) ҳастии ғайриимкон аст, яъне он чизе, ки дар раванди таҷрибаи аёнӣ ба даст наомадааст, маҷозият мундариҷаи ниҳониро нисбат ба чизҳои аёнӣ ва мубрам дорост. Виртуалият (маҷозият) ва воқеияти виртуалӣ (маҷозият) ин ду мафҳум як чиз нестанд.

Ҷазои маҷозӣ, ки он дар тамоми муҳити атрофи инсонӣ муосир тавассути воситаҳои технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ ҳукм меронад, дар раванди ташаккули фард ва ҳосилшавии ҷаҳонбинӣ, тарзи муносибати он таъсиргузор аст. Аз ин лиҳоз моро водор месозад то ҷазои маҷозиеро ба миён оварем, ки он тавониста бошад, ҳувияти миллӣ, арзишҳои миллӣ ва тоҷикиятамонро таъмин созад. Яъне яке аз роҳҳои асосии кам кардани шиддати таъсири гуруҳҳои ифротӣ ва мағзшӯии онҳо ин боло бурдани ҳувияти миллӣ ба ҳисоб меравад. Зеро

¹ Гермашова В.А. Понятие “виртуальная реальность” в философском знании//<https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-virtualnaya-realnost-v-filosofskom-znanii/>[дата доступа: 25.06.2021]. Электронный ресурс.

дар раванди имрӯзаи ҷаҳонишавӣ низ танҳо давлатҳо ва миллатҳое метавонанд устувор бимонанд, ки дорои ҳувияти баланди миллӣ мебошанд.

Тавре дар боло ишора гардид, ҷомеаи иттилоотӣ яке аз дараҷаҳои умдаи инкишофи инсоният буда, бо тамоми ҷанбаҳои мусбат ва манфияш хусусияти умумибашарӣ дошта, ҳеҷ як кишвар наметавонад аз он дар канор худро қарор диҳад. Акнун мавзӯ ва мушкилии асосӣ ин аст, ки мо то кучо метавонем дар баробари хатароти физояндаи ҷаҳони итилоотӣ ҷавонони хешро ҳифз кунем ва онҳоро аз шомил гардидан ба равияҳои хусусияти террористидошта ҳифз намоем. Дар ин росто на танҳо барои миллати мо, балки барои соири миллатҳои ҷаҳон танҳо аз роҳи огоҳиву дониш ва боло бурдани ҳувияти миллӣ ин вазъ имконпазир аст. Зеро агар ба дарозии таърих назар афканем, он молмоли ҳаводиси даҳшатборест, ки миллати мо онҳоро пушти сар намудааст ва танҳо вуҷуди ҳувияти миллӣ сабаб гардидааст, то равшангарони соҳибхирадаш дубора аз оташпораҳои сӯхтаву вайронгаронаи юнониву араб ва турку муғул дубора ин миллатро эҳё намоянд.

Нахуст агар аз вожаи ҳувият оғоз намоем, хоҳем дарёфт, ки ин вожа баргирифта аз забони арабӣ буда, муодил ва баробарвазн ба вожаи бедорӣ ва ё огоҳии комили забони тоҷикӣ аст, ки маънии **худ ё худиятро** медиҳад. Аз нигоҳи фалсафӣ бошад ин вожа чизеро нишон медиҳад, ки воқеан он будааст ё ба тарзи дигар дар худ моҳиятеро дорост. Дар воқеъ омил ва ё авомиле, ки боис мешавад, чизеро он чунон ки ҳаст, бишносем ва бидуни он шиносӣ ва моҳияти он чиз тағйир мепазирад, ҳувият мебошад.

Аммо калимаи ҳувият дар забони гуфтугӯиву матбуот ва ё забони рӯзмаррае, ки ба кор мебарем, ба маъниест, ки шиносиро таъйин ва боиси маърифати ҳамаҷонибаи чиз барои мо мегардад.

Хувият ва худшиносиву худогоҳӣ паҳлуҳои гуногуни як истилоҳ мебошанд. Худро шинохтану аз хатсайри зиндагии гузаштагон ва таърихи марзу буми кишвари худ огоҳӣ доштан, аз расму ойин ва ҷашну маъракаҳои суннатии хеш маърифати ҳамаҷониба пайдо намудан афроди огоҳи кишварро ба сӯи комёбиҳову саодатҳо ва пирӯзиҳо ҳидоят мекунад. Заминаи ҳувияту худшиносӣ пеш аз ҳама аз андеша берун меҷаҳад. Чи қадаре ки андешаи фард саҳеҳу мустақим ва бо далелу бурҳон пойдору устувор ва мустақил гардад, ҳамон қадар шинохти худӣ, билохира фарду ҷомеа бомаърифатона истеҳком мепазирад. Чуноне мебинем ҳувияту худшиносии миллиро, ки бедорӣ ва огоҳии комил андаруни он нухуфта мебошад, андешаи миллӣ тобноку боҷило ва мондагор ҷилва медиҳад. Ин ҷо зарур меҳисобем каме ҳувияти миллиро аз дидгоҳҳои илмӣ мавриди баррасӣ қарор диҳем.

Мафҳуми ҳувияти миллӣ яке аз категорияҳои марказӣ дар давлатсозӣ ва шинохти умумиятҳои иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад. Мафҳуми “ҳувият” бо мафҳуми англиси Identity баробар буда, сабаб шудааст то соҳибназарони илмҳои иҷтимоӣ таърифҳои гуногунро дар ин замина ба вуҷуд оварданд. Мафҳуми ҳувиятро ба маънии “чӣ кас будан ва чӣ гуна шиносӣ шудан” ё ба маънии дигар чистӣ ва кистии як фард ё гурӯҳу қавму миллат дар зехни худ баробар доништа ҳамчунин мафҳуми худшиносиро низ ба он баробар арзёбӣ мекунанд. Баҳси ҳувияти миллӣ аз он замон мавриди баррасии илмҳои иҷтимоӣ ва ҷомеашиносӣ гардид, ки дар нимаи дуюми садаи XX, махсусан дар поёни он раванди ҷаҳонишавӣ дар тамоми кишварҳои ҷаҳон махсусан тавассути осон намудани роҳи ба даст овардани иттилоот ва вуруди инсоният ба тамаддуни нав, яъне тамаддуни иттилоотӣ аҳаммияти вижа пайдо намуд. Дар ин раванд, кишварҳои истеҳсолкунандаи иттилоот ва татбиқкунандаи низомҳои иттилоотӣ дар соҳоти гуногуни истеҳсолоту

мудирияти ҷомеа кишварҳои камзарфият ва кам рушд намударо зери таъсири худ қарор доданд.

Вақте гап дар бораи миллат ба ҳайси ташаккула ва умумияти таърихан рушдёфтаи иҷтимоӣ меравад, устухонбандӣ ва муҳраи асосии онро дар ин пайкара ҳувияти миллий ташкил медиҳад, ки онро метавон дар чунин зербиноҳои иҷтимоӣ дарёфт:

1. Таъсири ҳувияти миллий бар тамоми низоми иҷтимоӣ. Дар ин маврид баррасию шинохти ҳувияти миллий аҳамияти худро дар тамоми ҳавзаҳои зиндагии иҷтимоии инсон аз ҷумла дар ҳавзаи фарҳанг, иҷтимоиёт, сиёсат ва иқтисоди ҷомеа фарогир аст. Низоми иҷтимоии ҳар ҷомеа ҳамбастагии фарҳанг, иҷтимоиёт, сиёсат ва иқтисоди як ҷомеаро фарогир аст, ки онҳо низ дар дарозии ҳамзистии инсонҳо ва манфиатҳои муштаракашон шакл гирифтаанд, ки пояи асосии нигоҳдошти муносибат ва равобити гуногуни иҷтимоӣ ба ҳисоб мераванд. Яъне ҳамин вучуди маърифат, шинохт ва худияти милливу иҷтимоист, ки метавонад мардумонро дар фазои ниҳоди ташаккулёфтаи сиёсӣ давлат гирди ҳам оварад ва нигоҳ дорад.
2. Ҳувияти миллий фарогири тамоми хотираи таърихӣ як миллат ва ҳамчунин муаянкунандаи дурнамои рушди иҷтимоии ин миллат ба ҳисоб меравад. Аз ин лиҳоз ҳувияти миллий фарогири гузашта, ҳол ва ояндаи як миллат аст. Яъне он дар худ тамоми хотираи таърихӣ, арзиши таърихӣ, фарҳангӣ ва меросе ки дар тули қарнҳо як миллат ба вучуд овардааст, мавриди назар қарор мегирад. Имрӯзи як миллат дар заминаи таърихи гузаштаи он сохта мешавад. Махсусан бо шинохти дуруст ва қазовати таърихӣ, ки дар гузашта чи камбудҳо ва бартариҳо доштааст ва сабабаби онҳоро равшан сохта

аз онон сабақи таърихӣ бигирад. Дар ин замина дурнамои равшани ояндаи хешро муайян месозад.

3. Мафҳуми ҳувияти миллӣ мафҳуми нави иҷтимоӣ ба шумор меравад ва дар адабиёти илмӣ иҷтимоию сиёсӣ ҷойгоҳи худро дорад. Онро дар сиёсатҳои давлатсозӣ, махсусан дар ташаккули давлату миллатҳо ва таҳкими низоми иҷтимоӣ ба ҳайси яке аз категорияҳои марказӣ истифода менамоянд. Имрӯз миллат ва давлате, ки дар он сатҳи огоҳӣ ва худшиносӣ ҳувияти фардӣ ва миллии бошандагонаш дар дараҷаи баланд аст, пайкараи миллии қавӣ дошта осебпазириаш камтар аст. Дарки баланди масъулияти иҷтимоӣ ва посухпазирӣ дар назди ҳамзамонон ва ояндагон дар онҳо ба назар мерасад ва ҳамчунин ин мафҳум бо мафҳуми манофеи миллӣ саҳт пайваст буда, дуҷуми ҷузъе аз онро ташкил медиҳад.
4. Ҳувияти миллӣ зербинои асосии пешрафт ва худшиносии як миллат ба ҳисоб рафта, тамоми соҳоти гуногуни ҳаёти иҷтимоиро метавонад таҳти таъсири худ қарор бидиҳад. Ҳувияти миллӣ ба мисли оинаи тамомнамои як миллат аст, ки дар он чеҳраи воқеии хешро мебинад, камбудҳои хешро ислоҳ месозад ва худро ба ҷилва дар меоварад.
5. Раванди таҳаввулоти чанд ҳазорсолаи як миллат шебу фарозҳои дар тӯли таърих бавучудода ва амсоли инро муайян месозад ва дар кадом марҳила дар кадом дастовард ва дар кадом марҳила ба футур ва таназзул омадани як миллатро арзёбӣ месозад.

Дар адабиёти илмӣ имрӯза баробари истифодаи вожаи ҳувияти миллӣ ҳамчунин мафҳуми ҳувияти иҷтимоӣ низ мавриди истифода қарор мегирад. Агар ба таърифи ҳувияти иҷтимоӣ, ки фарогири хусусиятҳои вижаи як иҷтимоъ дар давоми мавҷудияти шаклгирии худ аст, назар

афканем онро метавон чунин таъриф кард: Ҳувияти иҷтимоӣ дар куллитарин мафҳуми он ба ҳудогоҳии як шахс дар робита бо дигаре ишора дорад. Бо вучуди ин дар раваншиносии иҷтимоӣ бо як мафҳуми хоста, яъне ҳудогоҳӣ дар чорчӯби узвияти як фард дар гурӯҳҳои иҷтимоии мухталиф далолат мекунанд. Ин вожа бештар ба мафҳуми иҷтимоии худ таъкид меварзад, ки таҷрибаи афродро аз назари иҷтимоӣ ва тааллуқият ба он ташхис медиҳад ва бештар дорои хусусияти умумии афрод аст, нисбат ба хусусияти фардии онҳо.¹

Баъзе соҳибназарон вижагии аслии миллатро мавҷудияти созмони сиёсӣ ва ваҳдати мардум дар пазириши он низоми сиёсӣ медонанд. Бинобар ин таквини миллат мусталзими таквини давлат ва созмони сиёсӣ аст ва касоне ки дар даруни ин низоми сиёсӣ зиндагӣ мекунанд, як миллатанд. Дар воқеъ чунин назме маслиҳатҳои муштараке байни онон падида меоварад ва эҳсоси таалуқу вафодорӣ ба ин низом сомони хоссе мегирад.

Дар бобати ҳувияти милли низ баҳсҳо хело зиёданд ва баъзеҳо аз муҳақиқон онро танҳо марбут ба даврони нави башар медонанд ва далели аслиашон таъсиси давлатҳост, ки пас аз озодшавӣ аз мустамлика ба вучуд омадаанд. Дар ҳақиқат ҳувияти милли ба вучуддорандаи миллатҳо пас аз ҷанги ҷаҳонии аввалу дуввум дар кишварҳои муайяни ҷаҳон аст. Яъне ин ба он мазмун аст, ки баъзе аз ҳувиётҳои ҳувиётҳои сохта буда, барои даврони пас аз истеъморӣ давлатҳои муайяне таъсис додта шуданд ва ба онҳо ҳувиётҳои муайяне бар асоси умумиятҳои фарҳангӣ, забонӣ урфу одат ва амсоли ин ба вучуд оварда шудаанд. Масалан, агар ба Ҳинду Покистон назар афканем, ин ду сарзамин аз лиҳози умумиятҳои забониву фарҳангӣ ва муштаракоти зиёде дорои як таърих ва як хотираи таърихианд, вале пас аз тақсим кардани онҳо ба

¹ Ниг.: Kuper A., Kuper J. The Social Science Encyclopedia, 2-nd Edition . London and Newyork: Routltdge.- 1994.- p. 789.

давлатҳои алоҳида танҳо манфиатҳои сиёсӣ ҳастанд, ки онҳоро ба ҳувиёт тақсим кардаанд. Ҳувиёте ки дар Покистон табиғ мешавад як ҳувиёти сиёсӣ аст, на як ҳувиёти таърихӣ, зеро ин сарзамин бахше аз шабаҳқораи Ҳинд аст¹.

Дидгоҳи дигар пайдоишу идоматёбии миллатҳоро дар омилҳои фарҳангӣ нухуфта медонад ва забонро омили бартар дар ин миён аз омилҳои дигар медонад. Дар ин мавзӯ, ки ҳувиёти миллии чист ва чи гуна муҷиби таҳаввули асосӣ дар ҷомеа мешавад, баъзе аз посухҳо ба ин пурсиш аз сӯи Гарднер матраҳ шудааст. Аз назари Гарднер як миллат ба василаи фарҳангу забони хоси он шакл мегирад. Дар баробари ин ҳамчунин ташрифоту одоби мансабӣ, русуму одоби зиндагии рӯзмарраи мардум, дostonҳо, фарҳанг, боварҳои маҳаллӣ, афсонаҳо ва боварҳои омма низ дар шаклгирии як ҳувиёти миллии муҳим ҳастанд. Аз назари вай муҳимтарин омили фарҳангӣ ин забон ба ҳисоб меравад, ки ба воситаи он дostonҳо, афсонаҳо ва боварҳо ҷилвагар мешаванд. Чуноне ки чорҷӯби аслии ҷомеаи инсонӣ аз тариқи нимодҳо, символҳои фарҳангӣ ва забон шакл гирифтааст. Ба унвони намуна забон танҳо як имкони аввалия барои барқарор кардани иртибот нест, балки вазъияте аст, ки ба воситаи он иттилоот ва огоҳии лозимро перомуни он чи меандешем, он чи тасаввуру таҷриба мекунем ва хутути аввалияи худогоҳӣ перомуни даркамон аз ҳаёт ва равишҳову тариқи ин огоҳиро ба мо нишон медиҳад².

Баъзе аз муҳаққиқон бар он андешаанд, ки мафҳуми миллат танҳо дар боварҳо ва андешаи субъект мавҷуданд на бештар аз он. Милллар низ чунин меандешад, ки миллатҳо чизе берун аз боварҳо ва андешаҳои афрод нестанд. Монанди боварҳое, ки дар мавриди вулқонҳо, филҳо ва

¹ Ниг.: Kuper A., Kuper J. The Social Science Encyclopedia, 2-nd Edition . London and Newyork: Routltdge.- 1994.- p. 789. C.256.

² Ниг.: Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта = Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligence. -М.: «Вильямс».- 2007. -512 с.

анвои гуногуни ҳайвонот вучуд доранд. Ба ин тафовут, ки таъини малокҳо барои оташфишонҳо бар рӯи курраи замин осон менамояд. Аммо малокҳои шиносӣ ва тақсимбандии миллатҳо мушкилу печида аст. Ин печидагӣ бештар ба ин далел аст, ки бовари афрод дар таърифи миллат тааллуқ дорад. Ин таҳхис ва тасаввур аз худашон ба унвони як миллат кори осоне нест.¹

Реном мегӯяд: миллат ба мисли фард натиҷаи ниҳони гузаштаи тӯлонии талошу фидокорию аз худ гузаштагӣ аст. Аз миёни ҳама оинҳо оини ниёкон машруҳтар аст. Чун аз ниёкони мо он чизе сохтаанд, ки акнун ҳастем. Гузаштаи таърихӣ, мардони бузург ва шукӯҳу азамати онон сармояи иҷтимоие аст, ки бар мабной он метавон як идеяи миллиро бунёдгузорӣ кард².

Агарчи масъалаи асосии ҳувиат ин посух чустан ба саволи ман кистам собиқаи дерина дорад ва дар осору навиштаҳои донишмандону андешамандони гузашта инъикос ёфтааст, аммо ин мавзӯ дар абъоди мухталиф яке аз асоситарин баҳсҳои асри модернизм ба ҳисоб меравад. Ҳар гоҳе ки сухан дар бораи мафҳуми “мо” пеш меояд баҳси ҳувиат матраҳ мешавад. Бояд қайд кард, ки дар баробари мафҳуми мо антоними ин мафҳум мафҳуми дигарон пеш меояд ва ба воситаи мафҳуми мо хусусият, вижагӣ бартарияту тафовут ва ҷамбаҳои мусбӣю манфии “мо” таъйин карда мешавад. Баррасии ҳувиати миллий яке аз баҳсҳои аст, ки дорои аҳамияти таърихӣю сиёсӣ ва ҷомеашиносии фаровоне аст. Ҷиҳати таърихӣ ин падида дар раванди ташаккули ҷомеа шакл гирифта аз тағиру таҳаввулоти таърихӣ таъсир пазируфта аст. Аз тарафи дигар ҳар ҳувиате ки имрӯз дар ҷомеа ва миёни гурӯҳҳои иҷтимоӣ мушоҳида мешавад, баргирифта аз ҷараёнҳои таърихӣю даврҳои мухталиф аст. Аз

¹ Ниг.: Miller D. Citizenship and National Identity. Cambridge: Polity.-2000.-. P.25

²Ниг.: Смит Э. Национализм и модернизм: критический обзор теорий современных наций и национализма. М.: Праксис. -2004. С.54.

назари ҷомеашиносӣ ҳувиати миллӣ ба ин лиҳоз аҳамият дорад, ки яке аз омилҳои муҳими ба ҳамоардани гуруҳҳои мухталиф дар ҳар ҷомеа ба ҳисоб меравад. Ҳамин аст ки ҳар андозае як миллат аз ҳувиат маҳкамтар бархурдор бошад, ҳамон қадар мустаҳкамтар ва пойдортар хоҳад гардид.

Худшиносии миллӣ низ то андозае ифодагари маъно ва моҳияти ҳувиати миллӣ аст. Худшиносии миллӣ аз ду мафҳум бармеояд – худшиносӣ ва андешаи миллӣ. Яъне он сараввал мутаалиқи фард аст ва баъдан таалуқияти фардро ба умумияти иҷтимоӣ равшан месозад. Тавре дар боло ишора гардид фард дар доираи раванди иҷтимоишавӣ ба шинохти худ муҳити сунъии аз тарафи инсон сохта шуда, яъне ҷомеаи хеш огоҳӣ пайдо менамояд. Ба вучуд омадани огоҳӣ низ раванди дурударози ба ҳам таъсиррасонии объекту субъект аст, ки он низ дар як они воҳид ҳосил намешавад. Аслу решаи худшиносӣ низ бармегардад ба хосияти ҷусторгарӣ ва пурсишгарии инсон ва пурсишҳое аз қабили он ки ман кистам? Аз куҷо омадаам? Гузаштагони ман чӣ касоне будаанд? Арзишҳои онҳо кадом аст ва инсонҳо тавассути ин ҷустор ба хотираи таърихии қавмиву миллии хеш пайваст мешаванд. Аз ин лиҳоз метавон худшиносиро дар ду дараҷа мавриди баррасӣ қарор дод, сараввал дар дараҷаи фардӣ ва баъдан дар дараҷаи иҷтимоӣ. Дар дараҷаи фардӣ саравал фард худро ва имкону истеъдодашро мешиносад ва дар дараҷаи иҷтимоӣ таалуқият ба иҷтимоъ ва умумиятҳои таърихиву арзишҳои маънавиро маърифат месозад.

Худшиносӣ – шинохтани хусусият ва имкону вазъ ва воқеияти фард ва дарки мақоми худ дар ҷомеа, вазифаҳои ҳуқуқҳо ва масъулияти иҷтимоиву таърихӣ ва миллии фард аст.

Ҳанӯз ҳазорон сол қабл яке аз файласуфони Юнони қадим Суқрот, ки ба таҳқиқи масъалаи инсон пардохта буд, вазифаи аввалини ӯро

чунин баён намудааст: «Худро бишнос». Дар ҳақиқат фарде, ки ҳудашро нашинохтааст, инсони комил шуда наметавонад ва ўро дигарон ҳам наметиносанд, қадру қимат ҳам надорад. Ҳама гуна худшиносӣ аз худшиносии фард ба вучуд меояд. Фарде, ки аз худ аз имконоти худ аз вучуди таърихии худ ҳамчун умумияти иҷтимоӣ огоҳ аст он метавонад худшинос бошад. Ба ин маънӣ, ки ҳама гуна шинохт аз зеҳн ё шуури фард оғоз меёбад ва баъдан он ба шуури ҷамъиятӣ роҳ пайдо мекунад. Барои боло рафтани ҳувияти як миллат зарур аст то афроди он соҳиби хирад ва огоҳии баланди илмиву иҷтимоӣ ва фарҳангиву сиёсӣ бошанд.

Вобаста ба ин таҳлил низ миллат ҳам бояд ҳудашро бишносад. Миллат чун аз маҷмӯи равобиту муносиботи гуногуни муштараки афрод ба вучуд меояд, пас он низ ҳар қадаре агар афродаш огоҳу худшинос бошанд, ҳамон қадар пайкараи ин миллат метавонад қавӣ гардад.

Худшиносии миллӣ – синтези шинохтани ҷараёни ҳаёти миллӣ, дараҷаи инкишофёфта ва элементи махсуси шуури миллӣ мебошад.

Худшиносии миллӣ дар таърифи муфассалтараш – аз ҷониби фард бо шакли миллӣ шинохтани робитаҳои ҷамъиятӣ, шинохтани мансубияти худ ба умумияти муайяни миллӣ – этникӣ, шинохтани ягонагии худ бо ҳамин миллат мебошад. Ин гуна фаҳмиши ҳар як фард натиҷаи таъсири муҳити миллӣ, умумияти забон, ҳудуд, хусусияти равонии миллат мебошад¹.

Тавре дар боло ишора гардид тамаддун ва ҷомеаи муосир тамадуни иттилоотӣ буда, дар он муҳимтарин нақшро иттилот дорад, ки ин раванд хос ба як давлат набуда, он имрӯз хусусияти умумиинсонӣ ва ҷаҳонӣ касб намудааст. Дар чунин шароит фард низ шахсият ва худшиносиву ҳудогоҳияш таҳти таъсири муҳити беруна махсусан муҳити иттилотӣ сурат мегирад. Вақте ин равандро бо ҷомеаи суннатӣ мавриди

¹Ниг.: Гаффорова М. Шуури миллӣ// Назарияи Ваҳдат: Маърифати иҷтимоии ваҳдати миллӣ: масъалаҳо, ҳолат ва дурнамо. Қисми 1. Душанбе: Дониш. -2012. –С.83

муқоиса қарор медиҳем, хоҳем дарёфт, ки собиқан афрод иттилоотро танҳо тавассути китобҳо баъдан тавассути рӯзномаву маҷаллаҳо мегирафтанд. Дар замони пайдоиши радио ва густариши телевизион ин вазифа то андозае бар дӯши онон буд. Ҳоло бошад дар баробари ин ҳама шабакаи ҷаҳонии интернет, рӯзномаву маҷаллаҳои интернетӣ, радио ва телевизионҳои интернетӣ бар онон афзудаанд. Аз ҷониби дигар, тавре дар боло ишора гардид имрӯз дар баробари муносибат ва равобити бевоситаву рӯёру, ҳамчунин равобиту муносибати локаливу маҷозӣ ба таври густурда паҳн мегардад, ки он дар раванди ташаккули шахсияти солим ва навъи ҷаҳонбинии вай таъсиргузор аст.

Дар ҷаҳони имрӯз иттилоърасонӣ яке аз шеваҳои асосии баланд бардоштани маърифати иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад ва он тавассути рӯзномаю маҷалла, шабакаҳои радиою телевизионӣ ва сомонаҳои интернетӣ ба амал бароварда мешавад. Муҳиммияти расонанигорӣ он аст, ки то чӣ андоза метавонад афкори дуруст ва аз лиҳози илмӣ санҷидашударо ба мардум ироа дорад. Ҳамин аст, ки расонанигорӣ ба ҳайси яке аз муҳимтарин воситаҳои идоракунии ҷомеа низ ба ҳисоб меравад. Ҳар қадар агар иттилоъ дақиқ, илман асоснок ва ба воқеият баробар бошад, ҳамон андоза метавонад ба зеҳнияти мардум таъсиргузор бошад ва онҳоро дар рӯҳияи дунявият ва шинохти воқеии ҷаҳон ва ҳаводиси он савқ бидиҳад. Баръакс, ҳар қадар агар матлаби банашррасида ё тавассути шабакаҳои гуногуни радиою телевизионӣ пахшшаванда аз доираи маърифати илмӣ дуртар бошанд ва фарогири афкоре бошанд, ки аз бовармандӣ маншаъ гирифта бештар баёнгари афкори хурофотию таассубзада бошанд, ҳамон қадар ба хонанда шунаванда ва бинанда таъсири манфии хешро мегузоранд. Дар аксар аз кишварҳои ки сатҳи пасти маърифати илмӣ амал менамояд, дар онҳо бештар ҳамин вазъ хос аст. Яъне дар радиою телевизион, сомонаҳои

интернетӣ аксаран маводе ба нашр мерасад, ки онҳо бештар таблиғгари рӯҳияи таассубзадагиву хурофотӣ ва дур аз ҷаҳонбинии илмӣ ба ҳисоб мераванд. Таблиғоти густурдаи чунин афкор тавассути расонаҳои гуногун боиси он мегардад, ки сафи нафарони мутаассиб дар ҷомеа меафзояд. Аз тарафи дигар гурӯҳҳое ки мехоҳанд аз таассубзадагию хурофаандешии мардумон суд ҳосил кунанд, барояшон бисёр сода ва осон аст, ки ба ин восита сафи тарафдорони хешро биафзоянд. Гурӯҳҳои исломгарои муосир маҳз тавассути расонанигорӣ пахши ахбори зидду нақиз, таблиғи густурдаи идеяҳои ифротгароёна аз қабili ҷиҳоду шаҳодат дар роҳи дин, бартар нишон додани дину боварҳои хеш нисбат ба дину боварии дигарон, ҳамчунин таҳаммулнопазирию маҳкум ба нобудӣ намудани нафароне, ки андеша, бовар ва тафаккури дигардоранд, ба амал бароварда мешавад. Мутаассифона, чунин рафтор боиси он мегардад, ки ҷавонон ва гурӯҳҳои ноогоҳи иҷтимоӣ мағзшӯӣ шуда ҳамин гуна афкори муғризу хатарнокро ба ҳайси айният ва ҳақиқат қабул менамоянд ва ба-дин восита умри худу имкони инсонияшонро барбод медиҳанд. Исламгароёни муосир тавассути сомонаҳои интернетӣ дар ҳар шакле вориди амал мешаванд ва бо таблиғи густурдаи ҳадафҳои хеш афкори иҷтимоиро захрогин месозанд. Агар ба умқи амалкардҳои онҳо назар афканӣ, хоҳӣ дарёфт, ки аксар аз амалҳои зиддиинсонӣ, ки анҷом медиҳанд, ба онҳо барчаспҳои динӣ дода аз худ нафареро ба ҷилва меоранд, ки гӯё воқеан ҳам онҳо барои ҳадафҳои поки нигоҳдоштани дину бовари мардум хидматгузор бошанд. Вале ин танҳо як зоҳири фиребест аст, ки аслан бар ҳадафи ғаразнокӣ онҳо ба амал бароварда мешавад. Исламгароён хуб медонанд, ки ҳар қадар ҷомеа таассубзада, хурофотӣ ва дур аз илму маърифату таваккалию тақдигаро ва амсоли ин бошад, онҳо ҳамон қадар метавонанд ҳадафҳои худро бароварда созанд ва аз худ донандаи осмону замин ва пайвандгари

инсону офаридгор ба намоиш дароваранд. Аз ин рӯ, онҳо ҳамеша душмани сарсапти илму маърифат ва ҷаҳонбинии илмианд. Дар тамоми мавъизаҳои хеш кӯшиш ба харҷ медиҳанд то дастовардҳои илмӣ ва шинохти илмӣ ҷаҳонро қачу бемоя ва нодуруст муаррифӣ намоянд ва онро мавриди интиқод қарор бидиҳанд. Аз тарафи дигар исломгароён кушиш доранд бар алайҳи дунявият ва зиндагии инҷаҳонии башар қарор бигиранд. Онҳо яксара тамоми лаззоти инҷаҳониро инкор намуда зиндагии инсониро то андозае пучу бемаъно ва поёнпазир таблиғ мекунанд. Аммо ба ҷои ин ҷаҳони дигар ва ритуалҳои аз қабилӣ биҳишту дӯзах ва амсоли инҳоро дар навиштаву гуфтаҳои хеш ба тарзи ҳамешагӣ мавриди таблиғу ташвиқ қарор медиҳанд. Онҳо баръакс бо чунин таблиғу ташвиқи хеш аҳли ҷомеа аз чораандешӣ нисбат ба мушкилоти табиӣю иҷтимоӣ боз меоранд. Онҳо таблиғгари мустамандӣ, ғайр, бечораҳои ва бо роҳи боварҳои метафизикӣ умру имконоти хешро сафарбар кардани инсон дар роҳи ниёишу хушомад задани қувваҳои мармузи осмонӣ сарф месозанд. Аз тарафи дигар, бо таблиғи афкори пуч инкори ақоид, шинохт ва бовари дигарон аз дидгоҳи хушунатомез вазъиятҳоро ба вуҷуд меоваранд, ки зиндагии дунявии инсонҳоро ба ҷаҳаннам табдил медиҳанд. Яъне ба таври дигар агарчи наметавонанд мардумонро саодатманд созанд, вале метавонанд зиндагии феълии онҳоро дар ин ҷаҳон ба ҷаҳаннам табдил диҳанд, ки намунаи онро метавон дар кишварҳои аз қабилӣ Сурияву Ироқ ва Афғонистон бармало мушоҳида намуд. Дар вазъиятҳои ки онҳо ба вуҷуд овардаанд, ҳазорон ҳазор ба умеди дунёи дигар ҳамдигарро куштаву аз байн бурдаанд ва ҳамчунин ҳазорон нафарро аз падару модар фарзандону пайвандон ҷудо намуда, онҳоро ба садҳо ранҷу азоб гирифтӣ намудаанд. Аз тарафи дигар бо ҳамин гуна идеологияи ҳашин шаҳрҳо ва давлатҳоро осори ҳазорсолаи тамаддуни инсониро аз байн

бурдаанд. Афкори исломгароии муосир на ба манфиати дифои дину мазҳаб ва инсоният аст, балки баръакс ҳадафи асосиаш зидди инсон, бадбахт намудани инсоният ва бо дасти ҳам бо номи дин аз байн бурдани давлату миллатҳои алоҳида аст.

Бо назардошти ин нуқта таблиғоти густурдае ки тавассути расонаҳои гуногун аз тарафи исломгароён дар фазои гуногуни расонаӣ пахш мешавад, аслан бар алайҳи ҷомеа ва ҷиҳати аз байн бурдани инсонҳо равона карда шудааст. Онҳо ҳеҷ гоҳ бо чунин афкор наметавонанд, ки башарро саодатманд кунанд, ғайр аз он ки бовармандонро ба бадбахтӣ ва нобудӣ савқ медиҳанд.

Имрӯз кишварҳои моро зарур аст ки дар самти муқобила ба ин ҷараён аз роҳҳои кор гиранд, ки то тавонанд шиддати таъсири манфии ифротгароӣ ва исломгароии шакли ифротиро камтар созанд. Пеш аз ҳама дар ин раванд бояд ҳар чи бештар ҷиҳати тақвият бахшидани ҳувияти милли, худшиносӣ дар расонаҳо барномаҳои таҳия карда шаванд, ки дар онҳо муҳимияти арзиши зиндагии инсонӣ, нотақрории инсон, арзиши инсон, моҳияти инсон, худшиносӣ ва худсозии инсон бештар таблиғу тарвиҷ шавад. Ҳамчунин анвои гуногуни ҳунар ва офаридагорӣ мавриди таблиғи пайваста дар расонаҳо қарор бигирад. Ҳамчун ин барномаҳои шавқоваре, ки дар онҳо бештар арзиши зиндагии инсон, муҳимияти инсон, эҳсоси ахлоқи баланди инсонӣ ва ҳисси баланди зебоипарастӣ дар онҳо таҷассум гардидааст, ба роҳ монда шавад. Яъне ба тарзи дигар, таърих, адабиёт, санъат ва ҳунар дар баробари хушунат ва нобудӣ, ки аз ҷониби исломгароёни ифротӣ таблиғ мешавад, қарор бигирад. Мусалам аст, ки адабиёти пурғановати тоҷикӣ бо осори гаронмояи хеш тавонистааст дар дарозии таърих бар алайҳи ғосибону бедодгарҳо муқовимат намуда, миллатро аз нобудӣ наҷот додааст. Имрӯз низ моро зарур аст то дар сомонаҳои интернетӣ ҳар

қадар маводи бештареро аз шоирону нависандагони бузургамон бо назардошти мавзӯоте, ки тавонанд завқу салиқаи фардро бар рӯҳияи милливу башарӣ ҳидоят намоянд, паҳн кунем. Сохтани пайкараҳои иттилоотии шоирону нависандагон дар интернет, таҳияи филмҳо дар бораи онҳо ба забони тоҷикӣ, гузоштани шакли қироати муадаби таъсирбахши аудиовизуалии ашъор ва осори онон яке аз роҳҳои асосии боло бурдани худшиносии миллӣ аст. Яъне ин ҷо гап дар сари он аст, ки тамоми воситаҳои иттилоъгирии миллиро, ки дар ташаккули шахсият дорои ҳувияти баланди миллӣ метавонанд таъсиргузор бошанд, аз мавод ва осори миллӣ бой гардонем, то нафаре, ки аз табаияти тоҷик на танҳо аз қаламрави Тоҷикистон, балки аз ҳар нуқоти ҷаҳон, ки ворид шавад дар фазои маҷозиву вертуалӣ ниёзҳои маърифативу маънавии хешро бароварда карда тавонад.

Дар боло бурдани сатҳи худоогоҳии миллӣ нақши арзишҳо хеле муҳиманд. Ин арзишҳои маънавӣ ва ахлоқиву миллианд, ки дар шаклҳои гуногун, аз ҷумла шурӯъ аз тарзи пӯшиши либос ва эҳсоси зебоипарастӣ ва тоза нигоҳ доштани хонаву дар шурӯъ намуда, то арзиши ҳаёгӣ ва вадандӯстонаро фаро мегиранд. Қобили зикр аст, ки арзишҳо ҳам бо тағйирёбӣ ва пешрафти инсоният дигар мешаванд ва ҷойи хешро ба арзишҳои дигар медиҳанд. Аммо иддае аз арзишҳоеанд, ки арзиши олий ба ҳисоб мераванд. Дар ин росто бояд кӯшиш намуд, ки низоми нави арзишҳо бояд хусусиятҳои миллиро инъикос намояд ва он ҷанбаҳои миллатсоз ва дорои ҳувияти миллӣ тақвият дода шуда, бештар мавриди таълиф қарор бигиранд. Ҳамчунин арзишҳои аз ҳама олитарин ҳуди инсон – дар шуури вай ва дар донишу маънавиёташ зухур ёбад. Зеро ҳамаи арзишҳо, сарфи назар аз он ки ба кадоме аз анвои арзиш мансубанд, бояд ба хоҳири инсон ва зиндагонии он равона гарданд, на баръакс.

Бояд дар назар дошт, ки мусиқӣ, шеър, рақс, намоишҳои театрӣ, мудҳои гуногуне, ки инъикоси зебоипарастиро боло мебарад, ҳамчунин маҷмӯи он ҳунарҳое, ки инсон ба хоҳири пурмаъно кардани зиндагии хеш ононро ба миён овардааст, мавриди таблиғи расонаҳо ва сомонаҳои интернетӣ қарор бигиранд. Дар ин росто бояд осори шоирони гузашта, ки ҳамчун мутафаккирони сатҳи ҷаҳонӣ низ ҳастанд, барои онҳо пайкараҳои интернетӣ сохта маҷмӯи осори онҳо ва махсусан он қисмат аз осоре ки ҳисси дунявият, зебоипарастӣ, арзиши олии зиндагӣ ва ҳаёти инсониро таблиғ мекунанд, бештар дар он пайкара ҷой дода шаванд.

Дар ин росто филмсозӣ ва таблиғи арзишҳои милливу инсонӣ тариқаи филмҳо ва ҷой додани онҳо дар контентҳои миллий низ метавонад дар боло бурдани ҳувияти миллий нақш анҷом диҳад. Бояд дар назар дошта шавад, ки филмсозӣ аз филмҳои кӯдаконаву аниматсионӣ шурӯъ намуда, то филмҳои дигар анвоъ дорои ғояи баланди миллий ва инсонӣ бошанд. Ҳамчунин дар ин замина сабту паҳши намоишҳои театерӣ ва дар сомонаву контентҳои миллий ҷой додани онҳо метавонад муассир бошад. Таблиғи ҷашнҳои миллий сар карда аз Наврӯз то дигар ҷашнҳои миллий хусусият, моҳият, ҷанбаҳои инсондӯстӣ ва миллатсозии онҳо бештар дар сомонаҳо ба роҳ монда шаванд. Афзудани шабакаҳои радио ва телевизионҳои миллий ва боло бурдани сатҳу сифати барномаҳои онҳо бо назардошти тақвияти ҳувияти миллий ва манофеи миллий аз асоситарин шеваҳо ба ҳисоб меравад.

Дар ин маврид набояд худшиносии миллиро ба тарзи нодурусти шовинистӣ фаҳмид, зеро дар шароити кунунии ҷаҳон миллатҳо дар ҳамбастагӣ ва равобити ҳамешагӣ қарор дошта, дар табодули байниҳамдигарии модиву маънавианд. Худшиносии миллий тобишҳои хеле зиёд дорад ва муайянкунандаи умумиятҳо низ ҳаст. Меъёри худшиносии миллий ва умуман инкишофи андешаи миллий, ин на танҳо

эҳёи фарҳанги ниёгон, балки андозаи ба арзишҳои умумибашарӣ ворид шудани миллат, муносибати вай ба дигар миллатҳо, яъне шинохтани баробарҳуқуқии дигар халқу миллатҳо, эҳтиром ва шиносӣ бо маънавиёти онҳоро низ дар назар дорад.

Таблиғи густурдаи илму маърифат, ҷаҳонбинии илмӣ тақвият бахшидани он, арзиши илму ҳунар ва офаридгорӣ барои ҷомеаи муосири башарӣ аз авлавиятҳои асосӣ ба ҳисоб меравад. Зеро дараҷаи аввалин огоҳӣ аз хонаву кӯдакистону мактаб оғоз меёбад. Ҷой додани захираҳои зиёди адабиёти илмӣ, таълимӣ ва бадеӣ ба забони тоҷикӣ дар сомонаҳои интернет метавонад боз ҳам барои боло бурдани ҳувияти милли нақшгузор бошад.

Дар баробари таблиғи арзишҳои баланди ахлоқиву зебоипарастӣ, инчунин бояд мавзӯи ватандорӣ ба ҳайси яке аз арзишҳои меҳварӣ дар расонаҳо ва фазои маҷозиву воқеӣ қарор бигирад. Арзиши ватандорӣ дар шароити кунунии ҷаҳонишавӣ барои давлату миллатҳо ниҳоятан зарурӣ ва сарнавиштсоз аст. Он қисми муҳими ҳувияти милли, омили тавоноии муттаҳидкунанда ва ҳифзи мардум дар тамоми таърихи давлатдорӣ мебошад. Ватандӯстиву ватандорӣ, нангу номуси милли аз эҳсоси ягонагии Ватану ҳамватанӣ маншаъ гирифта дар ҳамаи замонҳо одамонро дар мавридҳои мушкилтарин муттаҳид менамуд ва имрӯз ҳам дорои чунин қувваи бузургест, ки мардуму миллатро сарчамъ нигоҳ дошта дар муқобили хатарҳои физоянда қарор медиҳад.

Дар ин замина низ бо назардошти хатароти таҳдидкунанда ва афзояндаву давомдори минтақавию ҷаҳонӣ бояд адабиёти ватандӯстона такмил дода шуда, бо назардошти ҷонбозиҳои фарзандони бонангу номуси тоҷик дар тули таърих боз ҳам филмҳо, қиссаҳо, дostonҳо, шеърҳо ва повесту романҳо таҳия гардида ба фазо пахш карда шаванд.

Қобили зикр аст, ки арзиш ва эҳсоси баланди ватандӯстӣ барои сарнавишти миллатҳо дар тӯли таърих арзиши баланд дошта, гоҳҳо бо артиши кӯчаке ин бо ҷоннисорӣ тавонистааст ба лашкариёни бешуморе ғолиб ояд. Бо ҳамин шеваи ватандӯстона ва эҳсоси баланди ватандорӣ Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зиёда аз як миллион гурезаҳои тоҷикро, ки дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ берун аз Ватани худ буданд, баргардониданд. Миллатдӯстиву ватанпарастии Пешвои миллатро ҳамчун сабақи омӯзандае барои насли ҷавон таблиғ намудан аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд. Ҳанӯз дар солҳои аввали Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамин ҳислатҳои ватанпарвариро хотиррасон намуда, Пешвои миллат қайд карда буданд: «Ҳиссиёти ягонагӣ, муттаҳидӣ, ватанпарварӣ ва меҳнатдӯстии ҳамаи миллатҳо ва халқҳои Тоҷикистон комёбии бебаҳоест, ки ба мо қувваю илҳом мебахшад»¹.

Вақте шуури ҷамъиятӣ, чи дар фазои воқеӣ ва чи дар фазои маҷозӣ аз унсурҳои ҳувияти миллӣ ғанӣ мегардад, табиӣ аст ки фарди дар ин ҷомеа бузурггардида, ҳатман дорои руҳияи баланди милливу инсонӣ гардида, хатарпазирии он дар баробари гуруҳи ифротӣ камтар мегардад. Зикр кардан ҷоиз аст, ки шуури ҷамъиятӣ, қисматҳои маънавии он: адабиёт, санъат, воситаҳои ахбори умум ба ҳамаи аъзоёни ҷомеа таъсири якхела доранд, вале қабулу эҳсосу дарки он характери фардӣ дорад, ҳар як фард ахбори берунаро аз диди худаш мегузаронад ва баҳо медиҳад. Азбаски сатҳи донишу фарҳанги ҳамагон як хел нест, пас интиҳоби арзишҳо ҳам аз шуури ҷамъиятӣ, ахбори умум, адабиёту санъат характери фардӣ дорад. Шахси саводноку бофарҳанг талаботи замонро бештар ва аниқтар дарк менамояд ва рафтори ӯ ҳам бошууруна буда, дар ободонии мамлакат

¹ Раҳмон Э. Тоҷикистон: ҳафтор соли истиқлолият ва худшиносӣ. Душанбе. «Ирфон».-1995.-с.72

ҳиссагузор аст. Дар ин замина низ бояд кӯшиш намуд, ки низоми маориф аз сатҳи кӯдакистонҳо то сатҳи донишкадаву донишгоҳҳо вазифаи хешро солим ва пурмаъно анҷом диҳанд. Зеро тамоми пешрафти ҷомеа, суботи иҷтимоӣ ва ваҳдату якдилӣ ҳам аз донишу маърифати баланд ба даст меоянд. Ҷомеа ҳар қадар аз назари маънавӣ дар сатҳи баланди маънавиёт қарор бигирад, он ҳамон андоза серҳаракату пӯё ва мушкили ҷинояту ҷинояткорӣ камтар мегардад. Дар ин замина низ кӯшиш бояд ба ҳарч дод то шеваҳои омузиши видеоӣ ва аудиоӣ (аз забонмӯзӣ сар карда, то маърифати илмҳои дақиқ - химия физика, риёзиёт ва ғ) дар шабакаи интернет бо забони тоҷикӣ зиёд карда шаванд. Барои ҳарчӣ зудтар ва сареътар ноил гардидан ба мақсади ниҳой донишгоҳ ва донишкадаву коллеҷҳои соҳавие, ки дар онҳо мутахассисони технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ тайёр карда мешаванд, аз курсҳои дувуму сеюм ва ҳамчунин тайёр намудани қорҳои ҳатмӣ ҷиҳати сохтани контентҳои миллии дорои иттилооӣ пайваست бо ҳувиати милли сафарбар карда шаванд. Яъне ба маънии созмон додани бонки электронии адабиёт, санъат, забон, иқтисод ва амсоли ин. Дар ин замина бояд таъмини амнияти иттилоотии кишвар, ба маъноӣ таъмин намудани амнияти инфрасохтори иттилоотии кишвар, баланд бардоштани донишҳои компютериӣ шаҳрвандони ҷавон, омода намудани мутахассисони баландихтисос дар соҳаи технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ, ҳамчунин таъсиси равияҳои ҳамгирӣ, татбиқи низомҳои иттилоотӣ дар иқтисод, идоракунӣ, фарҳанг, санъат, адабиёт, забоншиносӣ ва аз ҳама муҳим ҳимояи фазои иттилоотии мамлакат аз таҳдидҳои кибертерроризм ва киберэкстремизм бояд дар авлабият қарор бигиранд.

Ҳамин тариқ, таҳлили мо нишон дод, ки дар шароити муосири ҷаҳон ва бо назардошти таҳдидҳои афзоянда, ки аз навъи тамаддуни иттилоотианд берун омада барои давлату миллатҳои хурд то ҳадде хатари

нобудӣ низ ҳастанд, танҳо бо роҳи боло бурдани ҳувияти милли метавонем дар баробари он ҷавонро ҳифз намоем ва дар маҷмӯи миллати хешро аз хатарот раҳӣ бахшем. Яъне он имкони таърихиву муосири фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва арзишиву ҷуғрофиёии хешро дурусту оқилона шиносем ва онҳоро сафарбар созем. Имкони иттилоърасонӣ ва муқовимати милливу фарҳангиро дар баробари иттилоӣ ғаразноку обшӯста ва пучу берзиши зиддимилливу зиддинсонӣ, ки ҳадафашон аз инсон сохтани биороботҳои одамкуш аст, равона созем. Ҳама гуна тағйирот сараввал дар мағз, дар тарзи ҷаҳонбиниву ҷаҳонфаҳмӣ сурат мегирад ва баъдан дар заминаи он иқтисод, сиёсат ва навъи ҳамбастагии иҷтимоӣ шакл мегирад ва рушд меёбад. Қобили қайд аст, ки ҳар миллат дар ҷаҳон аз дараҷаи дониш, огоҳӣ ва шинохти дурусти қобилияти инсонӣ ва иҷтимоию миллиаш тавонистааст иқтисод, сиёсат ва иҷтимоӣ хешро созад ва онро ба самти ҳадафҳои бузургтари минтақавию ҷаҳонӣ раҳнамун созад. Миллати мо низ танҳо аз ҳамин роҳ метавонад ба ҳадафҳои олии худ даст ёбад.

ХУЛОСА

I. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

1.Раванди ҷаҳонишавӣ, ки имрӯз ба воқеияти инсоният мубаддал гаштааст, барои давлатҳои милли ҳама имконият ва ҳама таҳдидҳои зиёд эҷод менамояд. Дар раванди ҷаҳонишавӣ ихтилофи фарҳангҳо ва ҳувиётҳо, таҷриба ва амалияҳои сиёсӣ-иқтисодӣ таъсирдиҳанда гирифта истодаанд. Вобаста ба ин доираи таъсири ва олимони, сиёсатмадорон ва сиёсатшиносон барои ҳифзи давлати милли аз паёмадҳои манфии ҷаҳонишавӣ ба падидаи ҳувиёти милли рӯйи оварданд. Таҳлили равишҳои концептуалӣ оид ба падидаи ҳувиёт ва ҳувиёти милли нишон дод, ки ин масъала дар доираҳои илмӣ ва сиёсӣ ҳамагӣ якҷанд даҳсола ба мавзӯи мубрам мубаддал гаштааст. Дар асоси таҳқиқоти худ мо ба хулоса омадем, ки падидаи ҳувиёти миллиро танҳо бо усули байнисоҳавӣ бояд омӯзиш кард. Чунки мафҳуми ҳувиёти миллиро дар доираи як фан, як илм тафсиру маънидод кардан ғайримкон аст. Ҳар як паҳлуи ҳувиёти милли дар асоси назария ва равишҳои мухталиф бояд мавриди таҳлил гирад. Дар ин рост бояд ҳама аз назарияи конструктивизм ва интераксионизми рамзӣ ва дигар равишҳои методологӣ истифода кард. [1-М]

2.Таҳлили мо ҳамчунин нишон дод, ки ҳувиёти милли аслан як тарҳи сиёсӣ буда,ҷавҳари истиқлоли давлатии дилхоҳ кишвари дунёро ташкил медиҳад. Дар ташаккули ҳувиёти милли ҳама забон ва фарҳанги милли, ҳама иқтисодиёти милли ва сиёсати хориҷӣ, ҳама тарзи хоҷагидорӣ милли иштирокдоранд. Аммо раванди ташаккули ҳувиёти милли як раванди динамикии муддавом асту ҳеҷ гоҳ сукут намекунад. Вобаста ба тағйирёбии тамоилҳои геополитикӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар ҷомеаи ҷаҳонӣ сохтор ва унсурҳои ҳувиёти милли тақмил меёбанд ва сифатан беҳтар мегарданд. Ҳар миллате, ки дар бораи ояндаи

давлатдории миллӣ худ андеша меронанд, ҳатман ба таҳкими ҳувияти миллии шаҳрвандон ва хусусан қишри ҷавони ҷомеа таваҷҷуҳи зиёд зоҳир мекунад. Зеро аз сатҳ сифати ҳувияти миллии ҷавонон, тақдири ояндаи давлати миллӣ муайян мегардад. [2-М]

3. Яке аз самтҳои таҳкими ҳувияи миллии ҷавонон, чуноне ки таҳқиқоти мо муайян кард, сиёсати давлатии муваффақ ва самараноки ҷавонон мебошад. Ҳукумати Тоҷикистон дар самти кор бо ҷавонон диққати ҷиддӣ медиҳад. Таҳқиқоти мо муайян кард, ки ҳадафҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон инҳоянд: мусоидат ба рушди иҷтимоӣ, фарҳангӣ, маънавӣ ва ҷисмонии ҷавонон; роҳ надодан ба таъбириши шаҳрвандони ҷавон аз рӯи синну сол; фароҳам овардани шароит барои фарогирии пурраи ҷавонон ба ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сиёсии ҷомеа; тавсеаи имконияти ҷавонон дар интихоби роҳи зиндагии худ, ба даст овардани муваффақияти шахсӣ; татбиқи неруи инноватсионии ҷавонон ба манфиати рушди иҷтимоӣ ва рушди ҳуди ҷавонон. Ҳадафҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳама сатҳҳои ҳокимияти давлатӣ ва идоракунии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешаванд. Дар Тоҷикистони соҳибистиқлол барои ташаккули ҷаҳонбинии солими дунявӣ, руҳияи баланди ватандӯстӣ, ифтихор аз ватани худ ҳама гуна шароитҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар заминаи сиёсати давлатии ҷавонон фароҳам оварда шудааст. Ҳама ин падидаҳои дар боло номбаршуда бевосита барои таҳкими унсурҳои муҳими сохтори ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик-ифтихори миллӣ, ғурури миллӣ, ҳисси мансубият ба фарҳангу анаъанаҳои бузурги миллӣ, тақвияти хотираи таърихи дар бораи миллат худ, фахр аз Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон меоварад. [3-М]

4. Таҳқиқоти мо инчунин муайян кард, ки Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон заминаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоиро барои

таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони тоҷик муҳайё сохтааст. Маҳз бо шарофати истиқлолият, насли наврасу ҷавон дар фазои сулҳу субот имконияти амалисозии ҳуқуқҳои конституционии худро пайдо намуданд. Ба ҷавонони тоҷик дар давлати ҳуқуқбунёд ва демократӣ дастрасии бемонеа ба низоми маориф ва тандурустӣ, иштирок дар ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодӣ, рушди навоарӣ ва эҷодкорӣ таъмин гардидааст, ки ин воқеият дар навбати худ боиси таҳкими ҳувияти миллии насли ҷавон мегардад. Афзудани меҳру муҳаббати ҷавонон ба илмомӯзӣ, фанофарӣ дар навбати худ онҳоро аз пайвастан ба тарафдорони ҷаҳолату таассуби динӣ бозмедорад. [4-М]

5. Дар раванди таҳқиқот муайян гашт, ки маҳз ҷавонони бесаводу дорои ҳувияти пасти миллий ба сафи гурӯҳҳои ифротгарои динӣ ва террористӣ ворид мешаванд. Бо сабаби надоштани ҷаҳонбинӣ ва тафаккури илмӣ, беҳабар будан аз таърихи ниёғони худ, надоштани донишҳои ҳуқуқӣ ва дунявӣ як гурӯҳи хурди ҷавонони тоҷик бо воситаи шабакаи иҷтимоӣ дар Интернет бо идеологияи таҳрибкори экстремизми заҳролуд гардида, онҳо ба сафҳои ДОИШ (дар Тоҷикистон мамнӯъ аст) ва дигар гурӯҳҳои террористӣ пайвастаанд. Ҷоҳилият ва гумроҳӣ омили асосии майл пайдо кардани ҷавонон ба хурофот, ифротгароӣ ва радикализми динӣ мебошанд. Ин зухуроти номатлуб ва хатарнок зиндагии ҷомеа ро тираву торик месозанд ва боиси қафомонии давлат аз роҳи пешрафт мегарданд. [5-М]

6. Таҳқиқоти мо исбот намуд, ки маҳз ҳувияти ташаккулёфтаи миллии ҷавонони тоҷик барои паҳншавии идеологияи экстремизми динӣ дар ҷомеаи тоҷик монеа эҷод мекунад. Аз ин рӯ зарур аст, ки таҳкими ҳувияти ҷавонони тоҷик як амали муддавом бошад ва ба он тамоми қишрҳои ҷомеа ҷалб карда шаванд. Дар шароити имрӯзаи ҷаҳонишавӣ, ки талоши тамоми қувваҳои иртиқоиву ифротӣ барои

таъсиррасонӣ ба мафкураи ҷавонон ва моил сохтану истифодаи қувваи бузурги онҳо барои амалӣ намудани ҳадафҳои муғризонаи худ равона шудааст, ҷавонони тоҷик бояд бисёр хушёр бошанд, зиракии сиёиро аз даст надиханд ва манфиатҳои милливу давлатиро ҳатто як лаҳза ҳам фаромӯш накунад. [6-М]

II. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

1. Ватандӯстӣ ҷавҳари ҳувияти миллиро ташкил медиҳад. Аз ин лиҳоз бояд ба тарбияи ватандӯстӣ аз даври кӯдакӣ диққат дод. Мо тавсия медиҳем, ки дар ҳар як ноҳия, шаҳру шаҳракҳо Хонаҳои рушди эҷодкорӣ наврасон ташкил карда шавад ва дар он ҷо гурӯҳҳои наққошӣ, ихтироъкорӣ, мусиқӣ ва ба монанди инҳо ташкил карда шавад. Завқи эстетикӣ кӯдакони тоҷик аз хурдӣ бояд ташаккул дода шавад, зеро навраси зебоипараст ҳеҷ гоҳ аз пайи идеологияи таҳрибкори экстремистӣ намеравад.

2. Ҳаракати умумичумхуриявӣ ҳарбӣ-ватандӯстонаи ҷавонон бо номи “Сипоҳиёни Истиқлоли Тоҷикистон” ташкил карда шавад, ки дар он наврасони тоҷик аз давраи мактабӣ дар руҳияи ватандӯстӣ, ҳифзи Ватан тарбия ёфта, инчунин ба варзиш ва машқҳои ҳарбӣ машғул мешаванд.

3. Фестивалҳои ҷавонон дар ҳар минтақаи Тоҷикистон ҳамасола бояд ташкил гарданд, ки бо воситаи он ҷавонон дастовардҳои худро дар илму техника, фарҳанг ва иқтисодиёт рӯйнамоӣ карда бо таҷрибаи якдигар шинос мешаванд.

4. Барои рушди илм дар бораи ҷавонон, ки онро ювенология меноманд, дар назди муассисаҳои таълими курсҳои махсуси ин фан ташкил карда шаванд. Барои ҳавасмандии ҷавонон дар соҳаи фанофарӣ дар пажӯҳишгоҳҳои илмӣ бояд квота барои олимони ҷавон ташкил дода

шавад, яъне дар муассисаҳои илмӣ бояд 70% ҳайат аз ҷавонон иборат бошад.

5. Баҳри омода шудани ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ бояд руҳияи ватандӯсти, ҷасорат ва далерӣ дар мактабҳои таҳсилоти миёна ташаккул дода шавад. Аз ин рӯ ба назари мо бояд дарсҳои тайёрии аввалияи ҳарбӣ дар синфҳои болоӣ ба роҳ монда шавад.

6. Барои ҷалби ҷавонон ба соҳаи илму маориф бояд ипотека бо фоизи паст ба муҳлати дурудароз дода шавад, то онҳо соҳиби манзил шаванд ва соҳаи илму маориф бештар фаъолият кунанд. Ояндаи ҳар миллат аз рушди илму маориф вобастагии амиқ дорад.

7. Барои дар руҳияи солим ва ватандӯстона тарбия намудани ҷавонон инчунин ташкили варзишгоҳҳои хурду миёна дар ҳар як русто, шаҳру ноҳия хеле зарур аст

РЎИХАТИ АДАБИЁТ

I. ФЕҲРИСТИ САРЧАШМАҲОИ ИСТИФОДАШУДА

Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ

- [1] Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.05.1997, № 725 «Дар бораи тадбирҳои беҳтар намудани кор бо ҷавонон».
- [2] Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.02.1998, № 949 «Дар бораи таъсис додани стипендияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ, литсейҳо, гимназияҳо, омӯзишгоҳҳои касбӣ – техникӣ, техникумҳо ва коллеҷҳо».
- [3] Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20.03.1998, № 967 «Дар бораи таъсис додани Ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ».
- [4] Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7-уми июни соли 2006. № 1768 «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20.03.1998, № 967 «Дар бораи таъсис додани Ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ».
- [5] Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 майи соли 1997. № 240 «Дар бораи таъсис додани Кумитаи кор бо ҷавонони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон».
- [6] Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.12.2000, №518 «Дар бораи «Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» барои солҳои 2001–2003».
- [7] Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19.04.2001, № 199 «Дар бораи ба низом даровардани қабули духтарон ба мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон».
- [8] Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02.12.2003, № 508 «Дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии такмил ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои

солҳои 2004-2014».

- [9] Консепсияи сиёсати давлатии кадрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон/Барномаи татбиқи Консепсияи сиёсати давлатии кадрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2016. Душанбе: Эҷод, 2010. - 85 с.
- [10] Дастури методӣ-амалӣ оид ба татбиқи сиёсати иҷтимоии Ҷавонони Тоҷикистон (маҷмӯаи № 10-02). – Душанбе. 2010. - 64 с.

**Асарҳо, суҳанрониҳо ва Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон**

- [11] Раҳмонов Э. Тоҷикистон: Чаҳор соли Истиқлолият ва худшиносӣ. - Душанбе. 1995.-160с.
- [12] Раҳмонов Э. Тоҷикистон: Даҳ соли Истиқлолият, Ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ [Матн] / Э.Раҳмонов. Ҷилди 1. -Душанбе: Ирфон. - 2001. -511 с.
- [13] Раҳмонов Э. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Том 1. - Душанбе. 2004. - 358 с.
- [14] Раҳмонов Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён. - Лондон. 2000. – 704с.
- [15] Раҳмонов Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби 3 [Матн] / Э.Раҳмонов. -Душанбе: Ирфон. 2006. - 228 с.
- [16] Раҳмон Э. Ҷавонон - созандагони фардои ҷомеа [Матн] / Э.Раҳмон. -Душанбе:-Деваштич. 2008.-222с.
- [17] Раҳмон Э. «Забони миллат-Ҳастии миллат» [Матн] /Э.Раҳмон. – Душанбе, Эр-граф. -2016.-516 с.
- [18] Раҳмон Э. Уфуқҳои Истиқлол [Матн]/Э.Раҳмон. -Душанбе:Ганҷ-Нашриёт.2018.- 436с.
- [19] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ

- Раҳмонов дар Анҷумани 1-уми ҷавонони Тоҷикистон // Неруи пешбар ва созанда. - Душанбе. 17 март 1994.
- [20] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар мулоқот бо намоёндагони ҷавонони кишвар. – Душанбе. 23 майи 1997.
- [21] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов бо ҷавонони лаёқатманди кишвар. – Душанбе. 16 майи 1998.
- [22] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар мулоқот бо ҷавонон ва донишҷӯёни мактабҳои олии вилояти Суғд – Хуҷанд. 31 августи 2005.
- [23] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар мулоқот бо кормандони соҳаи маорифи кишвар. - Душанбе. 22 декабри 2005.
- [24] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо ҷавонони кишвар. – Душанбе. 23 майи 2013
- [25] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ҷавонони кишвар. – Душанбе. 23 майи 2013
- [26] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо ҷавонони кишвар. – Душанбе. 21 майи 2021
- [27] Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар мулоқот бо соҳибкорони ватанӣ. - Душанбе. 2007.
- [28] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе. 25 апрели соли 2008.
- [29] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 24 апрели соли 2010. - Душанбе. «Шарқи озод». 47 с.
- [30] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат,

муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ. – Душанбе. 26 декабри 2019

Китобҳо

- [31] Гаффорова М. Шуури миллӣ// Назарияи Ваҳдат: Маърифати иҷтимоии ваҳдати миллӣ: масъалаҳо, ҳолат ва дурнамо. Қисми 1. - Душанбе: Дониш. 2012. – с.81-87
- [32] Гафуров Б. Тоҷикон. Китоби 1,2. – Душанбе: Ирфон. 2008. - 870с.
- [33] Зокиров Г.Н. Истиқлолияти сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. - Душанбе, Деваштич, 2006. - 158 с.
- [34] Зокиров Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2011. – 350 с.
- [35] Идиев Х.У. Тоҷикистон дар масири тағйироти иҷтимоӣ [матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе, 2016. – 119 с.
- [36] Миралиев Қ.А. Президент ва ҷавонон. - Душанбе:Тараққиёт. 2013. - 55с.
- [37] Миралиев Қ. Рушди сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон дар асри XXI[матн]/Қ.Миралиев /- Душанбе: Шӯҷоиён. 2010. – 225 с.
- [38] Миралиев Қ.А. Ҷавонон ва 20 соли истиқлолият. - Душанбе. 2012. -272с.
- [39] Миралиев Қ. А. Нақши усулҳои интерактивии таълим дар ташаккулёбии ва рушди ҳаёти иҷтимоии ҷавонон - Душанбе: Хадамот, 2012. – 66 с
- [40] Набиев В.М. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиқлол. - Душанбе: Ирфон. 2013.- 340с.
- [41] Набиев В. Фарҳанг ва ҷавонон. – Хучанд: Хуросон, 2009. -384 с.
- [42] Набиев В. Навниҳолони боғи Истиқлол. - Душанбе: «Авесто».- 2001.-66с.
- [43] Набиева Р., Зикриёев Ф., М. Зикриёева М. Тоҷикистон дар асри XX ва ибтидои асри XXI. – Душанбе. Матбуот. 2008.-320с.

- [44] Раҳнамо А. Эмомалӣ Раҳмон - Пешвои миллат: ҷанбаҳои назарӣ ва амалии масъала./А.Раҳнамо.- Душанбе: Ирфон. 2016.- 80с.
- [45] Сабуров Ш.А. Асосҳои ташкилдиҳии фаъолияти соҳибкорӣ. - Душанбе. 2011. - 156с.
- [46] Омори сиёсати давлатии ҷавонон. Маҷмӯаи №2-2008//Ҷавонони ниёзманд.-Душанбе: Деваштич, 2009.
- [47] Ҳайдаров Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ:ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ”. - Душанбе: “Шоҳин С”. -2020. 108с.
- [48] Ҳодибоев Ф. Дирӯз, имрӯз ва фардои ҷавонон. -Хучанд: Ношир, 2008. -160 с.
- [49] Ҳодибоев Ф.А. Хонавода ва мушкилоти оиладорӣ. - Хучанд: Меъроҷ. 2015.- 84 с.
- [50] Ҳодибоев Ф.А. Нақши ҷавонон дар рушди ҷомеа. –Душанбе: Истеъдод. 2010. - 112 с.
- [51] Ҷавонон ва ҷаҳони андеша// Маводи конференсияи ҳаштуми илмӣ олимони ҷавони Тоҷикистон. –Душанбе. 2006. -568 с.
- [52] Шарифзода А., Шамсиддинов С. Эмомалӣ Раҳмон ва соле, ки ба қарнҳо баробар аст.-Душанбе:Ирфон.2011.-372с.
- [53] Ҷавонон ва илми муосир// Маҷмӯаи мақолаҳои илмӣ – назариявӣ. – Душанбе, 2010. -340 с.

Мақолаҳои илмӣ

- [54] Абдуллозода М.А. Масъалаҳои эҳёи ҳувияти ориёӣ дар замони Истиқлоли давлатӣ // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза. -№1(73).- 2021. С.268-280.
- [55] Додобоев Ҳ. Ҷаҳонишавӣ ва сиёсати давлатии ҷавонон // Ваҳдат, Давлат, Президент.Ҷилди XXIX. - Душанбе: Истеъдод. 2018. - С.403 – 405.
- [56] Назриева О. Назаре ба фалсафаи ваҳдат, заминаҳо ва таҳкими

- он. Маҷмуаи осори илмӣ ДМИТ.- Душанбе, 2013. - С.236-240.
- [57] Маҳмадҷонова М. Ташаббусҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон сароғози ташаккули ҳувиёти тоҷик// Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди ХХІХ. -Душанбе:Истеъдод. 2018. - С. 167 -177.
- [58] Миралиён Қ. Эълон гардидани соли 2017 “Соли ҷавонон” амри таърихист[Матн]/Қ.Миралиён //Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди ХХVII.- Душанбе: Истеъдод.2017. - С.180-199.
- [59] Миралиён Қ. А. Баъзе роҳҳои тақмили тарғиботи идеологияи давлатӣ дар байни ҷавонон // Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахши илмҳои ҷамъиятӣ. – Душанбе, 2015. – №3 (239) 2015. – С. 103–112
- [60] Мирзозода И.Х. Сиёсати кадрӣ дар низомии сиёсати давлатии ҷавонон дар шароити афзоишҳои аҳоли//Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза.2020.-№70(20).- С.67-73
- [61] Содиқова Н. Таҷрибаи сулҳофарии Пешвои миллат ифтихори миллати тоҷик// Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди ХХІХ. - Душанбе: Истеъдод. 2018.- С. 178 -182
- [62] Солеҳ Н. Мақом ва манзалати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар ташаккули рушди маънавият ва ҳувиёти миллии тоҷик//Пешвои миллат меъмори ваҳдат (аз силсилакитоби Ваҳдат, Давлат, Президент) Ҷилди ХХV. -Душанбе: Дониш. 2016. - С.164-172
- [63] Тағоева Р.Р. Мавқеи забони тоҷикӣ, дар ташаккули ғояи миллӣ // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. -2019. - № 4 (81). - С.157-164
- [64] Ҳайдаров Р.Ҷ. Роҳҳои пешгирӣ намудани раванди ҷалби ҷавонон ба ҳаракатҳои ифротгароии динӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-

- сиёсӣ [Матн]/ Р.Ҷ.Ҳайдаров Р.Ҷ., Ҳ.Ҳ.Ҳоҷаев // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи АИ ҶТ 2018. №2, - С.90-93.
- [66] Ҳайдаров Р.Ҷ. Моҳият ва хусусияти ватандӯстӣ: таҳлили концептуалӣ [Матн] /Р.Ҷ.Ҳайдаров ,С.М.Қурбонов //Паёми ДМТ Ҷумҳурии Тоҷикистон. №11,2018. -С.268-274.;
- [67] Ҳайдаров Р.Ҷ. Низоъи шахрвандӣ дар Тоҷикистон: сабабҳо ва омилҳои асосӣ [Матн]/ Р.Ҷ.Ҳайдаров // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ №3.- 2020. -С. 105-111.
- [68] Хидирзода, М.У. Пешвои миллат ва таҳкими истиқлолияти давлатӣ [матн] / М.У. Хидирзода // Пешвои миллат. – Душанбе, 2016. – С.148- 158.
- [69] Эмомов С.С. Саҳми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар истиқрори сулҳи тоҷикон. /Маҷмӯаи осори илмӣи ДМИТ. - Душанбе. 2013. -С.283-290.

Маҷмӯаи электронӣ

- [70] Гермашова В.А. Понятие “виртуальная реальность” в философском знании//<https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-virtualnaya-realnost-v-filosofskom-znanii/>[дата доступа: 25.06.2021] Электронный ресурс.
- [71] Миралиён Қ.А. Рушди устувори сиёсати ҷавонон// <https://khovar.tj/2021/05/rushdi-siyosati-ustuvori-avonon-mulo-iza-oi-doktori-ilm-oi-siyos-iyomiddin-miraliyon-dar-oshiyai-mulo-oti-prezidenti-um-urii-to-ikiston-bo-avonon/> [Санаи мурочиат: 01.07.2021] Манбаъи электронӣ.
- [72] Собирӣён М. Ҳувияти миллӣ ҳамчун унсури аслии неруи рақобатпазирӣ ва муқовимати миллӣ алайҳи хатарҳои ҷаҳони

- муосир <http://ravshanfikir.tj/shinokhti-masoili-i-timo-va-sijos/uviyati-mill-amchun-unsuri-aslii-nerui-ra-obatpazir-va-mu-ovimati-mill-alaj-i-khatar-oi-a-oni-muosir.html> [Санаи муроҷиат 21.06.2021] Манбаи электронӣ
- [73] Собириён М. Сарнавишти хувияти миллӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ//<https://ravshanfikir.tj/shinokhti-masoili-i-timo-va-sijos/sarnavishti-uviyati-mill-dar-sharoiti-a-onishav.html> [Санаи муроҷат: 15.04.2021] Манбаи электронӣ.
- [74] Лутфуллоев М. Вазъи тарбия ташвишовар аст//http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=10048 [Санаи муроҷиат: 15.03.2021] Манбаи электронӣ.
- [75] Масъалаҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар паёмҳои Пешвои миллат// <https://parlament.tj/news/860-mas-ala-oi-siyosati-davlatii-avonon-dar-payom-oi-peshvoi-millat/>[Санаи муроҷиат: 01.07.2021] Манбаи электронӣ.
- [76] Ҷавонон ва хувияти миллӣ// <https://khovar.tj/2021/06/avonon-va-uviyati-mill-mulo-izla-oi-mudiri-shubai-rushdi-i-timo-va-robita-bo-omeai-dastgo-i-raisi-sha-ri-dushanbe-dar-partavi-mulo-oti-peshvoi-millat-bo-avonon/> [Санаи муроҷиат: 15.06.2021]. Манбаи электронӣ
- [77] В рай через Skype: как таджиков вербуют в ИГИЛ// <http://www.kavpolit.com/blogs/g1alg1ayche/33635/>[дата доступа: 25.02.2021)] Электронный ресурс.
- [78] Бобохонов судашуда 15 сол гирифт//<http://tajikistantimes.tj/tajikistan/bobohonov-sud-shuda-15-sol-girift/>[Санаи муроҷиат: 15.06.2021]. Манбаи электронӣ
- [79] Теория социальной структуры общества. Социальная стратификация и социальная мобильность // <https://students-library.com/library/read/25421-teoria-socialnoj-struktury-obsestva->

- [socialnaa-stratifikacia-i-socialnaa-mobilnost](#)[дата
25.02.2021] Электронный ресурс.
- [80] Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности // URL <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-i-sotsialno-psihologicheskie-mehanizmy-formirovaniya-sotsialnoy-identichnosti-lichnosti> [дата обращения: 15.02.2021]. Электронный ресурс.
- [81] Walton J. (2012). Chinese Nationalism and Its Future Prospects: Interview with Yingjie Guo. http://www.nbr.org/downloads/pdfs/Outreach/Guo_interview_06272012.pdf [дата доступа: 25.02.2021] Электронный ресурс.
- [82] Prager D. (2015) Is National Identity Necessary in Modern America? URL: <http://www.nationalreview.com/article/424410/national-identity-necessary-modern-america-dennis-prager> [дата доступа: 25.03.2021] Электронный ресурс.

Адабиёт бо забони русӣ

- [83] Адлер А. Наука жить. Комплекс неполноценности и комплекс превосходства. -Киев. 1997.-228с.
- [84] Андерсон Б. Воображаемые сообщества. - М.: Канон-Пресс-Ц. 2001.-288с.
- [85] Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М. Андреева. М. 2001.-239с.
- [86] Аристотель. О душе / Аристотель // Сочинения. В 4 т. Т. 1 / Аристотель. – М. : Мысль, 1975. – С. 550с.
- [87] Ашуров С. Некоторые пути укрепления кадровой основы государственной политики в условиях Таджикистана // сборник докладов третьей Конференции молодых ученых Таджикистана. Душанбе. 2001. - 220 с.
- [88] Ашуров С. Государственная молодёжная политика

- Таджикистана; состояние и перспективы. – Душанбе: Статус. - 2002. - 236 с.
- [89] Асадуллоев Р.Н. Молодёжь в процессах демократизации общественной жизни страны (на примере Республики Таджикистан), -Душанбе: Сарпараст. 2004. -179 с.
- [90] Балибар Э. Валлерстайн И. Раса, нация. Двухсмысленные идентичности. (Пер с фр. под. ред. О. Никифорова и П. Хицкого). -Москва: Издательство "Логос". 2004.-288 с.
- [91] Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д.Белл. – М.: Academia, 1999. – 956 с.;
- [92] Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. - СПб.: Медиум. 1995.-323с.
- [93] Бройи Дж. Подходы к исследованию национализма // Андерсон Б., Бауэр О. Нации и национализм. – М.: Праксис, 2002. - С. 201-235.
- [94] Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта\ Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligence. - М.: «Вильямс». 2007. -512 с.
- [95] Геллнер Э. Нации и национализм. - М.: Прогресс. 1991.-320с.
- [96] Грицанов А.А. Проблемы человека и его идентичности в современной культурологии // Вопросы социальной теории: научный альманах. -М., 2010. Т. IV. С. 111-128.
- [97] Губогло М.Н. Идентификация идентичности: Этносоциологические очерки.- М: «Наука». 2003.-764с.
- [98] Дробижева Л.М. Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России. -М. 2003.- 376с.
- [99] Идиев Х.У. Трансформирующееся таджикское общество. - Душанбе: Ирфон. 2003.-170с.

- [100] Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация / В.Л.Иноземцев. – М.: Наука, 1999. –740 с.;
- [101] Иноземцев В.Л. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – 640 с.
- [102] Иноземцев В.Л., Белл Д. Эпоха разобщенности: размышления о мире XXI века. – М.: Центр исследования постиндустриального общества, 2007. – 304 с.
- [103] Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М., 2000. – 606 с.;
- [104] Кастельс М. Галактика Интернет: размышления об интернете, бизнесе и обществе. Пер. с англ. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.;
- [105] Кастельс М., Химанен П. Информационное общество и государство благосостояние: Финская модель / Пер. с англ. А.Калинина, Ю.Подороги. – М.: Логос. 2002. –219 с.
- [106] Келли Дж. Теория личности: психология личных конструктов. СПб.: Речь. -2000.-249с
- [107] Киселев И.Ю., Смирнова А.Г. Формирование идентичности в российской провинции. - Москва; Ярославль: ДИА-пресс. 2001.-152с.
- [108] Кули Ч.Х. Человеческая природа и социальный порядок. - М.: Идея-Пресс.2001.-320с.
- [109] Миралиев К.А. Реализация государственной молодёжной политики и её роль в укреплении потенциала молодёжных движений Таджикистана в условиях современного общества. [Текст]/ К.Миралиев. -Душанбе:Рафиграф.-2006.-186с.
- [110] Молодежная политика: исторический опыт, современное состояние и перспективы развития:/Отв. ред. И.В.Ильин. - М.:

Профиздат, 2009. 240с.

- [111] Пивоев В.М. Этнос и нация: проблемы идентификации. – М: Директ-Медиа. 2013. – 111 с
- [112] Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр. - М.: «КАНОН-пресс», «Кучково поле». 1998. - 416 с.
- [113] Саидов А.С. Национальный образ жизни и традиционное общество [текст]/ А.С. Саидов. - Душанбе, 1989. – 132-196 с.;
- [114] Саидов А.С. Нация как субъект социального действия [текст] / А.С. Саидов. – Минск. 1999. – 247с.
- [114] Саидов А.С. «Национальная синергия и переходный период» [текст] / А.С. Саидов. – Душанбе. 2005. - 196с.
- [115] Скворцов Н.Г. Проблема этничности в социальной антропологии / Скворцов Н.Г. – СПб.: СПбГУ.1996. – 183 с.
- [116] Смит Э. Национализм и модернизм: критический обзор теорий современных наций и национализма. -М.: Праксис. 2004. -464 стр.
- [116] Смит Э. Национальная идентичность / Энтони Д. Смит, [пер. с англ. П. Таращука]. – М.:«Основы». 1994. -223 с.
- [117] Тишков В.А. Реквием по этносу. М.: Наука. -2003. -497 с.
- [118] Тишков В.А. Российский народ: история и смысл национального самосознания / В.А. Тишков; Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН. – М. : Наука. - 2013. – 649 с.
- [119] Тоффлер Э. Третья волна / Э.Тоффлер. – М.: Изд-во АСТ, 1999. – 784 с.
- [120] Тоффлер Э. Шок будущего. = Future Shock, 1970. — М.: АСТ, 2008. 560 с.
- [121] Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я». М.: Азбука-классика. 2008.-192с.
- [122] Хабермас Ю. Гражданство и национальная идентичность –

- Демократия. Разум. Нравственность: московские лекции и интервью. -М.: Academia.1995. -250с.
- [123] Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. -М.2004; 448с.
- [124] Хангтингтон С. Столкновение цивилизаций.-М:АСТ.2016.-614с.
- [125] Шамолов А.А., Ашӯров С.Б. Вопросы молодёжной политики в Республике Таджикистан. –Душанбе. 1998.
- [126] Шикунов Д.В., Баринов С.В. Молодежная политика как отрасль политики и ее основные задачи //Социально-гуманитарное обозрение. 2017. -№ 4. - С. 75-78.
- [127] Шоисматуллоев Ш. Таджикистан в зеркале преемственности и смены поколений. -Душанбе: Ирфон, 2006.
- [128] Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. -М.: Флинта. 2006.- 353с.

Адабиёт бо забони англисӣ

- [129] Boerner P. Concepts of National Identity. An Interdisciplinary Dialogue. -Baden-Baden.1986. -262p.
- [130] Fishman J.A. Language and Nationalism. Two Integrative Essays. - Newbury House Publishers. 1975.-184p.
- [131] Giddens A. Modernity and Self – Identity. Stanford. 1991.264 p.
Heim M. The Metaphysics of virtual reality //Virtual reality: theory, practice and promise. - Oxford University Press. 1994.-208p.
- [132] Kelman H.C. Nationalism, Patriotism, and National Identity: Social-Psychological Dimensions // Patriotism in the Lives of Individuals and Nations / ed. by D. Bar-Tal, E. Staub. - Chicago. 1997.- P. 165–189.
- [133] Kuper A., Kuper J. The Social Science Encyclopedia, 2-nd Edition. - London and Newyork: Routltdge.1994.-1160p.
- [134] Masuda Y. The information Society as Post-Industrial Society. - Wash. 1981.-171p.

- [135] Miller D. Citizenship and National Identity. - Cambridge: Polity.- 2000.-216p.
- [136] Smith A.D. Nationalism in the Twentieth Century. - N. Y., 1979. 257 p.
- [137] Smith A.D. National Identity. - Reno (Nevada). 1991.-236p.
- [138] Tajfel H., Turner J. C. An integrative theory of intergroup conflict // The social psychology of intergroup relations / Ed. W. G. Austin, S. Worchel. – Monterey, CA: Brooks-Cole, 1979. – P. 33–48.
- [139] Taylor Ch. Sources of the Self. The Making of the Modern Identity. – Cambridge. 1996.-601 p.
- [140] Wendt A. Social Theory of International Politics. - Cambridge. 1999.- 452p.
- [141] Woodward K. Identity and Difference. - SAGE Publications. 1997.- 358p.

Диссертатсияҳо ва авторефератҳо

- [142] Абдуллоев М.А. Проблемы эволюции национальной идентичности в таджикской публицистике: конец XIX - первая половина XX веков [Текст]: дис ... д-ра филол. наук / Абдуллоев М.А. - Душанбе, 2011.- 343с.
- [143] Асадуллоев Р. Н. Молодежь в процессах демократизации общественной жизни: на примере Республики Таджикистан [Текст]: дис. ... канд. полит. наук / Р.Н.Асадуллоев. – Душанбе. 2004. – 163с.
- [144] Буриев Н.С. Государственная молодежная политика в Республике Таджикистан [Текст]: дис. ... канд.полит. наук / Н.С. Буриев. – Душанбе. 2014. – 161 с.
- [145] Джононов С. Формирование национального самосознания в условиях государственного строительства Таджикистана [Текст]: дис ... д-ра филос. наук / С.Джононов .- Душанбе. 2010.- 257 с.

- [146] Икромов Г. Деятельность молодёжных организаций по укреплению независимости Республики Таджикистан (1991-2008 гг.) [Текст]: автореф. дис... канд. ист. Наук / Г. Икромов. – Душанбе. -2009.- 20 с.
- [147] Миралиев К.А. Состояние и перспективы развития молодежных объединений в современном Таджикистане [Текст]: автореф. дис... канд. полит. наук -Душанбе. 2007. – 18 с.
- [148] Хайдаров Р.Дж. Влияние процесса глобализации на трансформацию таджикского общества [Текст]: дис. ... д-ра филос. наук / Р.Дж. Хайдаров. – Душанбе. 2007. – 265 с
- [149] Хусайнов А. Формирование мировоззрения молодёжи в условиях демократизации общества [Текст]: автореф. дис... канд. полит. наук. -Душанбе. 2007. – 18 с.
- [150] Шозимов П.Д. Таджикская идентичность и государственное строительство в Таджикистане [Текст]: дис ... д-ра филос. наук / П.Д. Шозимов.- Душанбе, 2006.- 251 с.
- [151] Шоисматуллоева З.Ш. Социальная интеграция молодежи в условиях трансформирующегося таджикского общества [Текст]: автореф. дис... канд. филос. наук. – Душанбе. 2010.-20с

ИНТИШОРИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ

1.Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М] Муродзода М.М. Равишҳои концептуалӣ оид ба таҳлили ҳувият / М.М.Муродзода // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон – 2021. -№2. – С.166-169. ISSN 0235-005X

[2-М] Ҳайдаров Р.Қ., Муродзода М.М. Таҳкими ҳувияти миллӣ ҳамчун абзори сиёсии муқовимат бар зидди экстремизми динӣ-сиёсӣ/Р.Қ.Ҳайдаров, М.М.Муродзода// Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон - 2021. -№3. – С.91-96. ISSN 0235-005X

[3-М] Муродзода М.М. Нақши ваҳдати миллӣ дар таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон/М.М.Муродзода //Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон - 2020.-№4. – С.171-175. ISSN 0235-005X

[4-М] Муродзода М.М. Истиқлолият кафили хушбахтии ҷавонон /М.М.Муродзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2020. - №7. - С. 347-351. ISSN 2413-5151

[5-М] Муродзода М.М. Нақши истиқлоли давлатӣ дар таҳкими ватандорӣ ва ҳувияти миллӣ дар ҳаёти ҷавонон /М.М.Муродзода // Маҷаллаи илмию сиёсии Академияи идоракунии давлатии назди Президанти Ҷумҳурии Тоҷикистон.- 2020.- №4/2 (49) . - С. 294-302. ISSN 2664-0651(print), ISSN 2709-8567(online)

[6-М] Муродзода М.М. Раванди тарбияи ватандӯстӣ ва ҳудогоҳии миллии ҷавонон /М.М.Муродзода//Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. - 2021. -№4. С.135-138. ISSN 0235-005X

II. Мақола ва фишурдаи интишорот дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо

[7-М]. Муродзода М.М. Фазилатҳои сиёсатмадорӣ ва инсондӯстонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон/М.М.Муродзода// Конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалии “Рушди давлатдорӣ миллӣ дар замони соҳибистиқлолӣ”. - Душанбе, 2021. - С.147-149.

[8-М] Муродзода М.М. Пешвои миллат – роҳнамои ҷавонон дар масири давлатдорӣ ва ҳифзи арзишҳои миллӣ /М.М.Муродзода// Конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалии дар мавзуи “Академик А.Баҳоваддинов ва рушди афкори фалсафиро сиёсӣ дар замони соҳибистиқлолӣ”. -Душанбе, 2022. - С.213-216.